

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI**

**YAZILI BASIN HABERCİLİĞİNDE TOPLUMSAL
CİNSİYETİN ‘BEDEN’SEL TEMSİLİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Elif KUMOVA

BURSA – 2013

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ
SİYASET ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**YAZILI BASIN HABERCİLİĞİNDE TOPLUMSAL
CİNSİYETİN ‘BEDEN’SEL TEMSİLİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Elif KUMOVA

Danışman:

Doç.Dr. Derda KÜÇÜKALP

BURSA – 2013

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

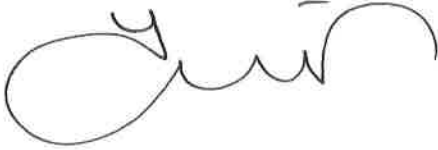
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı'nda 701115018 numaralı Elif KUMOVA'nın hazırladığı "Yazılı Basın Haberciliğinde Toplumsal Cinsiyetin 'Beden'sel Temsili" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 29/07/ 2013 günü 14.00 – 15.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Doç.Dr. Derda Küçükalp
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Yard.Doç.Dr. Yasemin Kaya
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi
Doç.Dr. Pir Ali Kaya
Uludağ Üniversitesi

29/07/2013

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Elif Kumova
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Kamu Yönetimi
Bilim Dalı : Siyaset ve Sosyal Bilimler
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı : VII + 86
Mezuniyet Tarihi : 29 / 07 / 2013
Tez Danışmanı : Doç.Dr. Derda Küçükaltı

YAZILI BASIN HABERCİLİĞİNDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN

‘BEDEN’SEL TEMSİLİ

Medya, artık toplumsal yaşantının her alanında yer almaktadır. Yaşanan bu değişimle birlikte, medya bireylerin düşüncelerinin, davranışlarının ve değer yargılarının oluşumunda önemli bir role sahip olmuştur. Bedenin medyada temsil ediliş biçimi açısından bakıldığında, medyanın sahip olduğu bu önemli rolün kadınların toplumsal konumunun belirlenmesinde de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu alanda gerçekleştirilen pek çok araştırmada da belirtildiği üzere, kadınlar ve eşcinseller yazılı basında yeterince iyi temsil edilememektedirler.

Bu çalışmada toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaşama geçirilmesinde, yazılı basının önemli bir araç olduğu vurgulanmaktadır. Bu yüzden, bireylerin medyada kadınların ve eşcinsellerin temsil ediliş biçimlerinin farkında olmaları ve buna karşı bir duruş geliştirmeleri oldukça önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda, çalışmanın girişinde haber söylemine dair genel bir perspektif ele alınmıştır. Sonra, ikinci bölümde beden ve haber metinleri arasındaki etkileşim incelenmeye çalışılmıştır. Ve son olarak, Türk basınında kadınların ve eşcinsellerin temsiline daha gerçek ve ayrıntılı bir açıklamasını yansıtmak adına örnekler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler:

Yazılı basın, haber söylemi, beden sosyolojisi, toplumsal cinsiyet, Türk basınında kadın ve eşcinseller.

ABSTRACT

Name and Surname : Elif Kumova
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Public Administration
Branch : Politics and Social Sciences
Degree Awarded : Master
Page Number : VII + 86
Degree Date : 29 / 07 / 2013
Supervisor : Doç.Dr. Derda Küçükcalp

BODILY REPRESENTATION OF GENDER IN PRINT MEDIA NEWS

Media takes place in every field of social life. Along with this change, media has a significant role in the composition of the ideas, behaviors and value judgments of the individuals. Considering the representation of body in the media, it is possible to state that this significant role of the media is efficient in the assessment of women's and homosexuals status in the society. As stated in many researches in this field, women and homosexuals are not well enough represented.

In this study accomplishing the gender equality, it is emphasized that the print media is an important device. Because of this, it is essential that individuals be aware of the representation of women and homosexuals in the media and develop an attitude against this representation.

Accordingly, in the study's introduction it has been handled a general perspective on news discourse. Then, it has been tried to examine the interaction between body and news texts in the second chapter. And finally, it has been submitted examples to reflect a more accurate and detailed account of the representation of women and homosexuals in the Turkish Daily Press.

Keywords:

Print media, news discourse, sociology of body, gender, woman and homosexuals in the Turkish daily press.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın başlangıç tohumları Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'ndeki öğrencilik yıllarımda atılmıştır. Haber yazma sürecinin sorgulandığı dersler bana haberin kamusal söylemin oluşumunda başat güçlerden biri olduğunu ve iktidar sahipleri tarafından nasıl yönlendirildiğini göstermeye başlamıştır. Bu görünürlük de benim habere olan ilgimin daha çok artmasına vesile olmuştur. Ayrıca Ayşe İnal, Eser Köker, Sevda Alankuş gibi habercilik alanında değerli çalışmalara imza atmış hocalarımla ufkumu genişlettiklerini belirtmeden geçemem.

İster kamusal ister özel alanda olsun; ister yazılı ister sözlü; paylaşılsın ya da saklansın haber daima hayatımızın bir parçası olacaktır. Ve bana göre haberin hayatımıza kattıklarının daha doğru ve 'tarafsız' olması halinde, benim bu tezde ele aldığım toplumsal cinsiyet eşitliği gibi olgular daha kolay kavranıp, belki de var olan eşitsizlikler önlenebilecektir. Dolayısıyla medyada cinsiyetçiliğin sorgulanmasına sürekli devam edilmesi gerektiğine inanıyorum.

Bu alana dair kendi sorgulamalarım sırasında benden desteğini esirgemeyen başta danışman hocam Doç.Dr. Derda Küçükaltı'ya teşekkür eder, saygılarımı sunarım. Ayrıca, ben yazma sürecinin çetrefilli yollarından geçerken çalışmalarımın uzamasından yakınan kızıma ve eşime, gösterdikleri sabır ve anlayış için sonsuz teşekkürler.

BURSA - 2013

Elif KUMOVA

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİDAR İLİŞKİLERİNİN İŞLEYİŞİNDE YAZILI BASIN HABERCİLİĞİNİN YERİ

1. HABER SÖYLEMİ.....	8
2. HABER ÜRETİM SÜRECİNİN DURAKLARI.....	13
2.1. EDITÖR / MUHABİRLERİN YARGILARI.....	17
2.2. KURUMSAL / EKONOMİK KAYGILAR.....	21
3. HABER ve HAKİKAT POLİTİKASI.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

HABER SAYFALARINDA BEDENİN YENİDEN KURULUŞU

1. EGEMEN İDEOLOJİ ve FOUCAULT'DA BEDEN KAVRAMI.....	37
2. DİL ARACILIĞIYLA HABERE YANSIYAN BEDEN.....	42
3. TOPLUMSAL CİNSİYETİN İKTİDAR İLİŞKİLERİNİ GİZLEYEN YÜZÜ..	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEDENE DAİR HABERLERDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN ROLÜ VE TÜRK BASINI

1. YAZILI MEDYADA TOPLUMSAL CİNSİYET ÖRÜNTÜLERİNE ÖRNEKLER.....	59
1.1. KADIN HABERLERİ.....	68
1.2. EŞCİNSEL HABERLERİ.....	73
SONUÇ.....	77
KAYNAKLAR.....	80
ÖZGEÇMİŞ.....	86

GİRİŞ :

Toplumsal cinsiyet tartışmaları özellikle 1990'lı yıllardan itibaren artış göstermeye başlamıştır. Bu artışta beden sosyolojisi alanındaki gelişmelerin de etkisi büyüktür. Beden sosyolojisinin toplumu 'eril' ve 'dişi' ikiliğine indirgemediği araştırmalarda, "her insan ayrı bir bedendir" düşüncesi benimsenmiştir.¹ Bu düşüncenin izinden giden az sayıdaki çalışma da yazılı basındaki temsillerin eleştirisini yaparak, cinsel kimliklerin inşasında kullanılan toplumsal ifadeleri ortaya çıkarmayı hedeflemiştir.

İletişim araçları, yaygın kullanımıyla medya; düşüncelerin, davranışların, değer yargılarının oluşmasında, toplumun kültürel ve sosyal yapısının belirlenmesinde en güçlü araçlardır. Burada toplumsal gerçekliğin üretiminde kitle iletişim araçlarının dolayımıyla oluşturulan medyatik söylemin varlığı kaçınılmaz olmaktadır. Bu söylemin oluşumunda da yazılı basının önemi yadsınamaz. Basının sadece toplumsal gerçekliği yeniden üretmeyip aynı zamanda onu tarif etmesi, şekillendirmesi ve belirlemesi, başka bir anlatımla gerçeğe ilişkin tanımlamalar yapması çoğunlukla gündelik hayatın dil pratikleri ile olmaktadır. Seçilen sözcükler, sıfatlar, yazım biçimi, anlatım tarzı, fotoğraf açık ya da örtük amaçlı bir ifadeyi, söylemi oluşturur. Bu bağlamda herhangi bir olayın, durumun gazete haberlerinde temsil edilmesi aynı zamanda o durum ile ilgili olarak anlam üretmeyi, söylemi beraberinde getirmektedir.

Bu çalışmada, esas olarak toplumsal cinsiyet rollerinin gazete haberlerine nasıl yansıdığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Genel olarak, kadının "doğaya yakın" ve "duygusal" olanı, erkeğin ise "aklı", "teknik ve bilimsel" olanı temsil ettiği ataerkil toplumsal cinsiyet ideolojisi yaşamın her alanında yeniden üretilmektedir. Kadın kültürü ve kadınlık bilgileri, erkek egemen ideoloji tarafından ikincilleştirilmektedir. Bu aşamada bir de eşcinsel, lezbiyen, gay ve transseksüellerin temsil edilme şekillerinin toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamadaki yerinin önemine dikkat çekilmesi gerekmektedir. Bir yazılı medya aracı olan gazete haberleri de tüm bu söylemleri yeniden üretmede araçsal bir özellik taşımaktadır. Bu nedenle, bu tezde de yazılı basın ve toplumsal cinsiyetler konusundaki sorunlu alanlar belirlenmeye çalışılmıştır.

¹ Iris Marion Young, "Yaşanan Bedene Karşı Toplumsal Cinsiyet: Toplumsal Yapı ve Öznellik Üzerine Düşünceler", **Cogito Dergisi**, Sayı: 58, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s. 45.

Diğer bir amaç, haber üretiminin tüm erkek egemen söylemine rağmen feminist bir bakış açısıyla toplumsal cinsiyet ideolojisine müdahalede bulunulabilecek bir alan olduğunun altını çizmektir. Çünkü birçok alan gibi gazeteler de kadınların, eşcinseller gibi azınlıktaki cinsel kimliklerin özgürlük ve eşitlik taleplerinde bir söylemsel mücadele alanıdır. Her ne kadar basın egemen toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve rollerinin kurulduğu bir alan olsa da, kadınlar ve eşcinseller için verili toplumsal cinsiyet rollerinden özgürleşme olanağı sağlamakta, bu potansiyeli barındırmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde yazılı basındaki haber söyleminde okuyucuya verilenleri ve verilmeden alınması beklenen ‘gizli’ anlamları ortaya çıkarmak istenmiştir. Haber metinleri enformasyon iletmek amacıyla yazılmaktadır. Haberler vasıtasıyla neyin iyi, neyin kötü; neyin olumlu, neyin olumsuz; kimin ahlaklı, kimin olmadığını ya da kimin güzel olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır. Burada temel sorun medyanın bize sunduğu haberlerin ne kadar gerçek olduğudur. Egemen ideolojinin bir aygıtı olarak basın kimilerini yüceltir, kimilerini de görmezden gelir. Yazılı basının önyargı ve ayrımcılıkla meşrulaştırdığı haber sunumları da, ötekinin sadece insan olmaktan kaynaklanan haklarının yok olmasına neden olabilmektedir. Bu noktada, toplumsal olayların medya profesyonelleri tarafından ne ölçüde ve nasıl algılandıkları sorusu çok önemlidir. Medya profesyonelleri haber seçme işlevini yerine getirirken “eşik bekçileri” olarak bu konuda oldukça önemli bir karar alma mekanizması oluştururlar.

Toplumsal cinsiyet kavramı ise, toplum tarafından dayatılan ve beklenen, erkeklik ve kadınlıkla ilişkilendirilmiş sosyal ve kültürel normları içermektedir. Bu kavramın toplumdaki yansıması ise kadına ve erkeğe atfedilen rollerden oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinin sunumunda, kitle iletişim araçları içinde gazetenin yadsınamaz bir yeri vardır. Çalışmanın ikinci bölümü, yazılı basında yer alan haberlerde toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl kurulduğu ve sunulduğu konusunu ele almaktadır. Bedenlerimiz de toplum tarafından yapılandırıldığından, onların haber metin ve fotoğraflarında nasıl yer bulduğu önem kazanmaktadır. Beden sosyolojisi nasıl belirli hastalıkları içinde bulundukları toplumsal dönemin koşullarına bağlıyorsa, haber metinleri de medya profesyonelleri tarafından inşa edilirken toplumsal değerlere önem vermektedir. Dolayısıyla, haber diline sızan bedensel yorumlar toplumların anlamlandırılmasında rol oynayacaktır. Bu bağlamda, yazılı basının beden sosyolojisiyle harmanlanarak cinsiyetçi politikalar üretiminin, bizleri önemli bulgulara ulaştıracağı da ifade edilebilir.

“Bedene Dair Haberlerde Toplumsal Cinsiyetin Rolü” başlıklı üçüncü bölüm ise, cinsiyetçi ideolojinin basın hayatımızda görünür kılındığı haberlere dikkat çekmektedir. Toplumsal cinsiyet önyargılarının ilk iki bölümde yapılan incelemeler bağlamında geliştirildiği bu bölümde, Türk basınından örneklerle yer verilmiştir. Kadınların iletişim sistemlerine katılımında ve ulaşabilirliğinde yaşanan eşitsizlik, haber metinlerinde kadının klişe rollerle temsil edilmesi, şiddet içeren küçültücü eşcinsel imajına sıkça yer verilmesi gibi farklı biçimlerle toplumsal cinsiyet eşitsizliği yazılı basında yeniden üretilmekte, toplumda mevcut cinsiyet ayrımcılığının devamlılığı sağlanmakta ve mevcut eşitsizlikler güçlendirilmektedir.

Özet olarak, bu çalışma günümüzün en önemli ve gözde sektörlerinden biri olan yazılı basın ile bu alanın en önemli faktörlerinden ‘haber’ arasındaki ilişkide pekiştirilen toplumsal cinsiyet ideolojisini görünür kılmayı, sınırlı sayıda örneğin bulunduğu bu alana bir katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

İKTİDAR İLİŞKİLERİNİN İŞLEYİŞİNDE YAZILI BASIN HABERCİLİĞİNİN YERİ

Güç ve iktidar ilişkileri olmaksızın toplumsal süreçlerin üretilme biçimlerinin ve bunların meşrulaştırılma aşamalarının da kavranılamayacağı birçok sosyal bilimci tarafından benimsenmiştir. Toplumsal ilişkilerin meşrulaştırılmaları baskın tarihsel ve toplumsal güçlerin belirlediği, iktidarın düşünümsel yanını oluşturan ideolojileri içermektedir. İktidar ya da güç kavramı doğrudan siyasal iktidar kavramıyla özdeşleştirilmemelidir. Nitekim, Jürgen Habermas “iktidar iletişimsel eylem içerisinde biçimlenir” demektedir. İktidarın niteliği konusundaki inandırımlar, iktidarın meşrulaştırılması ve iktidar meşrulaştırımı bireylerin iktidarın ne olduğu konusunda açık bir kanaate sahip olmalarını engeller.² Habermas, ayrıca “iletişimsel eylem, bir toplumsal bütünleşme temeli olarak para ve iktidara alternatif sunmaktadır” iddiasını ortaya atarak, bir yandan genişleyen iktidar tarzlarına atıfta bulunmakta, diğer yandan toplumdaki iletişim olanaklarının eşitsiz dağılımının eleştirisiyle, baskı ve zorun köreltemediği iletişimsel durumun normatif ilkelerini tartışabilir hale getirmektedir.³

İktidar ile toplumsal ilişkileri araştırmalarında ele alan düşünürlerden Bakunin ise, her bireyde yaradılıştan gelen iktidara yönelik doğal bir arzu olduğunu savunmaktadır. Bu iktidar arzusunun ister istemez gelişmek ve büyümek zorunda olduğuna dikkat çeken Bakunin, başkalarını iktidara içkin bozucu tehlike karşısında uyarmayı hedeflemektedir. Bunu yaparken de, anarşist söylemin merkezinde yatan gizli çelişkiyi açığa çıkarır. Şöyle ki, anarşizm, iktidar tarafından kirletilmemiş özsel bir insan öznelliği kavrayışını kendisine temel alır, oysa bu öznelliğe erişmek imkânsızdır. Saf devrimci kimlik düşüncesi, iktidar arzusu tarafından, yani her bireyin kalbindeki eksiklik tarafından parçalanır, altüst edilir. Bakunin bu eksikliğin, insan öznelliğinin özsel bir unsuru olduğunu belirtir. Öyleyse, Bakunin’in iktidar ilkesi, öznenin daima iktidara yönelik bir arzu duyacağı ve iktidarı ele geçirene kadar da eksik kalacağını vurgulamaktadır.⁴

² Ahmet Çiğdem, **Akıl ve Toplumun Özgürleşimi**, çev. Yasin Aktay, Vadi Yayınları, Ankara, 1992, s. 99.

³ Eser Köker, **Politikanın İletişimi İletişimin Politikası**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s. 63.

⁴ Saul Newman, **Bakunin’den Lacan’a**, çev. Kürşad Kızıltuğ, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 92-93.

Çağdaş toplumlar yeni iktidar mekanizmaları yaratırken, disipline dayalı hükmetme modelini de öne sürmektedirler. Esas olarak “toprak” üzerinde uygulanan egemenlik iktidarının tersine, disipline dayalı iktidar dikkatini “insan bedenleri ve onların edimleri” üzerinde toplar. Bu yüzden çağdaş insan “sürekli gözetim” altına girer. Ve bu yeni iktidar görünüşünü mercek altına alan başka bir isim Michel Foucault, “en küçük iktidar mekanizmaları”ndan başlayarak “giderek yükselen bir iktidar çözümlemesi” yürütmemizi öğütler.⁵

Foucault’ya göre, iktidar devlet kurumuyla ya da herhangi bir kurumla sınırlanamaz. İktidar, toplumsal şebekenin başından sonuna birçok yerin içinden geçen çokdeğerlikli (*polyvalent*) bir güçtür. Bu toplumun her yerine yayılmış, dağılmış merkezsiz iktidardır: hapishane, tımarhane ya da psikiyatri gibi çeşitli bilgi ve söylemlerin içinden geçebilir. Buna göre, iktidar bir kurumun işlevi değildir; tersine kurum, iktidarın bir işlevi ya da sonucudur. İktidar kurumlar aracılığıyla akar, onlardan doğmaz.⁶ Ayrıca, Foucault iktidarın bilgiyi bastırmaktan çok, ürettiğini ileri sürmektedir. Bilginin iktidarın kalıcı olmasını sağladığını savunan Foucault, hakikatin de iktidar ürünü olduğuna dikkat çekmiştir. Bu doğrultuda hakikat ve bilginin, iktidarın kavrayışının ötesinde algılanamayacağı ve insanın da iktidar içinde düşünülmesi gerektiği sonucuna varılmaktadır.⁷

İktidar ‘şey’leri tanımlayan, arzunun ne olduğunu öğreten, bilgiyi biçimlendiren ve söylemi üretendir. Başka bir deyişle, iktidar zevki, bedeni, hayatı, anlamı tanımlayandır. İktidarı devletin egemenliği ve yasaların gücü çerçevesinde, yani baskının örgütlenmesi olarak tanımlamaktan vazgeçilmediği takdirde, devletin altında ve ötesinde, beden, cinsellik, aile, akrabalık, bilgi ve teknoloji olarak işleyen iktidarı çözümlemek imkânsızlaşmaktadır. Bu noktada Foucault, iktidarın ne olduğunu değil, nasıl oluştuğunu sorgulayarak, çözüme ulaşma yolunda önemli adımlara damgasını vurmuştur. Foucault’ya göre iktidar programlamalar, stratejiler ve tekniklerdir. İktidarın mekanizmasından bahsetmek, bireylere uzanan ve onların eylemlerini, davranışlarını, söylemlerini, öğrenme biçimlerini ve gündelik yaşamlarını belirleyen kılcal damarlardan bahsetmek demektir.⁸ Bu

⁵ Jose G. Merguier, **Foucault**, çev. Nurettin Elhüseyni, Afa Yayınları, İstanbul, 1986, ss. 150-151.

⁶ Newman, a.g.e., s. 133.

⁷ Newman, a.g.e., ss. 139-142.

⁸ Serpil Sancar Üşür, **İdeolojinin Serüveni**, İmge Kitabevi, Ankara, 1997, s. 120.

kılcal damarlardan birini de, gündelik hayatımızın bir parçası konumuna gelen yazılı ve sözlü haberler oluşturmaktadır.

Haber, Arapça bir sözcüktür. Osmanlıca-Türkçe sözlüğünde haber, “Bir olayda bulunmayanlara onun hakkında verilen bilgi” diye tanımlanmaktadır. Kimi kaynaklarda da, “Son ve yeni havadis, bilgi”, “Ağızdan ağza dolaşan söz”, “Olmuş ya da olacak bir olayla ilgili bilgi” diye tanımlara rastlanmaktadır. Haberin geniş bir biçimde anlamı irdelenecek olursa “vaktinde verilen, toplumda çok kişiyi ilgilendiren ve etkileyen, anlaşılır bir dille anlatılan bir olay, fikir ya da kanıdır” denilebilir.⁹

Baudrillard, haberleri bölük pörçük bir imgeler kolajı olarak tanımlamaktadır. Ona göre, her bir imge çok daha fazla sayıda imgenin ortaya çıkmasına yol açar, çok daha fazlasını anımsatır; her imge bir taklitçedir, orijinali olmayan eksiksiz bir kopyadır. Haberler imgelerin imgelerinin imgeleridir. Baudrillard buna nihai ‘aşırı gerçeklik’ demektedir. Ayrıca, haberlerde tarihselciliğin postmodern bir tarzda reddedilişi söz konusudur. Burada geçmişten, haberin nedensel akışı için gerekli imgelerin kaynağı olarak faydalanılmaktadır. Her şeyin şimdi içerisinde oluşması söz konusudur. Postmodern deneyim bu anlamda bir eşzamanlılık deneyimidir. Yani, habercilik kendi imgelerini kurabilmek için geçmişi talan eden, tarihselliği görmezlikten gelen ve bütün bunları bir tür sonsuz şimdide yapan kurgusal bir süreç olmaktadır.¹⁰

Kitle iletişim araçlarının, dolayısıyla haber medyasının gücü konusunda biri eleştirel, diğeri liberal olmak üzere iki yaklaşım bulunur. Eleştirel yaklaşım, haberin gerçeği olduğu gibi yansıttığına ve habercinin de sadece olay ve kamu arasında aracı olduğuna kuşkulu bakmaktadır. Gazetecinin, tıpkı bir “ayna” gibi, var olan olaya ve olguya ilişkin bilgiyi yansıtabildiği ya da yansıtılabileceği düşüncesini ise liberal yaklaşım savunmaktadır.¹¹ Liberal yaklaşıma göre, 4. güç işlevi atfedilen basın kuruluşlarının tarafsız oldukları da vurgulanmaktadır. Bu doğrultuda liberal gelenek, görgül araştırmaya dayalı ve kitle iletişim araçlarının yalnızca sınırlı bir etkisi olduğuna dikkat çekmektedir.¹²

⁹ Nevzat Dağlı, **Gazete Yayımlama Teknikleri**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1995, s. 44.

¹⁰ Madan Sarup, **Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm: Eleştirel Bir Giriş**, çev. Abdülbaki Güçlü, Kırk Gece Yayınları, İstanbul, 2010, s. 231.

¹¹ Çiler Dursun, “Haber ve Habercilik/Gazetecilik Üzerine Düşünmek”, **Gazetecilik ve Habercilik**, der. Sevdâ Alankuş, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 63-64.

¹² J. Curran – M. Gurevitch – J. Woollacott, “İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar”, çev. Meral Özbek, **Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Yıllık 1989/1990**, s. 233.

Öte yandan, eleştirel yaklaşımı çıkış noktası aldığımızda anlam bir ayna gibi değil, bir dil gibi işlev görür. Dünyayı farklı biçimlerde temsil etmede hem dillerin nasıl anlam inşa ettiklerini hem de simgeselleşmenin nasıl işlev gördüğünü anlamamız gerekmektedir. Anlamlar, yapısalcı işlevselciliğin ve maddeciliğin indirgemeci biçimlerinin öne sürdüğü gibi, kökenlerinde bulunmamaktadır. Ayrıca anlam, başat paradigmanın görüngübilimsel ve yorumbilimsel dallarının ileri sürdüğü gibi ideal konuşma durumları olan açık konuşmalarda da yer almamaktadır. Anlamlar, tümüyle toplumsal ilişki ve yapılarda bulunurlar ve dolayısıyla iktidar ilişkilerinin oyun alanı dışında kavramsallaştırılamazlar. Söylem, bu ilişkiler içinde iktidara eklenir ve bu da bölgesel bir alan olarak iletişimle toplumsal oluşumların içinde işleyen toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal ilişkiler arasındaki ilişkiyi kavramsallaştırmaya çalışmanın tümüyle ve köktenci biçimde farklı bir yoludur. Bu yol da medyanın anlamın toplumsal inşası alanında işlev gördüğü, yani ideolojik olduğu savına bizleri götürmektedir.¹³

Eleştirel çalışmalar, medyanın varolan egemen ideolojik söylemlerin inanılabilirliğini kendi söylemi içinde kurarak genelde statükocu bir tavır sürdürdüğünü iddia etmektedirler. Haber metinleri içinde söylemsel bir çoğulluktan, çeşitlilikten söz edilebilse bile, haberin kendine özgü yapısı içinde inanılabilirliğini kuran güvenilir kaynakların söylemleri olmaktadır. Metinlerdeki farklı söylemler, akredite kaynakların söylemleri içinde erimekte ve sonuçta metnin içinde iktidar sahibi kişi ve kurumların durum tanımları olayların yorumlanmasında egemen olmaktadır.¹⁴

İktidara yönelik rıza ve bu rızanın oluşum sürecinde, Gramsci'nin terminolojisi ile yönetenlerin hegemonyalarını kurma sürecinde, medya metnlerinin ve özellikle haberciliğin önemi yadsınamaz. Bu süreçte toplumsal rıza, metinsel pratikler ve bu metinlerin okunma pratikleri dolayımı ile kurulur. Bu açıdan, haberi ve tüm medya metnlerini, bir söylem olarak kavramanın önemi ortaya çıkar. Bu söylem ise, toplumdaki güç/iktidar sahibi kişi ve kuruluşların, yani siyasal, ekonomik, askeri ve sembolik seçkinlerin söylemlerinden ayrı ve kopuk bir süreç değildir. Ayrıca, popüler kültürün, sağduyunun dolayımını gerektirir.¹⁵

¹³ Stuart Hall, "İdeoloji ve İletişim Kuramı", **Medya, Kültür, Siyaset**, der. Süleyman İrvan, 2.b., Alp Yayınevi, Ankara, 2002, ss. 116-118.

¹⁴ Ayşe İnal, "Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım", **İLEF Yıllık**, Ankara, 1993, s. 159.

¹⁵ Ayşe İnal, **Haberi Okumak**, Temuçin Yayınları, İstanbul, 1996, s. 93.

İktidar, çeşitli söylem türleri, içerikleri ve üsluplarına farklı erişme derecelerine sahip olunması yoluyla dolaysız olarak uygulanıp dışa vurulmaktadır. Bu denetim söylemin (yeniden) üretim biçimleri, yani söylemin maddi üretimi, eklemlenmesi, dağıtımı ve tesiri temelinde daha sistematik olarak analiz edilebilir. Nitekim kitle medyası örgütleri ve bunların anonim sahipleri söylemin hem finansal hem de teknolojik üretim koşullarını, sözgelimi gazete, televizyon, basım işlerinin yanı sıra telekomünikasyon ve bilgisayar endüstrilerini denetlemektedirler. Seçmecî yatırımlar, bütçe denetimi, işe eleman alımı ve bazen editoryal tesir ya da emirler yoluyla içerikleri ya da en azından kamusal söylemin çoğu biçimlerinin oydaşmasının ve ihtilafının kapsamını da kısmen denetleyebilirler. Reklama bağımlı olan özel mülkiyet yoluyla işleyen medya açısından bu dolaylı denetim aynı zamanda büyük şirketler tarafından ve hatta medyanın bağımlı olduğu enformasyonu düzenli olarak sağlayan önde gelen haber aktörleri tarafından uygulanabilir. Bu aynı iktidar grupları özellikle kitle medyası söyleminin çeşitli dağılım tarzlarını kontrol edebilirler. Bundan dolayı da kamusal metin ve konuşmanın tesir tarzlarını da kısmen denetlemektedirler.¹⁶

1. HABER SÖYLEMİ

İktidar sahibi gruplar ve bunların üyeleri artan bir yaygınlıkta ve çeşitlilikteki söylem rollerini, türlerini ve üsluplarını denetlerler ya da en azından bunlara erişme olanağına sahiptirler. Bu güçlü gruplar ve üyeleri kendilerine tabi olanlarla girdikleri biçimsel diyalogları denetlerler, toplantılara başkanlık ederler, emir verir ya da yasa çıkartırlar, birçok tipte rapor, kitap, talimat, öykü ya da kitle medyası söylemleri yazarlar. Yalnızca çoğu durumda aktif konuşmacılar olmakla kalmayıp, sözel karşılaşmalarda ya da kamusal söylemlerde öncelik alabilirler, metnin ya da konuşmanın ‘tonlamasını’ ya da üslubunu oluşturabilirler, konu başlığını belirleyebilir ve söylemlerinin katılımcılarının ya da alımlayıcılarının kimler olacağına karar verebilirler. İktidarın yalnızca söylem ‘içinde’ ya da söylem ‘yoluyla’ görünmeyip, aynı zamanda söylemin ‘berisindeki’ bir toplumsal güç olarak önemli olduğunun vurgulanması gerekmektedir. Bu noktada söylem ve iktidar arasındaki ilişki yakındır ve söylem de sınıf, grup ya da kurumun ve bunların görece

¹⁶ Teun A. Van Dijk, “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, **Medya, İktidar, İdeoloji**, der./çev. Mehmet Küçük, 2.b., Ark Yayınevi, Ankara, 1999, ss. 336-337.

konumunun ya da üyelerinin statüsünün sahip olduğu iktidarın oldukça dolaysız bir oluşumudur.¹⁷

Söylem, anlamın dil içinde hareket etmesiyle ortaya çıkan şey olarak tanımlanabilir. Söylem kavramının bir toplumsal çözümleme aracı haline gelmesinin, Saussure’ün dilin bireysel kullanımı olarak tanımladığı ‘söz’ kavramının, dilin toplumsal kullanımını tanımlamak üzere genişletilmesi ile başladığını söyleyebiliriz. Söylem kavramı ile birlikte toplumsal dil çözümlemelerinin odağı, dilsel öğelerde cümleden sözce ve metine; göstergelerin incelenmesinde, gösterenin yapısal özelliklerinden, gösterilenlerin değişkenliğine, yani anlamın sabitliğinden, değişimin dinamiklerine ve yorumun yapısına kaymıştır.¹⁸

Michel Foucault’ya göre söylem bir ibareler dizisi olmaktan öte bir şeydir. Toplumsal maddiliği ve ideolojik özgülüğü vardır ve her zaman iktidarla üst üste binmiş durumdadır. Dünyanın basitçe bir tanımlanma tarzı değil, toplumsal erkin başlıca bir görüngüsüdür. Örneğin, tıbbi ve bilimsel söylemlerin sonucu olarak cinselliğin veya deliliğin kavramlaştırılması ve toplumsal olarak ele alınışı 20. yüzyılda daha önceki bilimsel-olmayan görüşten tamamen farklıdır. Toplumsal fenomenler, hiç değilse kısmen bir söylem içinden kurulur; söylemlerin dışında hiçbir fenomen yoktur. Foucault, kültürü göstergebilimsel “gösterge sistemleri” aracılığıyla çözümlemektense, iktidar mevzilerinin bir toplumsal örüntüsü olarak görür; böylelikle de, söylemi iktidar ilişkilerinde, özellikle de örgütlenmiş ve kurumlaşmış dillerde cisimlenen iktidar ilişkilerinde temellendirir.¹⁹

Foucault’nun söylem yaklaşımı, dilin anlam yaratma ve düzenleme işlevi sayesinde kapatmacı toplumsal kurumların bireyleri sarmalayarak, onları üretken ve itaatkâr bedenler haline nasıl getirdiğini açıklamaya çalışmaktadır. Foucault’nun modeli, söz konusu kurumların birer ‘kapatma’ ve iktidar odakları olarak örgütlenmesi süreci ile, bu kurumların içinde, insan hakkındaki bilginin üretilmesine dayalı söylemlerin oluşumuna, bilgiyi şekillendiren iktidar ve bunun tekniği olan disiplin stratejilerine ve bütün bunların evreni olan söylemin özelliklerine dikkati çekmektedir. Foucault, bilginin üretimini kurumsal pratiklerden hareketle açıklarken, öznenin bütün bu oluşumları yaratan rasyonel

¹⁷ Van Dijk, “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, a.g.m., s. 336.

¹⁸ Sancar Üşür, **İdeolojinin Serüveni**, a.g.e., s. 89.

¹⁹ Erol Mutlu, **İletişim Sözlüğü**, 2.b., Ark Yayınevi, Ankara, 1995, ss. 309-310.

tanımına karşı çıkararak öznenin söylem içinde oluştuğunu düşünür.²⁰ Burada iktidar günlük hayatımızda karşılaştığımız kurallara, söylem aracılığıyla gizlice imzasını atmaktadır:

“Söylemlerin kendilerini çözümlemek suretiyle, kelimeler ve şeyler arasında görünüşte çok kuvvetli olan bağın gevşediği ve söylemsel uygulamaya özgü olan bir kurallar bütününe ortaya çıktığı görülür. Bu kurallar, bir gerçekliğin sessiz varoluşunu değil, bir söz dağarcığının ilkelere uygun kullanımını değil, fakat nesnelerin yönetimini belirler.”²¹

Söylem dediğimiz şey, kurallar toplamı ile bu kuralları uygulayan/çarpıtan/bozan eylemlerdir ve tikel dil oyunlarına değil, çok sayıda dil oyunu arasındaki etkileşime/eklemlenmeye işaret ederken, ‘söylemsel bir oluşum’dan söz edilmektedir. Söylemsel bir oluşumun sahip olabileceği tutarlılık ise, ancak hegemonik bir tutarlılıktır ve aslında, hegemonik mantıklar söylemsel oluşumlar düzeyinde tam etkili olurlar.²²

Hegemonya, dil ve söylem kavramlarını Laclau ve Mouffe ortak çalışmalarında ele alırken Foucault’dan farklı bir yol izlemektedirler. Söylemsel ve söylemsel olmayan pratikler arasında bir ayrımın olmadığını savunan ikili, her nesnenin bir söylem nesnesi olarak oluştuğuna dikkat çeker. Ayrıca yaptıkları çalışmada, bir toplumsal pratiğin genellikle dilsel ve davranışsal yanları arasındaki ayrımın yanlış bir ayrım olduğuna ya da bu ayrım meydana geldiyse de, onun yerini söylemsel bütünlükler biçiminde yapılaşmış toplumsal anlam üretimi içinde bulması gerektiğine işaret edilir.²³

Toplumsal sınıfların zorunlu bilinç durumları yaratmayacağı, ekonomik olanın politik ve ideolojik düzeyde zorunlu bir temsil tarzının tanımlanamayacağı tezi ideolojinin belirlenen olarak değil, özerk konumlu bir toplumsal değişken olarak ele alınmasını sağlamıştır. Öte yandan bu tez ayrıca, politik ve ideolojik öznelerin nasıl oluştuğu konusundaki kuramsal tartışmalarda varolan boşluğu da belirgin hale getirmiştir. Laclau ve Mouffe’a göre toplumsal öznelerin oluşumu söylemin sabitlediği anlamın biçimlenişine bağlıdır. Söylem kavramı bu bağlamda, klasik özne-nesne ikilemini aşar ve her ikisini de ancak aynı toplumsal pratik içinde birlikte belirlenen konumuna getirir. Söylem, toplumsal

²⁰ Sancar Üşür, **İdeolojinin Serüveni**, a.g.e., ss. 94-95.

²¹ Michel Foucault, **Bilginin Arkeolojisi**, çev. Veli Urhan, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 68.

²² Ernesto Laclau, “Evrenselliği İnşa Etmek”, çev. Ahmet Fethi, **Olumsallık, Hegemonya, Evrensellik**, Hil Yayın, İstanbul, 2009, ss. 314-315.

²³ Ernesto Laclau – Chantal Mouffe, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, çev. A. Kardam – D. Şahiner, Birikim Yayınları, İstanbul, 1992, s. 132.

sonsuz bir akış içinde sürekli yeniden ve yeniden kuran merkezdir. Söylem, toplumsalı anlamlandırır; bu egemen sınıf çıkarlarını görünmez kılmak gibi bir işleve indirgenemez. Laclau ve Mouffe'un söylem tanımında negatif bir durumdan, pozitifte geçildiğine dikkat çekilebilir. Artık, egemenlik ve tahakküm, ideolojinin devreye girdiği süreçler içinde engellenme, bastırılma, çarpıtılma, dışlanma olarak değil; söylem aracılığıyla uyumlu ve itaatkâr öznelerin yaratılması olarak tanımlanmaktadır.²⁴

Lacan, Althusser, Barthes ve post yapısalcı araştırmacılar yukarıda sözü edilen özne sorunsalı etrafında toplanmış, ve bu sorunsalın tanımlanmasında bugün gelinen noktaya değerli katkılarda bulunmuşlardır. Ama bu özne artık 'kitle iletişimi' kavramsallaştırmasının ortaya getirdiği izleyiciden farklı bir öznedir. Medya metnlerinin direkt, güçlü, tek yönlü etkisine açık bir özne değildir. Ya da bireysel psikolojik özellikleri ile açıklanabilecek bir özne de değildir. Hele egemen ideolojinin tek yönlü konumlandığı, biçimlendirdiği bir özne hiç olamaz. Bu özne medya metnlerini, haberlerini kendine göre okuyup anlamlandıran bir öznedir. Haberler diğer kurgusal medya metnleri gibi bir söylemdir. Haber de kurgusal metinlerde olduğu gibi gerçeği anlamlandırmak için hikâyelere dayanmaktadır. Haberin insanları gerçek bireyler ve haber gerçekliğini bu bireylerin edimlerini, sözlerini ve tepkilerini aktararak kurmaktadır. Haberde sosyal ve politik olaylar bireylere dayandığı sürece ortaya gelebilir. Bu yolla haber gerçeğin 'anlaşılabilir ve otantik' bir çeşitlemesini inşa etmektedir.²⁵

Buradan hareketle, haberi söylem olarak ele almanın toplumdaki iktidar sorununun tartışılmasıyla gelişmeye başlayan bir yöntem olduğunu söyleyebiliriz. Haberi bir söylem olarak ele alan düşünürlerin başında ise, Van Dijk gelmektedir. Haberin söylemini, toplumda var olan egemen söylemlerin bir ürünü olarak gören Van Dijk, haber medyasında bilginin stratejik denetiminin, kısıtlı başlık seçimi ve daha genel olarak toplumsal ve siyasal gerçekliklerin özgül yeniden inşaları yoluyla uygulandığını öne sürmektedir. Bu sürecin kendisi çeşitli seçkin aktörlerin, kişilerin, grupların, sınıfların, kurumların, ulusların ya da dünya bölgelerinin çıkarlarına ağırlık verilmesini destekleme eğiliminde olan haber ve haber değeri hakkındaki mesleki ideolojiler sistemi tarafından yönetilir.²⁶

²⁴ Sancar Üşür, **İdeolojinin Serüveni**, a.g.e., ss. 57-58.

²⁵ Ayşe İnal, "Haber Metnlerine Eleştirel Bir Bakış", **İLEF Yıllık**, Ankara, 1994, ss. 141-142.

²⁶ Van Dijk, "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları", a.g.m., s. 342.

Van Dijk medya söyleminin haber toplama etkinliğinin bir ürünü olarak görülemeyeceğini vurgulamaktadır. Haber üretimi, olayların yanlı ya da yansız doğrudan bir sunumu değildir, fakat söylem sürecinin bir formudur. Çünkü muhabirler olaylara nadiren tanıklık ederler ve genelde haberlerini görgü tanıklarının ifadelerinden, basın toplantılarından, akredite kaynak ifadelerinden, söyleşilerden, dokümanlardan, diğer medya kuruluşları ve ajanslardan gelen bilgi ile oluştururlar. Dolayısıyla, haberin yapılması, çoğunlukla mevcut söylemlerin yeniden üretilmesini içermektedir. Yani, Van Dijk haberin kendine özgü söylemi bulunduğunu iddia etmektedir. Bu söylem de toplumdaki diğer söylemlerle bir biçimde ilintilidir.²⁷

Van Dijk haberin söylemini incelerken mikro ve makro yapılar arasında analitik bir ayrımın yararına da işaret etmektedir. Gazete haberlerinde haberin makro yapılarını oluşturan başlık ve alt başlıklar, fotoğraf ve ayrı puntolarla basılan spotlar ve haber girişleridir. Ayrıca haberde belli temaların birbirini izlemesi ile oluşan tematik yapı ve bu temaların içine yerleştiği şematik yapı da makro yapısal özellikler arasındadır. Haberin mikro yapısını ise sözcük seçimleri ve cümle yapıları oluşturmaktadır. Ardı ardına sıralanan cümlelerin arasında kurulan ilişkiler ve haberin ikna yolları yine mikro yapısal özellikleridir. Van Dijk'e göre haberin söylemi, mikro ve makro yapısal özelliklerin bir bütünüdür ve ancak haberin üretim süreci ve alımlanma süreci ile birlikte ele alındığında anlaşılabilir.

Van Dijk, haberin şematik yapısının arkaplan bilgisi, bağlama ilişkin bilgiler, aktörlere ilişkin bilgiler, ana olay, sonuçlar ve yorumlardan oluştuğunu vurgularken, her haber metninde tüm bu şematik kategorilerin yer almayabileceğini de dile getirmektedir. Haber metni içinde geleneksel öykülemenin dışına çıkılabileceğine dikkat çeken Van Dijk, haber girişinde olaya ilişkin herhangi bir kaynaktan yapılan alıntının başlığa çıkarılabileceğini, üstelik kimi zaman bu alıntının tırnak işaretleri kullanmaksızın da verilebileceğini belirtir. Sonuç olarak, haber kaynak kişinin durum tanımını bir anda halkın sözüne, dileğine, yorumuna dönüştürebilir.²⁸

Haberi bir söylem olarak ele almak, bu söylemin içine demir attığı toplumsal formasyon ve söylemsel formasyonu sorgulamayı gerektirir. Söylem analizi, bağlama

²⁷ Gülcan Işık – Ömer Özer, “İşçi ve Memur Toplu İş Bırakma Eylemlerinin Türk Basınında Sunumu”, **Selçuk İletişim Dergisi**, Cilt:1, Sayı:3, Konya, 2000, s. 70.

²⁸ Ayşe İnal, “Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:67, İstanbul, 1995, s. 118.

ilişkin bir analizdir. Var olan güç/iktidar ilişkilerinin söylem içinde nasıl kurulduğunu açıklamaya yönelirken, bu ilişkilerin eleştirisinden yola çıkar. Diğer bir deyişle, söylem analizinin çıkış noktası medya metinleri değil, toplumsal yapıdır. Toplumsal ilişkilerin dil ve söylem içinde kurulma biçimlerinin açığa çıkarılmasını hedefler. Bu amaçla, özneyi, söylemsel formasyonun dışında, yalıtılmış, ontolojik bir kategori olarak ele almaz. Öznenin ele alınmasında her türlü, kategorik, gerçekte ilgili açıklamayı dışlar, özneyi bir anlamlandırma süreci olarak ele alır ve özne konumlarının da iletişimsel süreç içinde oluştuğunu vurgular.²⁹ İnal bu konuda şöyle düşünmektedir:

“Haber, bir söylem, ama edebiyattan, sinemadan, TV dizilerinden farklı özellikleri olan bir söylem. Gazetecinin bireysel tarzını getirmesine pek de izin vermeyen bir uzlaşma dayanan, profesyonel etik kurallar içinde yapılanmış bir söylem. Haber metinlerinde kapanmayı da ortaya çıkaran haberin dayandığı profesyonel etik kod. Haberlerin söylemsel yapısı içinde iktidar/güç sahibi kişi ve kurumların olaylara getirdikleri açıklamaların inanılabilirliğini kurmasını sağlayan, nesnellik, tarafsızlık ve dengelilik gibi sunuma ilişkin haber değerleri. Bu nosyonların dolayısıyla belli görüşlerin haber olan olayın çerçevelenmesinde egemen bir konuma yerleşmesine aracı olmaktadır.”³⁰

Dünyada meydana gelen olayların çoğu hakkında bilgi edinimi ve kanaat oluşumu büyük ölçüde milyonlarca kimsenin paylaştığı basın ve televizyondaki haber söylemine dayanmaktadır. Muhtemelen öbür hiçbir söylem tipi bu kadar çok insan tarafından aşağı yukarı aynı anda paylaşılmaz ve okunmaz. Bundan ötürü haber söyleminin güç potansiyeli devasa olup, haber raporlarının şemalarının, başlıklarının ve stilinin yakından incelenmesinin siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel iktidarın uygulanımını ve bu uygulanımı destekleyen ideolojilerin iletişimini ve edinimini anlatmak açısından hayati bir önemi vardır.³¹

2. HABER ÜRETİM SÜRECİNİN DURAKLARI

Her gün, dünyanın çeşitli yerlerinde sayısız denebilecek kadar çok olay ortaya çıkmakta ve bunların çok sınırlı bir kısmı haber üreten kuruluşlara ulaşmaktadır. Sınırsız sayıda olay arasından seçilerek haber üretim sürecine dâhil edilen haberler de, haber

²⁹ İnal, a.g.e., s. 96.

³⁰ İnal, “Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış”, a.g.m., s. 142.

³¹ Van Dijk, “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, a.g.m., s. 370.

değerlerinin içselleştirilmesi sonucu yeniden bir seçim işinin yapılmasına işaret etmektedir. Olayın sıklığı, yoğunluğu, anlamlılığı, uyumu, beklenmedik olması, sürmesi, elit ülke ve kişilere atıfta bulunma, kişisel ve olumsuzluk, sıklıkla üzerinde durulan ve kabul gören haber değerleridir. Ancak, bu değerler de haberi oluştururken esas belirleyici unsur olamamaktadırlar. Şöyle ki, basın mesleğinde senelerin geçmesi ile kaynaklarla kurulan ve güvene dayanan ilişkiler, gazetecinin haber söylemine en çok yansıyan durumdur.³²

Haberler, toplumsal gücün türlü uygulamalarının örtük ya da açık sahnesi olarak da tanımlanabilir. Söz konusu uygulamaları, doğal, normal, meşru ve ezelden ebede süren birer hareketmişçesine de yeniden üretirler. Hatta eleştirirken bile bunu yaparlar. Çünkü güç uygulamalarını eleştirerek temsil edişleriyle, kaçınılmaz olarak, onlara bir varoluş kazandırırılar. Haberler, hayatlarını ve kendilerini temsil ettiği, gösterdiği, sergilediği insanların varoluşlarına ciddi bir müdahalede bulunan metinlerdir. Onları adlandırarak, onları kategorize ederek, sınıflandırarak, onları hâlihazırda kullanılan hayata dair belirli haber temalarının içine sıkıştırarak, onları haber anlatısı ve diline boyun eğdirerek, onları iyi veya kötü, köle veya efendi, kurban veya fail konumlarına hapsederek müdahalesini gerçekleştirmektedir.³³

Profesyonel haber pratikleri içinde haber dilinin, nesnellik ve tarafsızlık unsurlarını bünyesinde barındırması gerekmektedir. Nesnellik ilkesiyle birlikte gelişen bir diğer norm ise haberin olaya ilişkin olması gerektiği (factual/facticity) olgusudur.³⁴ Yani haber gerçeğe ilişkin olmalı ve gerçeğin kendisini yansıtmalıdır. Haberin gerçeğe ilişkin olduğu görüşünü savunan ve basını dördüncü güç olarak gören çoğulcu liberal anlayışa göre haberde nesnellik, tarafsızlık ve dengelilik sağlanabilir ve gazetecinin bu çerçevede haber üretmesi gerekir.³⁵

Ancak haber medyası, liberal görüşün iddia ettiği gibi haberin üretimi ve sunumunda gerçekliği olduğu gibi nesnel, dengeli ve tarafsız bir şekilde yansıtan bir ‘ayna’ değil; tam tersine gerçekliğin siyasal ve ekonomik güç ilişkilerinden ve örgütlü yapılardan geçerek yeniden inşa edildiği bir yapıdır. Bu yeniden inşa sürecini belirleyen

³² İnal, “Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu”, a.g.m., ss. 117-118.

³³ Çiler Dursun, **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik**, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, s. 55.

³⁴ İnal, a.g.e., s. 17.

³⁵ İnal, “Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım”, a.g.m., s.156.

bazı faktörler vardır. Haber üretim sürecinin yapısını ele alan çalışmalarda, haber metninin nihai belirleyenleri olarak şunlar belirtilmektedir:

- Haber yapımı sürecinde içinde muhabirlerin yer aldıkları kurumun politikalarına ve önceliklerine yönelik iş görme pratikleri içinde olmaları,
- Muhabirlerin haber konusuna kendi değer yargıları ve dünya görüşünün getirdiği çerçevelendirme biçimi içinde bakmaları,
- Gazeteciliğin kapitalist bir ekonomik sistemde süregidiyor olmasının dayattığı önceliklerin varlığı.³⁶

Yukarıda da belirtildiği gibi, haber etkinliği yalın bir egemen düşüncenin yeniden üretimi işine ya da evrenin sadık bir aynasına indirgenemez; daha çok ötekilerden daha fazla ağırlığı olanlar arasında bir uzlaşma sürecidir, ancak her biri çoğul değerlere bağlı olarak görünüşü kurtarmak zorundadır. Haber özneleri arasındaki çıkar oyunları birçok düzeyde yer alır, bu da ilişkinin bağlama göre farklı biçimler almasını açıklar: Gazeteci, politika karşısında özel dostluk ve yakınlık geliştirebilir, kamuda güvensizlik uyandırabilir, alay edebilir... Yerel gazetecilerin belediye divanı üyeleriyle yakın ilişkileri, aynı düşünceleri paylaşmalarıyla da açıklanabilir, basın ve kaynakları arasında yaşamsal, yalın bir karşılıklı bağımlılık anlamına da gelebilir.³⁷

Bu doğrultuda habere ilişkin klasik Marksist açıklamalar, dikkatimizi haber yazımı ile tarih yazımı arasındaki benzerliğe çekmekte ve haber yazımının tarih yazımına benzer şekilde işlediğini; çeşitli açıklamalarla bütünlüklü tek bir hikâyeyi yazdığını ve olayların rastlantısallığı görünüşü ardında büyük bir anlatıyı inşa ettiğini vurgulamaktadır. Diğer yandan bu büyük anlatının baskın sınıflara hizmet ettiği vurgulanarak, bu anlatının hegemonik yandaşları sorgulanmaktadır. Tarih ile haberlerin yazımı arasındaki benzerlik, ikisinin de, düzenin güçleri ve düzenin dışında kalanlar arasındaki mücadeleyle oluşmasıdır. Ancak bu model, haber içindeki çelişkili öğeleri, süreksizlikleri açıklamakta zorlandığı için yer yer eleştirilmektedir.³⁸

Öte yandan, kültürel çalışmalar yaklaşımı, ekonomi politik ile medya metinleri üzerinde yoğunlaşan daha edebi bir yaklaşım olan Marksist yapısalcı bakış açısının

³⁶ Dursun, “Haber ve Habercilik/Gazetecilik Üzerine Düşünmek”, a.g.m., s. 71.

³⁷ Eric Maigret, **Medya ve İletişim Sosyolojisi**, çev. Halime Yücel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 220.

³⁸ Dursun, “Haber ve Habercilik/Gazetecilik Üzerine Düşünmek”, a.g.m., ss. 79-80.

görüşlerini birleştirir. Kültürel anlayışı savunanlar, basit altyapı/üstyapı bağlantısını reddeder, toplum ve medya arasındaki ilişkilere daha yakından bakar ve bunları daha geniş bir kültürel bağlama yerleştirir.

Kültürel çalışmaların anahtar kuramsal terimlerinden birisi hegemonyadır. Gramsci (1927/1971) tarafından ortaya atılan ve iktidarla pratik arasındaki bağlantıyı araştıran hegemonya kuramı, medyanın eleştirel çözümlemelerinde kullanılan güçlü bir akım olmuştur. Gramsci son kertede ekonominin belirleyiciliğini kabul etmiş olsa bile, ideolojinin rolünü vurgulamış ve bu kavrama geleneksel Marksistlerden daha büyük bir özerklik tanımıştır. Medya göreceli bir özerkliğe sahip olduğu için, yönetici güçler bu önemli kültürel aygıtı doğrudan denetleyemezler. Böylece ideoloji bütünleştirici bir güç olarak hizmet eder. Hegemonya, yönetici sınıfın egemenliğini sürdürme araçlarına gönderme yapan bir terimdir. Medya kurumları, sürekli olarak tutarlı bir ideoloji ile toplumsal yapıyı yönetilen sınıfların tahakküm altına alınmalarına kendi rızalarıyla katılımları aracılığıyla yeniden üreten ve haklılaştıran bir dizi ortak duyuşal (commonsensical) değerler ve mekanizmalar üreterek hegemonyacı bir işlev görürler.³⁹

Belli olgular belli biçimlerde ortaya çıkar ve gazeteciler bunlarla hangi biçimlerde başa çıkacaklarını bilmek durumundadırlar. Bu tiplendirme, günlük gerçeğe zamansal ve mekânsal sınırlılıkların içinde belli biçimlerde bakma ve günlük deneyimleri belli bir düzene kavuşturma isteğinden kaynaklanır. Tüm bu yapılanma içinde kaynak kişilerin sözleri olguların ne olduklarını tanımlar ve inanılabilirliği olan bir kaynağın olaylara ilişkin tanımlamaları aslında olayın ne olduğunun tanımlanmasını da beraberinde getirir, böylece olayın meşrulaştırılmasını sağlar. Örneğin bir gösterinin ne biçimde yazıldığı sokaktaki insanın değil de polisin durum tanımlarına bağlıdır.⁴⁰

Basında yer alan haberler üzerine çalışmalarda bulunan araştırmacılardan Van Dijk'in haberi bir söylem olarak ele aldığına önceki bölümde değinilmiştir. Burada da yazarı haber üretimine yönelik vardığı sonuçlarla değerlendirmek yerinde olacaktır. Yaptığı araştırmalardan birinde Van Dijk, azınlıklar, göçmenler, ev işgalcileri, Üçüncü Dünya ülkeleri ve insanların genellikle medyada benzer şekillerde temsil edildiklerini saptamıştır. Bu çalışmaların genel sonucu şöyle özetlenebilir: Bu ve öbür dış gruplara,

³⁹ Pamela Shoemaker – Stephen D. Reese, “İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi”, **Medya, Kültür, Siyaset**, a.g.e., ss. 150-151.

⁴⁰ İnal, “Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım”, a.g.m., ss.167-168.

- (a) başat kitle medyasında daha az yer verilmesi,
- (b) itibarlı ve yeknesak haber kaynakları olarak daha az kullanılmaları,
- (c) olumsuz olarak olmasa da klişeleştirilmiş bir tarzda, bizim değerli kaynaklarımıza bir “sorun” olarak betimlenmeleri,
- (d) bizim normlarımız, amaçlarımız, uzmanlığımız ya da kültürümüzle karşılaştırıldığında “yetersiz” ya da “geri” olduklarının varsayılması ve bundan ötürü
- (e) bizim yardımımıza, anlayışımıza ya da desteğimize ihtiyaç duyduklarının varsayılması (buna eşlik eden başka bir varsayım da, bizim toplumsal ve siyasal normlarımıza ve ideolojimize uyarlanabilecekleridir) eğilimi bulunmaktadır.

Bu genel içerimler haber üretimi yeknesaklarının, miktarının, genişliğinin ve haberi rapor etme üsluplarının yanı sıra başat konu başlıklarının analizinden çıkarsanabilir.⁴¹

2.1 EDİTÖR / MUHABİRLERİN YARGILARI

Dil kullanıcılarının (muhabirler, gazete yayın politikası ve okuyucular açısından) açıkça ifade etmedikleri, ancak ima ettikleri, neyin söylenmek istendiği fikri, haberin ideolojik etkisini ortaya çıkarır. Söylenmeyip, ima edilenler, okuyucu tarafından anlaşılması beklenenler; ideolojik etkilerdir.⁴²

Türkiye’de gazeteciler Osmanlı döneminden başlayarak ulus-devletin yapılanması sürecinde toplumun ortak sembol ve değerlerini üreten, yeni bir toplumsal iletişim ortamının yaratılmasında merkezi (ya da siyasal iktidar merkezlerinin yaptığı) tanımları yayan ve topluma belirli normları dayatmaya çalışan ideologlar durumundadır. Ulus-devletlerin modern bir yapılanma olarak planlanmış bir gelişim olarak ortaya çıkması, medyayı bu gelişimin bir parçası olarak konumlandırmakta, iletişim ortamının sınırlarını planlanmış doğrultu içinde oluşturmaktadır.⁴³

Dünya genelinde ise, gazeteciler sadece haberi yazan kişiler değildirler artık. Yazdıklarının toplumu yönlendirebileceğinin farkına varılması çok zaman almamıştır. Öyle ki liberal düşünürlerin basının özgür olması ve bunun koşullarının sağlanması

⁴¹ Van Dijk, “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, **Medya, İktidar, İdeoloji**, a.g.e., ss. 368-369.

⁴² Edibe Sözen, **Medyatik Hafıza**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1997, s. 155.

⁴³ Nilgün Gürkan Pazarcı, “Türkiye’de Gazetecilerin ‘Gözlükleri’/Medyanın Dönüşemeyen Kodları”, **Medya ve Toplum**, der. Sevdâ Alankuş, IPS İletişim Vakfı Yayınları, 2.b., İstanbul, 2005, s. 155.

konusunda geliştirdikleri düşüncelerin karşısında ilk kez 1956'da Theodore Peterson tarafından “basının toplumsal sorumluluğu” ilkesi çıkarılmıştır.⁴⁴ Böylelikle gazetecilerin ve genel olarak da basının, yaptığı işin özü gereği topluma karşı sorumlu olduğu görüşü ilk kez dile getirilmiştir. Toplumsal sorumluluk ilkesinden hareketle gazetecilerin mesleklerine dair yine gazetecilerin kendi oluşturdukları kurumsal yapılar tarafından geliştirilen kurallar ve belirlenmeye çalışılan standartlar, hem haber alma hizmetinden yararlanan kamunun çıkarını kollayan, hem de gazetecinin korunmasını sağlayan düzenlemeler olarak çift yönlü bir işleyişe sahiptir.⁴⁵

1960'lı yıllardan başlayarak haber üretimi düzeneklerini (“news-making”) çevrelemeye çalışan birçok Anglosakson çalışmada işlevselciliğin kalıntıları vardır. David M. White, Kurt Lewin'den aldığı *gatekeeper* kavramını (haber bekçisi/seçicisi), yerel bir gazetede gerçekleştirilen yazıların seçimi incelemesinde gazetecilere uygulayan ilk kişidir. Vardığı sonuç, beğenilerin ve göreceli anlayışların, bir başka deyişle kişisel deneyimin seçimi büyük ölçüde açıkladığıdır – dolayısıyla saf kişisizlik ve nesnellik ölçütlerine yanıt vermez. Yine de bir gazeteden ötekine seçimlerin düzenliliği, haberin öncelikle bireysel beklentilere bağlı olduğu görüşünü sorgulamaya götürür.⁴⁶

Editörler, bir haber merkezinde neyin haber olup neyin olmayacağına karar veren kişilerdir. Haber değerlerinden yola çıkarak, her gün önlerine gelen yüzlerce haber arasından hangi haberin daha büyük, hangi haberin daha küçük verileceğine de editörler karar verir. Editörlerin haberlerin başlığı, sayfa düzeni ve içerikleriyle oynama yetkisi vardır. Haberi kısaltabilir, ekleme yapılmasını isteyebilirler. Haberde eksik gördükleri tarafları muhabire bildirerek tamamlanmasını isterler.⁴⁷

Gazete sahipleri her zaman, ayrıntılarda farklılıklar olsa bile genel siyasalarını paylaşan, en azından kabul eden bir editörle anlaşarak kendi konumlarını sağlama almaya çalışırlar. İdeal olarak editörün görevi de, bu genel siyasanın takip edilmesini temin etmektir. Bu arada gazetecilerden kendi ilkeleriyle ve gerçekler hakkında bildikleriyle çelişkiye düşecek şeyler yazmalarını istememesi gerekir. Uygulamada “editorial bağımsızlık” genellikle patron tarafından belirlenen siyasi düzen veya temel meseleler

⁴⁴ İrfan Erdoğan – Korkmaz Alemdar, **İletişim ve Toplum**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1990, s. 19.

⁴⁵ Dursun, **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik**, a.g.e., s. 32.

⁴⁶ Maigret, a.g.e., ss. 208-209.

⁴⁷ Esra D. Arsan, “Haber ve Habercilik”, **Gazetecilik ve Habercilik**, der. Sevdâ Alankuş, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 144-145.

hakkında stratejik kararlar alma konusuyla değil; günlük üslup, içerik ve editorya bütçesi konularıyla sınırlıdır.

Patronla sert ilişkiler içindeyken editör sıkıntı çektiğine göre, kadrolu sıradan gazetecilerin normal koşullarda bile gazetenin siyasi veya etik temelleri konusundaki gidişatına meydan okuma şansları genellikle pek yoktur. Haber odasının normal işleyişi içinde, özellikle popüler basında, muhabirlerden gelen haberler, yazı işleri müdürleri veya “arka sıralardaki” yönetici editörler tarafından sıraya konup yeniden yazıldıktan sonra yayımlanır. Siyasi sivrilikler törpülenir, yeni “gerçekler” katılır ve haberin açısı inceliklerle değiştirilir. Hatta bundan önce de, kullanılacak hikâyelerin seçilmesi ve bunların hangi gazeteciler tarafından işleneceği, patronun kararlaştırdığı siyasi çizgi veya editörün belirlediği sunum biçimini temin edecektir. Bütün bunlar doğrudan yönergelere gerek kalmadan sağlanır.⁴⁸

Volosinov’un söyledikleri haber metninin yapısal özellikleri açısından çok önemlidir. Ona göre, haber metni, her zaman metin içinde metin, konuşma içinde konuşmadır. Kaynak kişi ve kurumların konuşmaları haber dili içinde ya doğrudan ya dolaylı alıntılarla, ya da alıntıya ilişkin hiçbir ipucu olmaksızın aktarılır. Diğer yandan, haber metnini yazan gazeteci bir roman yazarından çok farklıdır:

1. Aktardıkları konuşmalar daha önce kaynakların yapmış olduğu konuşmalardır, yani bütünüyle kurgusal bir üretime dayanmaz,
2. Gazeteci metnini yazarken bir kurumun da elemanı konumunda olduğundan, yazan ve söyleyen “öznenin” durumsallığı sorunu, bu kez gazeteci ve kurum arasında bir eklemlenme sürecini de beraberinde getirir.⁴⁹

Haberde alıntılara yer verilmesinin de bir anlamı bulunmaktadır. Bu alıntılar medyanın ortaya koyduğu gerçeklikten öte, açıklamaları tırnak içinde verilen kaynakların yarattığı gerçekliklerdir. Haber kaynakları kendi sözlerinin haber değeri taşıdığını bilmektedir. Bu durumda haberi yapan muhabir olmaktan çıkmakta ve neredeyse haber kaynakları haberi kurmaktadır. Bu da, haberin söyleminde ideolojik üretime neden olmaktadır. Haber söyleminde ideolojik üretim yapılması, haberin bir kapalı metin olmasını anımsatmaktadır. Açık metinler, okuyucu ile buluştuğunda ortaya çıkabilecek

⁴⁸ Bruce Hanlin, “Gazete Sahipleri, Editörler ve Gazeteciler”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, der. Andrew Belsey – Ruth Chadwick, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 66-67.

⁴⁹ İnal, a.g.e., s. 52.

alternatif anlamları kapatmaya çalışmayan ve tek bir kolayca elde edilebilen anlamın altını çizmek istemi olmayan, tersine zengin ve karmaşık okumalara olanak sağlayan metinlerdir. Kapalı metinler ise, okuma serüveni boyunca okuyucuyu önceden belirlenmiş bir yol boyunca yürütmeyi amaçlayan metinlerdir.⁵⁰ Haber, açık/kapalı metin türlerinden kapalı metin türüne girmektedir. Böylece haber farklı anlamlara kapanmaktadır. Başka bir deyişle haber egemen söylemin direktmesi ile kapanmaktadır.⁵¹

Bu bağlamda, haberin seçilmiş “öteki” kişilerin görüşlerinin sunumuna dayandığı iddia edilebilir. Bu kişiler iktidar sahibi kurumların görüşlerini yansıtır. Bunlar, bakanlar, partilerin önde gelen politikacıları, polis ve yargı organlarının üst düzey kişileri, akredite baskı gruplarının sözcüleridir. Stuart Hall vd. bunları “birincil tanımlayıcılar” olarak niteler. Gazeteciler ise birincil tanımlayıcıların oluşturdukları durum tanımlarını halkın diline dönüştüren ikincil tanımlayıcılarıdır.⁵² Hall ve arkadaşları, “Krizlerin Politikalandırılması” (Policing the Crisis) adlı haber araştırmasında sokak soygunu gibi adı bir adliye olayının haber olurken, İngiltere’deki hegemonya krizine nasıl bir cevap oluşturduğunu incelemişlerdir. Bu çalışmada araştırmacılar ‘birincil tanımlayıcılarını’ diğer bir deyişle akredite haber kaynaklarının soruna ilişkin tanımlarını gazetecilerin (ikincil tanımlayıcılar) nasıl yeniden ürettiklerine ve sözü edilen yeniden üretim sırasında, bu tanımları nasıl halkın sözüne dönüştürerek toplumsal uyuşmayı sağlamada adeta bir ideolojik devlet aygıtı gibi hareket ettiklerine dikkat çekmişlerdir. Sorun haber olunca akredite kaynakların durum tanımları gazetecilerin yorumlarıyla dolayım olarak ya da haber içinde alıntılar aracılığı ile yeniden üretilmektedir.⁵³

Hall ve arkadaşlarının yaptığı bu çalışma doğrultusunda gazetecilerin haber üretim süreci irdelenmiştir. Öyle ki bu süreç birincil tanımlayıcıların söylemlerini ‘halkın deyimine’ dönüştürme süreci olarak tanımlanmıştır. Bu sürecin sonunda, gazeteci yazdığı habere dışsal (halkın sözüne dair) bir referans sağlamış olur. Nesnellik, tarafsızlık gibi profesyonel normlar zedelenmeden ve hatta aracılığı ile medya okuyucusunun gözünde neyin önemli olduğunu (olması gerektiğini) ona söylenmektedir. Bu süreç haberde ‘olması

⁵⁰ Mutlu, a.g.e., s. 27.

⁵¹ Ömer Özer, **Eleştirel Haber Çözümlemeleri**, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2009, ss. 66-67.

⁵² İnal, a.g.e., s. 99.

⁵³ Ayşe İnal, “Bir İzleyici Gözüyle Siyaset Meydanı”, **Birikim Dergisi**, Sayı:68-69, İstanbul, 1995, ss. 69-70.

gerektiği söylenen’ olay ve yorum ayrımını zedelemeyiz. Haberde dillenen halkın sesidir, daha doğrusu akredite kaynakların söylemlerinin halkın sesine dönüştürülmüş biçimidir.⁵⁴

Fishman’a göre de gazeteciler haber yaptıkları fenomenin bürokratik tanımına dayanmaktadırlar. Haber üretimi sürecinde gazetecilerle devlet ve özel bürokrasiler arasında son derece sıkı ilişkiler kurulur. Gazetecilerin ham veri olarak gördükleri açıklamalar aslında çeşitli bürokrasilerin durum tanımlarıdır ve bu durum tanımlamaları bürokratik süreçlerin sonuçlarıdır. Fishman bu anlamda aşırı bir biçimde bürokrasilere dayanma ve onların durum tanımlarına bu güvenin ardında yatan neden olarak gazeteciliğin zamana karşı yapılan bir iş olmasını görür. Yazara göre, haber üretiminin rutin pratiklerini ve ritmini zaman baskısı belirler ve buna ilişkin olarak en kolay biçimde ve en kısa zamanda elde edilebilecek ham bilgi önem kazanır. Gazeteciler günlerce bir haberin peşini kovalamak yerine, rutin bürokratik kaynaklara güvenerek günde 5-6 haber yazabilirler ve her seferinde bürokratik tanımlara bir inanırlık kazandırırılar.⁵⁵

2.2 KURUMSAL / EKONOMİK KAYGILAR

Gaye Tuchman’a göre gazetelerin ve televizyonların iş yapma tarzlarını belirleyen kaçınılmaz süreçler vardır. Haber yapılırken, profesyonellikten kaynaklandığı düşünülen birtakım kararların verilişini etkileyen de tamamen haber kuruluşlarının kaygılarıdır.⁵⁶ Bu kaygılar kişisel olabileceği gibi, kurumsal ve ekonomik kaygılar da olabilir.

Ekonomi politik yaklaşıma göre, medya içerikleriyle mesajlarının taşıdığı anlamlar esas olarak içinde üretildikleri örgütlerin ekonomik yapısıyla belirlenir. Ticari medya örgütleri, reklamcılarının ihtiyaçlarını karşılamak ve izleyicinin sayısını çoğaltan ürünleri üretmek zorundayken, gelirleri bir kısım kurumlar ya da devlet tarafından kontrol edilen medya örgütleri, daha merkezi bir konuma veya süregelen oydaşmanın ortasına doğru çekilmektedirler.⁵⁷ Dolayısıyla medyanın mülkiyet yapılanmaları, bu bağlamda ekonomik kaygıları ve çıkarları haber üretim sürecindeki temel belirleyicilerden biridir.

⁵⁴ İnal, “Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış”, a.g.m., s. 150.

⁵⁵ İnal, “Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım”, a.g.m., s. 170.

⁵⁶ Çiler Dursun, “Haberde Gerçekliğin İnşa Edilmesi Ne Demektir?”, **Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi**, der. Çiler Dursun, Elips Kitap, Ankara, 2004, s. 40.

⁵⁷ Curran – Gurevitch – Woollacott, “İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar”, a.g.e., ss. 238-239.

Murdock ve Golding gibi ekonomi politikçiler, içinde yer aldıkları perspektif ışığında, haber üretiminin gerçek bir çözümlemesinin medya denetiminin ekonomik bağlamı ve sınıfsal temeli üzerinde yoğunlaşması gerektiğini ileri sürerler. Kapitalizmin, her şeyi değişim değerine indirgeyen soyutlayıcı bir dürtüye sahip olduğunun vurgulandığı bu görüşte, medya içeriğinin de bu sistemin kültürel bir metası olduğu belirtilmektedir. Kültür endüstrisindeki sermaye en karlı pazarları aramakta ve en önemli kaynaklar haberdışı bilgi toplamaya ayrılmaktadır. Dan Schiller, haber sektörünün değişen yapısı içinde en önemli yönelimin daha gelişkin yöntemlerle büyük şirketler için veri toplamak olduğunu ortaya koymaktadır. Kitlelere bilgi aktarımı ise giderek önemsizleşmektedir.⁵⁸

Burada, medyadaki haber üretim sürecine yönelik çoğulcu ve Marksist analizlere kısaca değinmek gerekmektedir. Çoğulcu analiz, medya profesyonelleri ile diğer kurumların temsilcileri ya da sözcüleri arasındaki karşılıklı bağlılığı vurgular. Medya ham materyalleri için toplumun merkezi kurumlarına bağılıyken, bu kurumların da görüşlerini kamuya iletmek için aynı zamanda medyaya bağımlı olduklarını iddia ederler. Bu analize göre medyanın geniş izleyici kitlelerine ulaşabilmesi, ona toplumdaki diğer iktidar merkezleri karşısında en azından yarı özerk bir güç temeli sağlar. Bu, medyayla diğer güçlü kurumlar arasında bir güç eşitliği olduğu anlamına gelmez. Ancak daha çok, medyanın bu kurumlarla ilişkisinde bir derece özerk gücü olduğunu göstermektedir. Öte yandan Marksist analizler, medya kurumlarını en iyi haliyle görece ve marjinal olarak özerk görürler. Marksistlere göre, medyanın iktidar yapısına kilitlendiği kabul edilmektedir. Böylelikle de, toplumdaki hâkim kurumların ardına koşulmuş olan medya, hâkim kurumların görüşlerini belirli sayıdaki alternatif perspektiflerden biri olarak değil, fakat merkezi ve ‘doğal’ perspektifin kendisi olarak yeniden üretmektedir.⁵⁹

Bu bağlamda, medya kurumlarının demokrasiyle arasındaki bağı ele alan çalışmalar da yapılmıştır. Medya sektöründeki serbest piyasa demokrasiye hizmet eder; ama bu, belli bir tarzdaki demokrasidir. Demokrasiye ancak siyasetin piyasası olarak hareket ediyorsa hizmet edebilir. Demokrasi temel olarak, çıkarların bir araya getirilmesine aracılık ediyorsa, bunu yaparken de, paranın temsil etme gücüne denk düşen oylara karşı, tercihleri tatmin etmeye çalışan temsil piyasası gibi çalışıyorsa; serbest piyasadaki medya, belirli

⁵⁸ Pamela Shoemaker – Stephen D. Reese, “İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi”, **Medya, Kültür, Siyaset**, a.g.e., ss. 141-142.

⁵⁹ Curran – Gurevitch – Woollacott, “İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar”, a.g.e., ss. 241-242.

grupların algılanan çıkar ve görüşlerinin ifade edildiği bir araç olarak hizmet verecektir. Böylece, piyasa tarafından yönlendirilen medya, demokrasinin güçten düşmesine neden olmaktadır.⁶⁰

Herman ve Chomsky, haber üretim sürecini bir eleme yani seçme süreci olarak ele alır ve ekonomik/siyasi seçkinlerin birtakım haber eleme süzgeçlerini kullanarak haberleri eleyip basılmaya uygun olanları seçtiklerini, bu sayede muhalif düşünceleri kenara itip önemsizleştirerek, istedikleri mesajları halka kolayca ulaştırdıklarını söylerler. ‘Propaganda Modeli’ adını verdikleri çalışmada medya şirketlerinin büyüklüğü, reklamlar, hükümet ve iş çevreleri ‘medyaya yönelik tepki üretimi’ gibi eleme süzgeçlerinden bahsederler. Bu süzgeçler haberde söylemin ve yorumun ilkelerini belirleyip, neyin öncelikle haber olabileceğini tanımlarken, propaganda kampanyalarına dönüşen sürecin temelini ve işleyişini açıklamaktadır.⁶¹

Medya kurumları, kapitalist ekonomik sistem içinde kapitalizmin gerektirdiği türden örgütlenmiş ekonomik yapılardır. Ticari birer işletme olarak faaliyet gösteren medya kurumlarının gerçekleştirdiği üretim ise bir meta üretimidir ve bu üretim sonunda elde edilen ürünler (haber, TV programı, sinema filmi, vs.) kültürel değeri kadar ekonomik değeri de olan metaplardır. Metaların sahip olduğu ekonomik değer, onların üretim biçimini ve üretim koşullarını da belirlemektedir. Propaganda modelinde de ele alındığı gibi basın kuruluşlarının ekonomik örgütlenmesi ve mülkiyet yapısı, haber üretim sürecinin temel belirleyicilerindendir ve mesaj üretim sürecini doğrudan etkilemektedir.

Kitle iletişim araçları karmaşık söylemler içinde ayarlanmış, iletilerin, işaretlerin üretimi için toplumsal, ekonomik ve teknik bakımlardan örgütlenmiş aygıtlardır. Simgesel iletilerin üretimi, geniş olarak anlam veren işaretler sistemi biçiminde anlaşılan dilin taşınmasından geçmeksizin başarılabilir. Olaylar kendi başlarına anlamlı değildir, olaylar anlaşılır kılınır ve toplumsal anlaşılabilirlik süreci olayları simge düzeni içine yerleştiren pratikleri içerir. Bu “kodlama” sürecidir. Kodlama ile olaylara anlam verilir, olaylar bu olaylara anlam veren bir içeriğe kavuşturulur. Olayların önemli ölçüde farklı bir şekilde kodlanabileceği farklı yollar da vardır. Özellikle, bizim normal, sağduyulu beklentilerimizi rahatsız eden veya statükoyu tehdit eden sorunlu, tedirgin edici olayların kodlanması farklı

⁶⁰ John O’Neill, “Piyasada Gazetecilik Yapmak”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, a.g.e., s. 47.

⁶¹ Edward S. Herman – Noam Chomsky, **Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir**, çev. Berfu Akyoldaş – İsmail Kaplan – Tamara Han, 2.b., Minerva Yayınları, Adana, 1999, s. 22.

olabilir. Seçilen kodlar bu sorunlu olayları egemen ideolojiler içinde bir yere yerleştirir. Bu tek, bölünmez değil, fakat egemen söylemlerin çoğulculuğudur: Kodlayıcılar tarafından egemen ideoloji çerçevesinde olayları türetmek için kasıtlı olarak seçilmezler, fakat kodlayıcıların içinden seçmek zorunda oldukları anlamlar alanını oluştururlar. Evrenselleştirdikleri ve doğal hale getirdikleri için, mevcut anlaşılabilirlik biçimleri olarak görünürler.⁶²

Kârını maksimize etmeye çalışan mülkiyet sahiplerinin haber içeriklerine kendi ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda müdahale etmeleri ve bu çıkarlara bağlı olarak ‘genel yayın politikası’ adı altında kurumsal önceliklerin sıralandığı habercilik ilkelerinin belirlenmesi kaçınılmazdır. Bu süreçte muhabire, editöre ya da genel yayın yönetmenine düşen görev, bu ilkelere bağlı kalarak habercilik yapmaktır.

Basın sektöründeki yayın kuruluşlarının hemen hemen hepsinde durum böyledir. Mülkiyet sahibinin çıkarları doğrultusunda habercilik yapma işi, çalışanlar arasında öylesine kanıksanmıştır ki yaptıkları işin doğasını sorgulamaksızın, haberleri nesnel bir şekilde profesyonel haber ölçütlerini temel alarak seçip yorumladıklarına kendilerini de inandırırılar. Böyle bir yapı içinde mülkiyet sahipleri de aynen diğer sektörlerde olduğu gibi sermaye sahibi olmanın verdiği yetkiyle ürünlerin türüne, içeriğine, biçimine müdahale etme hakkını kendinde görmektedir.

1980’lerden sonra neoliberal ekonomi politikalarının bir sonucu olarak medya mülkiyet yapısı değişime uğrarken, gerek Türkiye’de gerekse dünyada ciddi boyutlara ulaşan tekelleşme olgusuyla birlikte medya sahipliğinin konumu da farklılık göstermeye başlamıştır. Medya artık, sermaye sahiplerinin bankacılıktan inşaata, giyimden turizme kadar farklı sektörlerdeki faaliyetlerinin reklamını yapmak, kamu ihalelerinden pay almak, medya – siyaset çemberinde karşılıklı çıkar ilişkileri kurmak gibi çeşitli amaçlar için kullanılan etkili bir araca dönüşmüştür. Bu sahiplik yapısı içerisinde de gerçeğe en yakın ve en etkili medya içeriği olarak haber ilk sırada gelmektedir.

Gazetelerin çoğu reklam gelirlerine dayandığı için önemli reklam verenleri ve hatta okuyucularını da gücendirmemeleri gerekir; çünkü satışlardaki en ufak bir düşüş reklam gelirlerinin azalmasına yol açacaktır. Basın konseyleri gibi düzenleyici kurumlar şikâyetler hakkında karar verirken yalnızca davranış kodlarını yorumlamakla kalmayıp, nelerin kabul

⁶² Erdoğan – Alemdar, a.g.e., s. 214.

edilir olup olmadığına kendi yargılarını da katarak karar verebilirler. Bu yargılama sistemi içinde çalışan gazeteciler de, kendilerine yönelik şikâyetleri önlemek üzere bu kurumların kararlarını ve bu kararların verilme nedenlerini dikkate almak zorundadırlar.⁶³

İletişim holdinglerinin yükselişi, mülkiyet sahibinin gücünün kötüye kullanılmasıyla ilgili eski tartışmaya yeni bir unsur ekler. Artık söz konusu olan sadece şirket sahiplerinin editoryal kararlara müdahale etmeleri ya da politik felsefeleriyle başı belada olan anahtar personeli işten çıkarmaları gibi basit bir durum değildir. Kültürel üretim, şirketin farklı medya çıkarları arasındaki kesişimleri kullanan ‘görevdeşlikler’ (synergies) çevresinde inşa edilen ticari stratejilerce de güçlü bir biçimde etkilenmektedir. Şirketin gazeteleri, kendi televizyon istasyonlarına bedava reklam olanağı verebilirler ya da plak ve kitap bölümleri film bölümünün pazara sürdüğü yeni bir filmle bağlantılı ürünler çıkartabilirler. Bunun etkisi, dolaşımdaki kültürel malların çeşitliliğini azaltmak şeklinde ortaya çıkmaktadır. Basit nicel anlamda, dolaşımda daha fazla meta olmasına karşın, bunların aynı temel temaların ve imgelerin değişkeleri olmaları daha mümkündür.⁶⁴

3. HABER VE HAKİKAT POLİTİKASI

Haber dünyaya ilişkin bir anlatı, bir tasarımdır. Diğer anlatı türlerinde olduğu gibi bir yapısı, önem ve öncelikleri, çatışma ve çözümleri, eyleyen ve etkilenenleri, kazanan ve kaybedenleri vardır. Haber dünyanın tercih edilen belirli bir görünümüdür. Tercih edilme kavramı, haber kavramını tarif ederken başvurulmuş temel kavramlardan biridir. Bu kavram liberal/çoğulcu haber kavramını yapı-sökümüne uğratmamıza araç teşkil eder. Neyin habere konu olacağından başlayarak haber üretimi ve bunun dolaşıma sokulması bir tercihler zinciridir. Bu zincir içerisinde belirleyici olan tek tek habercilerin tercihlerinden ziyade bu tercihleri de belirleyen egemen anlam ve değerleri üreten dünya görüşü, kültür ya da ideolojidir. Profesyonel habercilik kodları da bunun içerisinde biçimlenir. Egemen haberciliğin tercihinin basit bir taraf tutma olarak tanımlanması yanıltıcıdır. Haberin yapısal olarak yanlış olduğu, eleştirel yaklaşımın habercilik/medya konusundaki temel perspektifidir. Bu yapısal yanlışlık içerisinde "*crash*" kısaltması (class-sınıf, race-ırk, age-

⁶³ Nigel G.E. Harris, “Gazeteciler İçin Davranış Kodları”, çev. Nurçay Türkoğlu, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, a.g.e., ss. 89-90.

⁶⁴ Peter Golding – Graham Murdock, “Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik”, çev. D. Beybin Kejanlıoğlu, **Medya, Kültür, Siyaset**, a.g.e., ss. 78-79.

yaş, sex-cinsiyet, handicapped-engelli) haber anlatısının başvurduğu temelleri özetler. Yani, haberin egemen anlatısı, orta-üst sınıf, beyaz, genç, erkek, engelli olmayandan yanadır. Haberin bu yapısal yanlılığını ve haber anlatısının egemen kodlarını yerinden etmeye yönelik bakış ise, eleştirel bir bakıştır.⁶⁵

Haber aynı zamanda bir davet, bir çağrıdır. Haberin çağrısı esasen iki yönlüdür: İlki bir “dünya bilgisi” olarak haber, içinde yaşadığımız dünyayı, bu dünyaya dair zihnimizde oluşturduğumuz tasarımları şekillendirir. Bu demektir ki sunduğu günlük içeriğiyle haber, dünyanın nasıl bir yer olduğunu bize “göstermeye” yönelik bir çağrı metnidir. İkincisi ise, içeriğinden bağımsız olarak, biçimsel yanıyla haber, kendisini okuyan ile yazan arasında kesin bir ayrımın olduğunu öne sürer. Ne var ki haber okuru aynı zamanda haberi yazandır ve tersi de geçerlidir. Materyal olarak (yazılı, görsel) ortaya konuluş biçimi ve bununla ilgili bütün örgütlü süreçler, gerçeğe birinci dereceden yaklaşan (yazan) ile ikinci dereceden yaklaşan (okuyan, izleyen) arasında kesin ve değiştirilemez bir konum farkı üretir. Oysa okuma ve yazma etkinliklerinin tümünü, anlam oluşturucu üretici etkinlikler olarak gördüğümüzde, konumların sabitliği ve geçişsizliği de sorgulanır hale gelir. İşte tam da bu konum farkını üreten biçimsel işleyişinden dolayı haber, aslında gerçeği sunuyor olmasa da, izleyenin/okuyanın “benim dışımda, orada bir gerçeklik var ve bana bu gerçeklik haberlerle bildiriliyor, aktarılıyor” duygusunu pekiştirerek, gerçeklik etkisi denilen sonucu yaratmaktadır. Bu, insanlar adına birilerinin dünyayı anlatmasına ve tanıklıklarına onay vermek anlamına gelir. Şeylere erişmenin saf haliyle olanaksızlığından ötürü, belirli bir mesleki anlayış, anlatım ve dil içerisinden insanlara aktarımda bulunulmasına razı olunmaktadır. Buna eğer “aracılık” denirse, haberci, gerçek ile onu bilmek isteyen arasında aracılık yapan kişidir. Yani içinde yaşanılan dünyaya ve topluma insanlar adına ve hatta onlardan önce yönelendir. Haberci, yönelme hareketinin ilk kaynağıdır; izleyici/okuyucu ise hareketteki ikinci uğraktır. Böylelikle haberi izlemek veya okumak, içeriğinden bağımsız olarak, izleyici/okuyucu için belirli bir hareketin sürmesinin garantörüne dönüşmek demektir.⁶⁶

Bu noktada “gerçek” ile anlatılmak istenileni biraz açmak gerekmektedir. “Gerçek” (reality) sözcüğünün, dinsel metinlerin içinde yer alan “truth” sözcüğünün yerine geçmesi,

⁶⁵ Nilüfer Timisi, “Medyada Hak Haberciliği”, 2010, <http://bianet.org/biamag/biamag/124294-medyada-hak-haberciligi>, (04.09.2012).

⁶⁶ Dursun, **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik**, a.g.e., s. 57.

Avrupa tarihinde dinsel dogmanın yerine bilimsel aklın geçişi sürecidir. Türkçe’de ise bu iki sözcüğü öztürkçe içinde ancak tek bir sözcükle karşılayabilmekteyiz. “Gerçek” sözcüğü Türkçe yazında hem “truth” (doğru, hakikat) hem de “real” (gerçek) sözcüğünün yerine kullanılmaktadır. Bu sınırlılık Türkçe’de bilimsel tartışmaları da sınırlandırmaktadır. “Truth” bilgi bilimsel bir tavrı anlatmak için kullanılır. “Real” ise göndergeye (referent) ilişkin bir iddiadır. Aynı zamanda varlıkların ontolojik konumlarına ilişkin kesin bilgi bilimsel bir tutuma işaret eder. Pozitivist bilim anlayışı içinde inceleme yapan bilim adamının, incelediği nesnelerin tüm özelliklerini kavrayabileceğine ilişkin yeterliliğini vurgularken örtük bir önkabul niteliğindedir.⁶⁷

Özetle hakikat, söylenen ya da inanılan bir şeye karşı bizim aldığımız, fakat hepsinden önemlisi ötekilerin de almasını beklediğimiz belli bir tavrı simgelemektedir. Bu durum hakikatin destekleyici kullanımına işaret eder. Öte yandan, hakikatin tartışmasal kullanımına da yer vermek gerekir. Şöyle ki, hakikat düşüncesi güç retoriğine aittir. Muhalefet bağlamı dışında hiçbir anlam ifade etmez ve yalnızca anlaşmazlık durumunda var olur: yani farklı insanlar farklı görüşlere inandıkları ve kimin haklı kimin haksız olduğu tartışma konusu edildiği zaman; ve belli sebeplerden dolayı haksız olanın öteki taraf olduğunu gösterme ya da ima etme muhalifler için önemli olduğu zaman. Bir inancın doğruluğu her ne zaman ispat edilirse edilsin, bu ispatın sebebi şudur: bu inancın kabulü tartışılmış ya da bunun tartışılabilir olduğu öngörülmüştür.⁶⁸

Böylelikle, iktidar ilişkilerinin kurulması, pekiştirilmesi ve uygulanmasının, hakikat söz konusu olmadan olanaksız olduğu söylenebilir. İktidarı olumlu bir üretme olarak kurgulayan şey söylemdeki doğruluk koşuludur. Bizler söylemde üretilen doğruluk değerlerinin bir ürünüyüz; iktidar, doğrunun üretildiği bir söylemsel bağlam olmadan bizi sarmalayamaz; biz de söylemin ürettiği doğruluk olmadan iktidarı uygulayamayız. Zenginliği ürettiğimiz gibi, doğruluğu da üretiriz. Doğru, keşfedilmek, sorgulanmak yoluyla elde edilmez. Kurumsallaşmış, uzmanlaşmış, ödüllendirilmiş doğruyu biz sadece ‘konuşuruz’. Doğru, özgür ruhların ulaşabileceği, başarabileceği bir ayrıcalık değil, söylemin bir etkisidir. Her söylem kendi doğruluk mekanizmasını ve ölçütlerini kendi oluşturur. Epistemolojik kökenli doğruluk tanımı yerine söylem merkezli bir doğruluk

⁶⁷ İnal, a.g.e., ss. 106-107.

⁶⁸ Zygmunt Bauman, **Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları**, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 159-160.

tanımıdır bu. Söylemin nesneleri ancak o söylem içinde anlamlıdır; söylem dışında bir gerçeklikleri söz konusu olamaz. Doğruluk, öznelerin ‘dil’leridir.⁶⁹

Hakikat kavramı Foucault’nun çalışmalarında da önemli bir yere sahiptir. Foucault, Collège de France’daki ilk dersinde, niyetinin, kültürümüzün hakikat istencini incelemek olduğuna dikkat çekmiştir. O zamanlar Foucault’nun anlayışına hâkim olan baskıcı iktidar bağlamında, doğru-yanlış bölünmesi, sözünü ettiği öteki dışlama sistemlerinin bulunduğu kavşak sayılmaktadır. Yasaklı söz ile izinli söz ve deli ile akıllı arasındaki ayrışım, çağdaş dönemde üzerinde yükselebileceği sapasağlam bir temel bulmuştur: Bütün öteki ayrışımına meşruiyet sağlayan bir hakikat söylemi. Nitekim Foucault, Collège’deki ilk dersine başlarken, en sonunda “bilme istencinin biçimbilimini (morfoloji)” oluşturacak olan bir dizi analize başlamıştır. Bu dizide, hakikat kategorisinin en derinden yerleştiği merkezi alanın en dramatik örneği cinselliktir. Burada yalnızca cinselliğin hakikatini keşif ve ilan etme ihtiyacı hissedilmiyor, aynı zamanda hakikatin kendisinin de neredeyse sihirli güçlere sahip olduğu düşünülüyordu: “Hakikat, onu elinden tutan ve onun sorumluluğunu taşıyan kişi tarafından gereken kişiye zamanında söylenirse, söyleyeni iyileştirir.”⁷⁰

Foucault’ya göre hakikat, iktidarın ürünüdür; etrafında iktidarın işlediği eksenlerden biridir. Hakikat, anarşistlerin ve diğer klasik siyaset teorisyenlerinin inandığı gibi iktidarın dışarısındaki bir alanda var olmaz. İktidar ilişkileri hakkında hakikatten bahsetmek de temelde onların içine karışmaktır. Dolayısıyla tek bir hakikat yoktur, bireysel bakış açılarının çokluğu kadar hakikatler vardır. Bu da hem iktidara karşı kullanılabilir, hem de iktidarı kalıcılaştırabilir. Böylece, hakikat mücadele sürecinde bütünüyle iktidara bulaşmaktadır.⁷¹

Toplum ister Marksist ister liberal olsun ya da mesele ister bir ekonomi politikası isterse de bir eğitim ve sağlık programı olsun, bugün hükümet operasyonlarının merkezi dinamiğini oluşturan şey hakikat arayışıdır. Hakikat söylemlerinden oluşan tümel küme, bir toplumun yönetiminde hangi alternatiflerden faydalanılacağını ve siyasi eylem ile insani müdahaleye hangi fırsatların bahsedileceğini belirlemektedir. Bu söylemlerin göbeğinde olan şey tam da hayat ve ölüm ile ilgili alınan kararlar olduğu için, Foucault siyasi enerjisini hakikatin statüsü etrafında meydana gelen savaşa harcamıştır. Bu çatışma,

⁶⁹ Sancar Üşür, **İdeolojinin Serüveni**, a.g.e., s. 122.

⁷⁰ James W. Bernauer, **Foucault’nun Özgürlük Serüveni**, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 263.

⁷¹ Newman, a.g.e., s. 140.

hangi hakikatlerin keşfedileceği, kabul ya da reddedileceği üzerine yapılmamaktadır. Burada uğruna savaşılan şey hakikatin kendisidir; “doğru ile yanlış birbiriinden ayıran ve ayırdığı doğruya spesifik iktidar etkileri veren bir kurallar kümesi” olarak anlaşılan hakikattir. Bu çatışmanın genel çerçevesini çizen olgu şudur: Çağdaş toplumda hakikat bilimsel söylemlerle, bu söylemleri üreten kurumlarla ve kendisini aktaran aygıtlarla bağıntılıdır. Ve “hakikat bu dünyaya ait bir şey olduğu” için ve “uzatmalı yalnızlıkların çocuğu” ya da “kendilerini özgürleştirmeyi başarmış olanların ayrıcalığı” olmadığı için, Foucault bu dünyada, genel eylem etkisinde ve özgür olmayanların yanında bir tavır sergilemektedir.⁷²

Hakikati kendisine sorun edinen bir tek Foucault değildir. Bazı feminist yaklaşımlar da, konunun alanını daraltarak, ataerkil ilişkiler altında haberdeki hakikati ele almışlardır. Bunun monolojik bir hakikat olduğunu vurgulayan araştırmacılar, olguyu bulup çıkarmaya yönelik gözlem gibi biçimsel yöntemlerin yardımıyla, kişisel değerlerden arınmış şeffaf ve yansız bir dil boyunca hakiki bilginin ortaya konulabileceğini söylemektedirler. Kendisini nihai bir söz gibi ortaya koyan monolojik hakikat ilkesi, toplumsal ilişkilere de yerleşiktir. Oysa Bakhtin’in belirttiğine katılarak denilebilir ki, bilgi bilen kişiden ayrı düşünülmemelidir, toplumsal olarak yerleşiktir, perspektiflere göre değişken ve politikleşmiştir. Dolayısıyla haber denen bilgi türünün de diyalojik hakikat temelinde örgütlenmesi gerekmektedir. Diyalojik hakikat gereği, hakikat, öznellikler arası temsil dinamikleriyle belirir; ontolojik statüsünün bir bağlamdan diğerine sürekli yeniden tanımlanması gerekir ve hakikat ancak böyle tasarlanabilir. Böylelikle diyalojik hakikat, kadınların sesi ve sözü gibi daha önceden duyulmayan sesleri duyulur hale getirmektedir.⁷³

Okuyucu ile sıkı bir diyalogun kurulduğu haber metinlerinde güç/iktidar sahibi kurum ve kuruluşların söylemleri anlatıcının dilinden halkın sesine dönüştürüldüğü birçok araştırmanın vardığı ortak noktadır. Bu dönüşüm sürecinde kaynaklar, anlatıcı ve halk arasında bir diyalog oluşur. Haberin ikna ediciliği bu diyaloglara dayanır. Egemen söylemlerin uyuşma dönüşüm sürecinde haber medyası, artık çoğulcuların yani liberal düşünceye dayanan profesyonel ideolojinin iddia ettiği gibi “gerçeklerin yansıtıcısı” değil, belli gerçeklik tanımlarını, belli durum tanımlarını yeniden kuran bir araç konumundadır.

⁷² Bernauer, a.g.e., ss. 265-266.

⁷³ Çiler Dursun, “Türkiye’de 1975-2010 Arasında Haber, Habercilik ve Gazetecilik Çalışmalarında Kadın Sorunlarına Bakış ve Feminist Yaklaşımlar”, **Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar**, der. Serpil Sancar, C. II, Koç Üniversitesi Yayınları, 2011, İstanbul, ss. 610-611.

Bu açıdan değerlendirildiğinde medya, ne liberal iletişim kuramlarının öne sürdüğü gibi gerçekliği yansıtan bir ayna, ne de eleştirel düşüncenin öne sürdüğü gibi egemen sınıfın bir aracı değildir. Haber medyası toplumsal gerçekliği kırar ve yeniden kurar.⁷⁴

Haber metinlerinin hakikate giden yolda kurucu bir işlevi olduğu farklı bir yolla da açıklanabilir. Haberlerin temsil ettiği dış dünyada bir “gerçek” var olmaktadır. Sorun, liberal yaklaşımla eleştirel yaklaşımın görüşleri arasındaki gerilimden kaynaklanmaktadır. Gerçeğe dair bu gerilim, çözülebilir ya da ortadan kaldırılabilir bir gerilim değildir. Çünkü bu gerilimin ardında, hakikatin nesne yani olay/olgu tarafından mı oluşturulduğuna, yoksa özne yani insan tarafından mı var olduğuna ilişkin çok derin bir felsefi bölünme yatmaktadır. Liberal yaklaşımı savunanlara göre, nesnesi dünyada olup bitenler olması anlamında, haber nesneden kaynaklanarak varlık kazanmıştır. Buna karşılık eleştirel yaklaşım açısından ise, haber dünyada olup bitenleri öznenin yani insanın, burada gazetecinin, onun içinde yer aldığı kurumun ‘anlaşılır kılmasıyla’ oluşan bir metindir. Dolayısıyla haberciliğin inşa edici bir pratik olduğu görüşü bir kez daha vurgulanmış olmaktadır.⁷⁵

⁷⁴ İnal, a.g.e., ss. 114-115.

⁷⁵ Dursun, “Haber ve Habercilik/Gazetecilik Üzerine Düşünmek”, a.g.m., s. 67.

HABER SAYFALARINDA BEDENİN YENİDEN KURULUŞU

Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak, kadınla erkeğin sosyal ve kültürel açıdan tanımlanmasını, toplumların bu iki cinsi birbirinden ayırt etme biçimini, onlara verdiği toplumsal rolleri anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Bu kavramın feminist çalışmalar yapanlar tarafından önemi, onun kadınlar ile erkekler arasındaki güç ilişkilerini anlamaya, eşitsizlikleri sorgulamaya yarayacak bir kavram olarak düşünülmesinden sonra artmıştır. Bununla beraber, 1970'lerden itibaren yapılan toplumsal cinsiyet çalışmalarında üç önemli aşama kaydedilmiştir: Birinci aşama, cinsiyet farklılıklarına (kadın-erkek) vurgu yapılan aşamadır. Çalışmaları yapanlar, bu farklılıkların bireylerin biyolojik özelliklerinden kaynaklandığı konusunda görüş birliğindedir. İkinci aşamada öğrenilen cinsiyet rollerine ve toplumsallaşmaya vurgu yapılmıştır. Toplumsal cinsiyet, özgül toplumsal düzenlemelerin bir ürünü olarak anlaşılmıştır. Üçüncü aşamada, toplumsal cinsiyetin bütün sosyal sistemlerde merkezi bir rolünün olduğu fark edilmiştir. Yani, toplumsal cinsiyet, ücretli çalışma, aile, politika, gündelik yaşam, ekonomik kalkınma, hukuk, eğitim, medya ve daha birçok alanda analizlere katılmıştır.⁷⁶

Gündelik hayatın her alanında karşılaşılan cinsiyete dayalı ayrımcılığın en görünür olduğu alanların başında haber metinleri gelmektedir. Toplumsal cinsiyet yaklaşımıyla ele alındığında habercilik, erkek ve kadınlara toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik alanlarda uygun görülen rolleri ve değerleri aktarmaktadır. Bu temsiller, kadınlığa ve erkekliğe ilişkin atfedilen kültürel değer ve beklentileri, egemen toplumsal cinsiyet rollerini yeniden üretmektedir. Bu bağlamda medyanın kadınlık ve erkeklik betimlemeleri, toplumsal cinsiyete ilişkin yaygın bir biçimde paylaşılan tanımların oluşması, sürdürülmesi ya da değiştirilmesinde önemlidir. İletişim araçlarında kadın ve erkeklerin temsil ediliş biçimlerine yönelik çok sayıda araştırma ise bu araçlarda yer alan temsillerin cinsiyetçi kalıp yargılar içerdiğini ortaya koymaktadır.⁷⁷

⁷⁶ Yıldız Ecevit –Nadide Karkıner (der.), **Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2307, Eskişehir, 2011, s. 4.

⁷⁷ Müge Toker Erdoğan, **Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Medya Okuryazarlığının Rolü**, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, Ankara, 2010, s. 14.

Haber sayfaları, reklamlar, afişler gibi iletişim araçlarında beden hep dışı olanla bağdaştırılarak sunulduğu göze çarpmaktadır. Bu yakıştırma kadının cinsiyet bedeniyle sınırlı kalmasına yol açarken, erkek bedeninin tümüyle yok sayılmasını beraberinde getirmektedir. Böylece kadın bedeniyle var olurken, erkek de aklıyla görünür kılınmaktadır.⁷⁸ Dolayısıyla, burada öznenin görünüşte kendi kendini temellendiren özerkliğinin ortaya çıktığı söylenebilir. Bu özerklik öznenin hem temeli olup hem de onu her an temelsiz kılabilen olan bastırmayı gizlemeye çalışmaktadır. Fakat bu anlam kurma süreci kadınların eril iktidarı yansıtmalarını ve hayali özerkliğinin gerçek olduğu konusunda ona sürekli güven vermelerini gerektirir.⁷⁹ Öte yandan, kadının ikincil konumda olduğunun sergilendiği araştırmalarda, erkek egonun kamusal ve özel birey olarak bölünmüş olduğu söylenmektedir. Burada akıl ve doğa, bilgi ve duygu arasındaki çatışmalar dikkati çekerken, ahlak yasası ve dünyevi beden arasında sıkışıp kalmış olan özerk benlik, birliğini kurmaya çabalamaktadır.⁸⁰

Özerk benliği anlamlandırma çalışmaları devam ederken, beden de toplumsal hayatta önemli ve belirleyici bir olgu olarak araştırmalara konu olmuştur. Beden çok farklı disiplinlerin, farklı alanların konusu olmakla beraber en çok diyet, güzellik, estetik cerrahi, magazin, spor, vücut geliştirme, cinsellik, cezalandırma, sağlık, eğitim vs. gibi başlıklar altında ele alınmıştır. Bedene toplumsal açıdan yaklaşım her geçen gün önem kazandığından, beden sosyolojisi 1980'lerden sonra sosyolojinin bir alt dalı olarak tartışılmaya başlamıştır.

Wallace ve Wolf'a göre sosyologların beden konusuna giderek artan ilgilerinin bir nedeni, kamuda fiziksel sağlık alanına duyulan yaygın ve artmakta olan meraktır. Bedenlerimiz ve sağlığımız üzerinde farklı besinlerin etkilerine karşı ilgi artmıştır. Özellikle son yıllarda Amerika toplumu içinde artan obezite ve buna karşı farklı besinlere olan ilgi söz konusu durumun göstergesidir. 20. yüzyılın son zamanlarında diyet besinler, plastik cerrahi ve sağlık kulüplerine ilginin hızla büyümesi bedenin artan öneminden ileri gelmektedir.⁸¹

⁷⁸ Judith Butler, **Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi**, çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul, 2008, s. 59.

⁷⁹ Butler, **Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi**, a.g.e., s. 104.

⁸⁰ Şeyla Benhabib, **Modernizm, Evrensellik ve Birey: Çağdaş Ahlak Felsefesine Katkıları**, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 214.

⁸¹ Ruth A. Wallace – Alison Wolf, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, çev. Leyla Elburuz – M. Rami Ayas, Punto Yayıncılık, İzmir, 2004, s. 432.

Shilling ise, sosyolojide beden üzerine yapılan çalışmaların doğuşunu dört ana etmene bağlamaktadır. Bunlar ‘ikinci dalga’ feminizm’in (doğurganlık ve kürtaj haklarının siyasi denetime tabi olması) yayılması; eski Batı toplumlarının yeni ihtiyaçlarına bağlı olarak nüfus yapısının değişimi; modern kapitalizmin yapısının değişimi sonucu tüketici kültürünün doğuşu ve bedenin ne olduğuna dair bilgi dağarcığımızda büyüyen boşluk.⁸²

Bu gelişmeler, bedeni zaman içinde sosyolojik çözümlemelerin odak noktası haline getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra tüketim kültürünün yayılması, sanatta postmodern temaların belirmesi, feminist hareketin hız kazanması, nüfus yapısındaki değişimler, AIDS salgını ve çevre kirliliğindeki artış, insan bedeni üzerinde sosyolojik çözümlemeleri çoğaltmıştır.⁸³

Bedeni ele alan sosyolojik araştırmalarda, onu itaat eden, ayna görevi gören, egemen ve iletişimsel beden olmak üzere dört bölüme ayıranlar da olmuştur. Bu bölümler bedenin kullanımına yönelik olup, bedenle ilişkili olan nesnelerin sorularını yanıtlamak hedeflenmiştir. İtaatkâr bedeni yazmak, onun nasıl deneyimlendiği üzerine tahminde bulunmayı gerektirmiştir. Bu amaçla, deneysel davranışları yönetmek ve ilişkilerini anlamak üzere deneyimsel kılavuz meydana getirilmiştir. Beden açısından ise, ortada bir yönetimden ziyade, eylem problemi gözükmektedir: ben öngörülebilir miyim, eksik veya üretken miyim, kendi bedenime birleşik ya da ondan ayrı mıyım, ve ötekilere göre tekli ya da ikili miyim? Bu çalışmaya göre, her bedenin kullanım şekli bu problemleri kendi eylemliliğinin aracıyla çözmektedir. Örneğin itaatkâr beden için bu araç yönetim, yansıyan bedenin aracı tüketim, egemen bedeninki güç ve iletişimsel bedenin de tanıtım olarak belirlenmiştir.⁸⁴

Öte yandan beden sosyolojisi, bedenleşmenin toplumsal örgütlenmenin dışında bir olgu olduğunu savunmamaktadır. Tersine, toplumsal örgütlenmeyi bedenleşmenin yeniden üretimine dair bir oluşum olarak yeniden kavramlaştırır: Öznel gerçeklik sosyo-kültürel anlamlar temelinde dışa vurulurken; bu sosyo-kültürel anlamlar ise, öznel gerçekliği iktidar ilişkilerine onları temsil ettiği ölçüde bağlamaktadır. Ne var ki, öznel gerçekliğin iktidar

⁸² Chris Shilling, **The Body and Social Theory**, Sage Publications, London, 1996, s. 39.

⁸³ Bryan S. Turner, “Recent Developments in the Theory of the Body”, **The Body: Social Process and Cultural Theory**, ed. Mike Featherstone - Mike Hepworth - Bryan S. Turner, Sage Publications, London, 1991, s. 18.

⁸⁴ Arthur W. Frank, “For A Sociology Of The Body: An Analytical Review”, **The Body: Social Process and Cultural Theory**, a.g.e., ss. 53-54.

ilişkilerini dönüştürücü bir potansiyel zemin oluşturması da her zaman mümkün gözükmemektedir. Toplumsal örgütlenme, bu şekilde bir bedenleşme sürecine paralel olarak düzenliliğini, sürekliliğini ve değişimini inşa etmektedir.⁸⁵

Toplumsal örgütlenmenin değişiminin bedenleşme süreciyle nasıl paralel işlediğine dair şöyle bir çıkarımda da bulunulabilir: Toplumlarda egemen olan sağlık ve güzellik anlayışı çağlar boyunca bedenler için uygun iriliği/inceliği belirlemiştir. Yeterince yiyecek bulmakta zorluk çeken geleneksel toplumlar şişmanlığı bedenleriyle çalışmayan ve iyi beslenen üst sınıf mensuplarının bir özelliği, dolayısıyla erişilmek istenen bir güzellik normu olarak kabul etmişlerdir. 19. yüzyılda Batılı üst sınıf kadınların tombul bedenlerine biçim vermek için kullandıkları korseler onlara hem hareket ve solunum kısıtlamaları hem de iç organlarını deforme ederek çeşitli sağlık sorunları getirmiştir. Modern toplum ise zayıflığı normlaştırmakta, kilolarını koruyabilen, spora zaman ayırabilen insanları idealize etmektedir. Artık şişmanlık hazır gıdalarla, özensizce ve bilinçsizce beslenen alt sınıfların bir özelliği olarak görülmektedir.⁸⁶

Bedenin yalnızca kişinin kendilik algısının bir parçası olmadığı, aynı zamanda toplumsal konuma ilişkin işaretleri de taşıdığına daha önce değinilmiştir. Bu konuyu desteklemek adına, Türkiye’de başörtüsünün, kadınların çoğu için dini inanç belirtmekten çok, sınıfsal konum işareti olarak algılandığı söylenebilir.⁸⁷ Başlı açık olan kadınlar modernlik ve kentlilikle birlikte düşünülürken, kapalı olanlar da gerilik ve köylülükle ilişkilendirilebilmektedir. Öte yandan, beden politikası olarak da adlandırılabilir bu süreç, yalnızca siyasi uzantıları olan başörtüsü gibi konularla değil, bedenin algılanmasından biçimlendirilmesine kadar geniş bir alanla ilgilidir. Foucault’nun “uysal bedenlerin yaratılması” olarak adlandırdığı süreç, toplumsal düzenin oluşturulmasında, sınıfa, cinsiyete ve etnisiteye ilişkin sınırların çizilmesinde, genellikle yeterince dikkate alınmayan, oysa en somut, görünür boyuttur. Beden politikası aynı zamanda kişilerin iktidarla ilişkilerinin kurulduğu, yeniden kurulduğu bir müzakere alanıdır. Bedenin biçimlenmesi, hareket alanı, sınırları, sürekli yeniden ve yeniden tartışılmaktadır. Kadınlar açısından, yaşama alanlarının oluşmasında beden politikalarının yeri genellikle asıl olarak

⁸⁵ Ali Yaşar Sarıbay, **Kamusal Alan, Diyalojik Demokrasi, Sivil İtiraz**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000, s. 125.

⁸⁶ Yasemin İnceoğlu – Altan Kar, **Dişillik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 135.

⁸⁷ Aksu Bora, **Kadınların Sınıfı – Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası**, 4.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2011, s. 88.

cinsiyet boyutuyla ele alınmıştır. Örneğin, kadınların spor etkinlikleriyle ya da fiziksel işlerle neden daha az ilgili oldukları, toplumsal cinsiyeti kuran beden politikalarıyla anlamlandırılır.⁸⁸

Haber, habercilik ve gazetecilik üzerine toplumsal cinsiyeti temel alan medya ve iletişim araştırmaları ise, temelde üç analitik düzlemde gerçekleştirilmiştir: haber metinlerinde kadınların temsili, haberlerin okuyucusu ve izleyicisi olan kadınların anlamlandırma pratikleri ve haber üretim süreçlerinde kadın gazetecilerin istihdamı ve iş yapma pratikleri. Kadınların toplumda değersizleştirilmesinin kökenlerini ve süre giden doğasını anlamaya çalışan feminist kuramlar da, birçok medya ve iletişim çalışmasında liberal, radikal ve sosyalist olmak üzere üçlü bir ayrıma gitmektedir.⁸⁹ Liberal feminizm, var olan sistem içindeki özgül değişikliklerin nihai olarak kadınlar için ifade özgürlüğünü ve hakkaniyeti sağlayabileceğini varsayar. Radikal feminizm, kadınların hiç değilse başlangıçta, kendi dillerinde özgürce ve açıkça konuşmayı öğrenebilecekleri kendi medya çevrelerini yaratmaları gerektiğini ileri sürer. Sosyalist feminizmi savunanlar ise ideolojik kurumlardaki toplumsal cinsiyete, sınıfa ve ırka dayalı birbirleriyle ilişkili baskı ve tahakküm ideolojilerinin açığa çıkartılmasının ve değiştirilmesinin önemini vurgular.⁹⁰ Bu ayrımda öğelerin ilişkili oldukları politik ve ideolojik zeminler, hem feminist düşüncenin içindeki parçalanmaya tam olarak karşılık gelmediğinden, hem de feminist kuram ve pratiklerin daha eklektik yapısıyla uyuşmadığından oldukça sorunlu görülmektedir.⁹¹

Liesbet van Zoonen farklı ülkelerde ve farklı sektörlerde medya üretimi ve toplumsal cinsiyetle ilgili araştırmaların şu noktalarda ortaklık gösterip genelleştirmeler sunduğunu belirtir: Basın ve yayıncılık alanı erkeklerin hâkim olduğu medya endüstrileridir; hiyerarşik olarak basamaklar yükseldikçe kadın çalışan görme olasılığı daha azdır; kadınlar deneyim ve eğitimlerindeki farklılıklara bakılmaksızın iletişimde daha çok ev içi sorumluluklarının bir uzantısı gibi görülebilecek alanlarda çalışırlar; kadın çalışanlar aynı iş için daha az ücretlendirilirler; çoğu kadın, işyerindeki erkek meslektaşlarının cinsiyetçi davranışına maruz kalır; işyerlerindeki mekanizmaların eksikliği ve var olan toplumsal değerler nedeniyle anne olanlar için medyada çalışmak ise

⁸⁸ Bora, a.g.e., s. 93.

⁸⁹ Dursun, “Türkiye’de 1975-2010 Arasında Haber, Habercilik ve Gazetecilik Çalışmalarında Kadın Sorunlarına Bakış ve Feminist Yaklaşımlar”, a.g.m., s. 606.

⁹⁰ H. Leslie Steeves, “Feminist Teoriler ve Medya Çalışmaları”, **Medya, İktidar, İdeoloji**, a.g.e., ss. 179-180.

⁹¹ Liesbet van Zoonen, “Medyaya Feminist Yaklaşımlar”, **Medya, Kültür, Siyaset**, a.g.e., s. 305.

hep zorlaştırılır. Bu eşitsizliklerin nedenleri ise dolaylı olarak sürdürülen, meslekteki ayrımcı pratikler ve karar vericilerin ayrımcı tutumlarıdır.⁹²

Kadın bedenini nesneleştiren görsel sunumlar da diğer bir problemli alandır. Kadınlara yazılı ve görsel basında çoğu zaman sadece bedenleri teşhir edilmek üzere yer verilmekte, bu teşhire eşlik eden haber metinleri görsel malzemeyi kullanabilmenin bir bahanesi olmaktan öte bir amaç taşımamaktadır. Kadın temsillerinde hatalarla dolu bir medya veya haber yaklaşımının toplum hayatında kadınlar aleyhine süre giden eşitsizlikleri sona erdirmek bakımından umut kırıcı bir tablo oluşturduğu açıktır.⁹³

Rakow ve Kranich de haber metinlerinin erkek egemen bir söylem üzerinde kurulduğunu vurgulamaktadır. Çalışmalarının bulgularına göre kadınlar, haber metni içinde kategorik bir ‘işaret’ olarak ele alınmaktadır ve çoğu zaman metnin söylemini desteklemek amacı ile kullanılmaktadır. Kamusal olayların sonuçlarından etkilenen veya kamu politikalarından yararlanan kişiler olarak, yani “sıradan mülakatlarla” kadınlar haberlerde temsil edilmektedir. Az sayıda da olsa “feminist”lerin görüşlerine yer verilmekte, ancak bunlar, beklenmedik ve sapkın görüşler olarak ele alınmaktadır. Bu az sayıda temsile kavuşan kadının ise, beyaz, bakımlı, ‘düzgün’ kadınlar olması da kadınların kategorik tanımlanmasını pekiştirmektedir. Kadınların toplumsal düzeni bozan davranışlarına ilişkin haberlerde ise, bu tür davranışlar kadınların kişilik karakteri olarak tüm kadınlara genellenecek biçimde yansıtılmaktadır.⁹⁴

Burada kısaca, medyanın kadınlık durumuna ilişkin kurgulamasına ve bu kurgular aracılığıyla egemen tanımlamalarına, yani kadınların eşitsiz konumlarının haber metinlerinde yeniden üretilmesine değinilmiştir. Medya kadınları öncelikle “bedene” indirgemekte ve kadınları bedenleri üzerinden sömürmektedir. Farklı kadınlık durumu ve yaşamları medya metinlerinde temsil edilmemekte, medya metinlerinde kadın çoğu zaman basmakalıp iki tiplere içerisine sıkıştırılmaktadır: ya ‘fettan ve kötü’ kadın, ya da ‘anne ve iyi eş’ olarak kadın. Toplumsal dinamiklere koşut olarak kadının yaşamındaki değişimler ve yeni sorunlar medya metinlerinde ihmal edilmektedir. Kadınların çalışma yaşamına dahil olmaları da kadınlara uygun iş tanımları temelinde sunulmakta, bu tanımların dışına

⁹² Gencel Bek, “Ataerkillik, Piyasa ve Mesleki Değerler: Medyada Aile İçi Şiddetin Temsili ve Üretim Pratikleri”, a.g.m., s. 656.

⁹³ Sevilay Çelenk, “Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar”, der. Bülent Çaplı – Hakan Tuncel, **Televizyon Haberciliğinde Etik**, Fersa Matbaacılık, Ankara, 2010, s. 235.

⁹⁴ İnal, a.g.e., ss. 132-133.

çıkan kadınlar marjinalleştirilmektedir. Medya kadına yönelik her türlü şiddeti dayaktan, cinsel tacize ve tecavüze değin, genellikle ya kadınlara atfedilen “kışkırtma” ya da erkeklere atfedilen “cinsel dürtülerini gemleyememe” açıklamaları ile sunarak, cinsiyetçi bakış açısını meşrulaştırmaktadır.⁹⁵

Cinsiyet ayrımcılığı ve kadınların yaşadığı olumsuzlukların altında ataerkil yapılanmanın egemen erkeklik örüntüsünün etkisi büyüktür. Eşcinsellerin medyada karşılaştığı ötekileştirmede de bu durum etkilidir. Medya, eşcinselleri farklı şekillerde ele alan haberlere yer vermektedir. Bu haberlerde eşcinsel kimliklerin bedenlerini sergileme yönündeki taleplerinin hem erkek egemen bakış açısına, hem de kültür endüstrisinin ekonomik politigiğine ters düşmemeye vurgu yapılmaktadır.⁹⁶ Öte yandan, Türkiye’de eşcinsel kimliklerin medyada toplumsal cinsiyet olarak ya da cinsel kimlik tercihi olarak sunulmasıyla, gazete ve dergilerde yayınlanan feminen tavrılı popçu erkeklerin çıplak vücutlarının sunumu arasında bir ilişki kurulabileceği belirtilmektedir. Gazetelerin magazin eklerinde sıklıkla dolaşıma verilen bu tarz pozlar, yumuşak görünümlü erkeklerin ‘yeni duyarlı erkek miti’ olarak anlaşılabileceği düşüncesini gündeme getirmektedir.⁹⁷

1. EGEMEN İDEOLOJİ VE FOUCAULT’DA BEDEN KAVRAMI

Medya metinlerinin mercek altına alınmasından önce, toplumsal hayatta insanların egemen ideolojiye tabi olmalarının altında yatan nedenlere ve bunların bedenle ilişkisine bakmak gerekmektedir. Sosyalleşmenin erken aşamalarında çocuğa verilen bilgilerin büyük bölümü bedeninin kullanımıyla ilgilidir ve bedene ilişkin kültürel değerler de bu arada aktarılır. Burada öğrenmeyi hızlandırmak ve pekiştirmek için bedeninin lezzetli bir yiyecek sunularak ya da haz veren bir okşamayla ödüllendirilmesi çoğu kültürde görülen uygulamalardır. Cezalandırmada da aç bırakma, hareket kısıtlaması ve fiziksel şiddet gibi bedeni etkileyen yöntemler yaygın olarak kullanılır. Hemen tüm kültürlerde yetişkin kişinin norm ve yasadışı davranışlarının büyük bölümünün de bedeni üzerinden ceza verilerek önüne geçilmeye çalışılır. Aynı şekilde, erken sosyalleşmenin ödülleri

⁹⁵ Mine Gencil Bek – Mutlu Binark, **Medya ve Cinsiyetçilik**, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 2000, s. 4.

⁹⁶ Erdal Dağdaş, “Magazin Eklerinde Tüketim Kültürünün İzdüşümleri”, **İletişim Dergisi**, Sayı:21, İstanbul, 2005, s. 147.

⁹⁷ Deniz Kılıç, “Bir Ötekileştirme Pratiği Olarak Basında Eşcinselliğin Sunumu: Hürriyet ve Sabah Örneği (2008-2009)”, **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, Sayı:1, 2011, <http://egifder.gumushane.edu.tr/dergi/cilt-1-sayi-1> , (12.01.2013), ss. 153-154.

geliştirilmiş biçimde yetişkin yaşamda da işlevlerini sürdürür. Kişi hem kendisini hem de başkalarını çoğu zaman bedensel hazlarla ödüllendirir. Kısaca beden, toplumsal kontrolün somut olarak uygulandığı yerdir.⁹⁸

Bu bağlamda, hegemonya ve direniş kavramları da ele alınarak incelenmiştir. Bu kavramlar, aynı anda hem çatışma hem de uzlaşmayı kabul etmekte, ama ilgisini daha çok bunların aldığı görünüm ve tarzlar üzerinde yoğunlaştırmaktadırlar. Bu şekilde çatışma içinde uzlaşma, uzlaşma içinde çatışma bulunmaktadır. Gramsci'nin ortaya koyduğu hegemonya kavramına göre, iktidar kendisini her zaman baskı uygulayarak göstermemekte, bunun yanı sıra ikna yöntemlerini de kullanmaktadır. Daha sonraları Fransız sosyolog Bourdieu bunu 'simgesel şiddet' olarak adlandırmıştır ve hegemonya ilişkilerinin her direnişin içinde onaylamaya açık bazı süreçlerin gizli olduğunu gösterdiğini öne sürmüştür.⁹⁹

Egemen ideoloji kavramı üzerine yapılan çalışmaların, bir taraftan haber metinlerini de ele alarak yelpazesini genişletmesi çok uzun sürmemiştir. Egemen söylemlerin medya metinlerinin içinde inanılır bir konuma yerleştiğine dair açıklamalarda bulunan post yapısalcılar, dil ve özne sorununun kültürel çalışmaların temel eksenini gittikçe daha fazla etkilediğini ortaya koymuşlardır. 1990'larda yoğunlaşan küreselleşme sorunu ve öznenin ele alınmasında dilbilim, sosyoloji ve psikanalizin buluşmasına dikkat çekilmiştir.¹⁰⁰

Medya, mesajların üretilmesi, karmaşık söylemlerde düzenlenmiş göstergelerin üretilmesi için toplumsal, ekonomik ve teknik olarak örgütlenmiş aygıtlar olarak tanımlanabilmektedir. Simgesel mesajların üretimi, kapsamlı bir şekilde anlam bildiren göstergeler sistemi olarak anlaşılan dilin aktarımından geçmeksizin gerçekleştirilemez. Toplumsal anlaşılabilirlik süreci tam da 'gerçek' olayları (ister gerçeklikten alınmış olsun, isterse kurmaca olarak) simgesel biçime tercüme eden pratiklerden, Hall'un deyimiyle 'kod'lardan oluşmaktadır. Kodların seçimi ise, egemen ideoloji doğrultusunda belirlenmektedir. Bu süreç genellikle mesleki ideolojilerin (haber değeri, haberin anlamı,

⁹⁸ İnci User, "Biyoteknolojiler ve Kadın Bedeni", **Dişillik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni**, a.g.e., s. 137.

⁹⁹ Ali Yaşar Sarıbay – Süleyman Seyfi Ögün, **Politikbilim**, 2.b., Alfa/Aktüel Kitabevleri, Bursa, 1999, ss. 207-208.

¹⁰⁰ İnal, a.g.e., s. 91.

canlı sunum, ‘heyecanlı fotoğraflar’, iyi öyküler, sıcak haber vb.) müdahalesi tarafından maskelenir.¹⁰¹

Bu kadar egemen ideolojinin sözünün geçtiği durumlar çoğaldığında direnişten de bahsetmek gerekmektedir. Direniş bir anlamda Foucaultcu söylemin ‘gizli’ gücüdür. Foucault, direnişi yalnızca fiziki veya zihinsel gücün yanlış kullanımı biçiminde ya da meşru olmayan davranış biçiminde kullanmaktadır.¹⁰² ‘Direniş olmaksızın iktidar, iktidar olmaksızın direniş yoktur’ söyleminden yola çıkan Foucault, öznenin iktidara direnebilmesini sağlayan çekirdeğin yine iktidar tarafından kurulduğunu savunmaktadır. Onun iddiaları, iktidar karşıtı direnişlerin aslında karşı çıkıyormuş gibi göründükleri matris tarafından üretilmiş olduklarına dair tezinde yatar. Başka bir deyişle, Foucault’nun amacı disiplinleştirici iktidar mekanizmalarının bireyleri nasıl da dolaysız bir şekilde, bedenlerine nüfuz ederek kurabildiğini göstermektir.¹⁰³

Toplumsalın içinde ‘beden’ tartışmalarına öncü olan Foucault, en radikal ve etkili sosyal yapısalcı yaklaşımı benimserken, bedeni sosyal anlamların bir alıcısı olarak görmektedir. Foucault’ya göre, beden söylem tarafından sadece anlamlandırılmamakta, tamamen söylem tarafından oluşturulmaktadır. Gerçekte, beden biyolojik bir varlık olarak yok olmakta ve sınırsızca şekillendirilebilen, oldukça değişken bir sosyal ürün haline gelmektedir.¹⁰⁴

Öte yandan Foucault, hükümet (government) ve zihniyet (mentality) sözcüklerini bir araya getirerek ‘governmentality’ sözcüğünü ortaya atar. Bu sözcük bir taraftan başkalarını yönetmeye, siyaset sistemine atıfta bulunurken, öte yandan zihniyet bağlamında insan bedenine içselleştirilmektedir. Dolayısıyla bir yanda biyo-iktidar, diğer yanda bireyleşme yer almaktadır. Bu iki alanın fiziksel kesişme noktası ise ‘beden’ olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁵ Foucault ayrıca şunu da söylemektedir:

“Benim bulmaya çalıştığım şey, iktidar ilişkilerinin, öznel temsil tarafından ikame edilmek zorunda kalmadan, nasıl olup da maddi olarak bedenlerin derinliğine nüfuz edebildiğini göstermeye çalışmaktır. İktidar bedene ulaşıyorsa, bu öncelikle insanların

¹⁰¹ Stuart Hall, “Kültür, Medya ve ‘İdeolojik Etki’”, **Medya, İktidar, İdeoloji**, a.g.e., ss. 236-237.

¹⁰² Orhan Tekelioğlu, **Foucault Sosyolojisi**, Alfa – Aktüel Kitabevi, Bursa, 2003, s. 147.

¹⁰³ Slavoj Žižek, **Gıdıklanan Özne: Politik Ontolojinin Yok Merkezi**, çev. Şamil Can, Epos Yayınları, Ankara, 2005, s. 302.

¹⁰⁴ Shilling, a.g.e., s. 74.

¹⁰⁵ Tekelioğlu, a.g.e., ss. 232-233.

bilincinde içselleştiği için değildir. Bir biyo-iktidar, bedensel-iktidar ağı vardır, hem kendimizi tanıdığımız hem de kendimizi kaybettiğimiz tarihsel ve kültürel fenomen olarak cinsellik bu ağdan yola çıkarak doğar.”¹⁰⁶

Foucault’da beden, tarihsel ve kültürel olanın dışında bir doğallık olarak tanımlanmaz. Beden, bilginin nesnesi, iktidarın alanıdır. İktidarın üretilmesi, bilginin üretilmesidir, bu da bedenin üretken, uyumlu ve yararlı kılınması sürecidir. Bedenin bu tabiliğini sağlayan iktidar, politik bir teknoloji olan disiplin ile gerçekleşir. Disiplin, bedenin tanımlanması, eğitilmesi ve hizaya getirilmesi tekniğidir. Bedenin nesnelleştirilmesi olarak da tanımlanan disiplin, hiyerarşik gözlemden yararlanmaktadır. Bu gözlem, bedenin her an gözlenebilirliği ile elde edilen bilginin iktidarın alanına taşınması olanağını yaratır.¹⁰⁷

Foucault’nun çalışmaları dikkati bedene çekmek bakımından önemli olmakla beraber, çözümleme yöntemleri ve sonuçları bedene sabit bir gerçeklik tanımama eğiliminde olup, bedenlere bakışın ve onu deneyimlemenin tamamen toplumsal bir yapılandırma olduğu yönündedir. Foucault bilgi yapıları peşinde olduğu için, insanların bedene nasıl baktıkları ve onun hakkında nasıl konuştukları üzerinde yoğunlaşmaktadır.¹⁰⁸ Aynı zamanda “birey” sözcüğünün, ancak bir dizi iktidar ilişkisinin, hakikat oyununun, hükmetme tekniklerinin ve kendilik teknolojisinin iç içe geçtiği bir söylem alanında anlam kazanabildiğini öne sürmektedir. Devlet bireyi özgürleştirmekten çok onu söylemsel olarak kurmaya çalışır, bu nedenle de bireyi en küçük, en bölünmez biriminde, yani bireyin bedeninde yakalar. Modern iktidar bireyin bedeni üstünde kurulmaya, onu gövdesinden yönetmeye çalışır, ama aynı zamanda beden, iktidara karşı gelişen her türlü direnmenin odağıdır.¹⁰⁹

Disipline ağırlık veren yeni düzenin zihin denetimini hedeflediğine hiç kuşku yoktur ama Foucault, düzenin bu denetimi beden üzerinden gerçekleştirdiğinde ısrar etmektedir. Bu durum herhalde en açık biçimde cinsellikten mahrum bırakma, hareket olanağının kısıtlanması gibi yasallaştırılmış uygulamaların sayıp dökülebileceği hapisane düzeninde kendini göstermektedir. Ancak, Foucault daha da ileri gider ve bedenin siyasal bir mesele olduğunu ileri sürer. Bedenin, çeşitli zor kullanımlarla belli bir biçimde

¹⁰⁶ Michel Foucault, **İktidarın Gözü**, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003, ss. 109-110.

¹⁰⁷ Sancar Üşür, **İdeolojinin Serüveni**, a.g.e., s. 121.

¹⁰⁸ Wallace – Wolf, a.g.e., s. 435.

¹⁰⁹ Tekelioğlu, a.g.e., s. 241.

işlemesine ve belli bazı özelliklere sahip olmasına uğraşılacaktır. Zira beden, ancak tabi kılınırsa, eğitilirse ve şekle sokulursa istifade edilebilecek bir üretim gücüdür. Başka bir deyişle, Foucault, toplumsal ilişkilerin büyük oranda bedene dayalı olduğunun farkında olan ve bedenin siyasal teknolojisi olarak adlandırılabilir bir tür siyaset biliminin var olduğunu düşünmektedir.¹¹⁰ Burada Foucault’dan şu alıntıya yer verilebilir:

“Bedene hâkim olma, beden bilinci, ancak iktidarın bedeni kuşatmasıyla elde edilebilmiştir: Jimnastik, idmanlar, kas geliştirme, çıplaklık, güzel bedenin yüceltilmesi... Tüm bunlar, çocukların, askerlerin bedeni üzerinde, sağlıklı beden üzerinde iktidarın uyguladığı kararlı, inatçı, titiz bir çalışmayla insanı kendi bedenini arzulamaya götüren hattadır. Ancak, iktidar bu etkiyi yaratır yaratmaz, bizzat iktidarın bu kazanımlarıyla aynı hatta, iktidara karşı bedenin talep edilmesi, ekonomiye karşı sağlığın talep edilmesi, cinselliğin, evliliğin, erdemin ahlaki normlarına karşı zevkin talep edilmesi kaçınılmaz olarak ortaya çıkar. İktidarın güçlenmesine neden olmuş olan şey, aynı anda, saldırıya uğramasının da nedeni olur.”¹¹¹

Bu noktada Foucault’nun *Hapishanenin Doğuşu*’nda mahkûmun özneleşmesi biçiminde tarif ettiği şeyin paradoksal niteliğini ele alabiliriz. “Özneleşme” (subjectivation) kavramı kendi içinde bir paradoks taşır: *assujétissement* hem özne olmayı, hem de tabiyet sürecini gösterir; yani kişi özerk olma halini ancak iktidara tabi olmak suretiyle yaşar ve bu tabiyet radikal bir bağımlılığı ima eder. Foucault’ya göre bu özneleşme süreci esas olarak beden yoluyla meydana gelir. *Hapishanenin Doğuşu*’nda, mahkûmun bedeni, bir yandan bir suç ve sınırları ihlal işareti, yasaklamanın bedenleşmesi ve normalleştirme ritüellerine yönelik bir onay gibi görünür, bir yandan da hukuki iktidarın söylemsel ağı dolayımıyla çerçevelenip biçimlenir. Bir söylemin bedeni “biçimlendirdiğini” iddia etmek basit bir şey değildir ve baştan böylesi bir “biçimlendirme”nin “neden olma” ya da “belirleme” ile aynı şey olmadığını, özellikle de bedenlerin bir şekilde saf ve basit söylem tarafından yapıldığı düşüncesinden farklı olduğunu fark etmemiz gerekmektedir.¹¹²

İktidar bedenin başına gelir ama beden de öngörülemeyen bir şeyin iktidarın başına gelmesinin vesilesidir; iktidarın yeniden yönlendirilmesinin, çoğalmasının ve değer değişiminin mekânlarından biridir. Bu mekân, bedeni bir madde olarak tanımlarken

¹¹⁰ Roy Boyne, *Foucault ve Derrida: Aklın Öteki Yüzü*, çev. İsmail Yılmaz, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2009, s. 162.

¹¹¹ Foucault, *İktidarın Gözü*, a.g.e., s. 39.

¹¹² Judith Butler, *İktidarın Psikiyatri Yaşamı*, çev. Fatma Tütüncü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 82-83.

Foucault'nun söylemeye çalıştığı şeyin de bir parçası gibidir. Maddesel olmak katı olmak değildir sadece, aynı zamanda sürdürülen bir çalışmanın vektörü ve aracı olmaktır. O halde, Foucault bedenini ancak üretken ve tabi kılınmış bir beden olduğunda yararlı bir güç teşkil ettiğini söylediğinde, bunun anlamı tabi kılmanın ve üretimin aynı anda ve oldukça esaslı bir biçimde verili olduğudur.¹¹³

2. DİL ARACILIĞIYLA HABERE YANSIYAN BEDEN

Dil, bir cam şeffaflığı ile anlamları bir kişiden diğerine aktarmaz. Dolayısıyla kitle iletişim araçları da, bir prizmadan ışığın geçmesinde olduğu gibi, üzerinde haber yazılan olayları kırar (refract), diğer bir deyişle yeniden kurar. İçinde yaşadığımız dünya hakkında söylenen her söz, her düşünce, dilin dolayımını gerektirir ve uzlaşım sal bir gerçek, mutlak bir nesnellik, tarafsızlık aslında olanaksızdır. Yapısalcı dil biliminin kurucusu sayılan Saussure, gösterge-gönderge ikiliğini ortaya getirerek, gerçekliği ontolojik bir sorun olarak yani göndergeye ilişkin bir sorun olarak ele almamızın kapılarını da açmıştır. Ayrıca dil dizgesini (langue), sözden (parole) ayırarak yapısalcı ve yapısalcılık sonrası dil tartışmalarının çıkış noktası olan tartışmaları gündeme getirmiştir.¹¹⁴ Luce Irigaray da toplumsal cinsiyet üzerine yaptığı çalışmalarda dilin önemine değinmiştir:

“Dil, önceki çağların dilsel tortularıyla oluşmuştur. Bu çağların toplumsal iletişim kiplerini yansıtır. Ne evrensel, ne yansız, ne de dokunulmazdır. Konuşan öznenin beyinde ebediyetten beri var olan dilsel şemalar yoktur; ama her çağın kendi gereksinimleri vardır; her çağ kendi ideallerini yaratır ve bunları idealler olarak dayatır. Bazı idealler tarihsel olarak diğerlerinden daha dirençlidir. Cinsel idealler dirençli ideallerin iyi bir örneğini oluşturur. Bu idealler adım adım kendi normlarını dilimize dayatmıştır.”¹¹⁵

Dil tarafından kurulmak, bir iktidar / söylem ağı içerisinde üretilmektir. Bu ağ yeniden anlamlandırmaya, yeniden kullanıma, altüst edici alıntılama ve böyle ağlar içerisinde kesintiye ve kasıtsız çakışmalara açık bir ağıdır. “Faillik” tam da söylemin yenilendiği bu tür kesişme noktalarında bulunur. “Ben”in, kendisine ait anonim dilsel alanın söylenmesiyle oluşması (Benveniste), alıntının bir özne tarafından icra edilmediğini,

¹¹³ Judith Butler, “Bedenler ve İktidar, Tekrar”, çev. Şeyda Öztürk, **Cogito Dergisi**, Sayı: 70-71, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 280.

¹¹⁴ İnal, “Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu”, a.g.m., s. 114.

¹¹⁵ Luce Irigaray, **Ben Sen Biz: Farklılık Kültürüne Doğru**, çev. Sabri Büyükdüvenci – Nilgün Tural, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006, ss. 30-31.

daha ziyade onun telaffuzuyla öznenin dilsel varlığına kavuştuğunu ima etmektedir. Bunun yinelenen bir süreç, yinelenebilir bir işlem olması, tam da söylem içinde yer alan failliğin koşuludur. Bir özne bir seferde kesin olarak kurulmuş olsaydı, o kurucu uzlaşımlarla normların yinelenmesinin olanağı bulunmazdı. Öznenin tekrar tekrar kurulması gereken bir şey olması, önceden tamamen sınırlanmamış olan düzenlemelere açık olduğuna işaret etmektedir.¹¹⁶

Söylemin hedefinde bedenden zihne doğru olan bu değişim, hükümetlerin yaşam ve insanların sağlıkları üzerine büyüyen ilgisinde olduğu gibi, söylemin nesnesindeki değişimle beraber gerçekleşmiştir. Bu durum nüfusun doğurganlığı, sağlık ve hastalık, diyet ve yerleşim düzenleri, insanların bedensel alışkanlık ve geleneklerine olan genel ilgiye karşı bir kaygı içermektedir. Örneğin, monarşik sistemde cezalandırma, bedenin baskı ve nihai yok oluşuyla ilgilenen negatif bir konuydu. Oysa modern hapisane sistemi daha üretken işler tarafından oluşturulurken, tutuklulara yararlı ve üretken yaşam biçimleri teşvik etmek için araştırmalarda bulunmuştur.¹¹⁷

Burada Althusser'in ideolojisine değinmek gerekir. Althusser'e göre, kadın ve erkek ideolojinin esiri, pasif özneleridir. Bunun ucunda da cinsiyetçi yapı işlemektedir. Nitekim kadını erkek karşısında görünümü (dişiliği) temelinde bağımlı konumlandırırken, aynı zamanda erkeği de egemen olarak konumlandırmaktadır.¹¹⁸ Bu genel bakış açısı medyaya uyarlanacak olursa, haberlerin eril bir anlatı olarak kurulmasından dolayı cinsiyetçi bir doğası olduğu, kadınların haberlerde sadece ritüelleştirilmiş rolleriyle temsil edildiği sonucu çıkartılabilir. Öyle ki var olan feminist görüşler de türdeş bir bakış açısının yansımasıymışçasına sunulurken, kadın hareketinin saçma ve zırva bir çaba gibi gösterildiği, kadınlara haber kaynağı olarak çok az başvurulduğu en temel itiraz noktalarından olagelmıştır.¹¹⁹

Öte yandan, içinde şiddet, kan, gözyaşı, acı yani her türlü olumsuzluklar bulunan, olumsuzluklarla yüklü olayların haberleştirilme oranı daima daha yüksektir. Olumlu olaylara ilişkin haberler, daha az karşımıza çıkmaktadır. Nedeni, olumsuz haberin “daha

¹¹⁶ Judith Butler, “Dikkatli Bir Okuma İçin”, haz. Seyla Benhabib - Judith Butler - Drucilla Cornell - Nancy Fraser, **Çatışan Feminizmler**, çev. Feride Evren Sezer, Metis Yayınları, İstanbul, 2008, s. 147.

¹¹⁷ Shilling, a.g.e., ss. 76-77.

¹¹⁸ Özer, a.g.e., s. 200.

¹¹⁹ Dursun, “Türkiye’de 1975-2010 Arasında Haber, Habercilik ve Gazetecilik Çalışmalarında Kadın Sorunlarına Bakış ve Feminist Yaklaşımlar”, a.g.m., ss. 609-610.

fazla ilgi çektiğine” dair mesleki uzlaşdır. Böylelikle, bu tür haberlerin konusu olan insanların yapı bütünlüğünün göz ardı edilmesi daha kolaylaşır ve o kişilere daha az değer verilmektedir. Bunu hemen her gün karşılaşılan üçüncü sayfa haberlerinden, polis-adliye haberlerinden, toplumsal olaylar ve gösterilerle ilgili haberlerden doğrulamak olanaklıdır. Örneğin; ayrı olduğu eşi tarafından öldürülen kadının boylu boyunca kanlar içindeki fotoğrafı haberde yer alır, ama erkeğin fotoğrafına küçük bir portre çerçevesinde yer verilir. Tecavüze uğrayan kadının eski günlerden kalma güzel ve çoğunlukla da açık saçık bir görüntüsü verilir, ama tecavüz edenin görüntüsü mozaiklenerek veya uzaktan çekimle belirgin olmayan bir silüet olarak yer alır. Genel olarak kurbanın öne çıkarıldığı, failin ise geriye çekildiği, dolayısıyla onun sorumluluğunun da olayın yıkıcılığına oranla geriye çekildiği bir habercilik yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın bütünlüğüne, haklarına ve varlığına yapılan saldırıların yerleşik olduğu haber anlatımları ve dili, esasen olayın olumsuzluğuna odaklıdır. Olumsuzluğa odaklı bir haber anlatısı, izleyici veya okuyucunun özdeşleşme duygusuna yönelik bir müdahalede bulunmaktadır. İnsanın temelde güçsüz ve zayıf olanla değil, ama güçlü ve muktedir olanla özdeşleşmeye daha fazla eğilimli olduğu anımsanırsa, bu tür haberler aracılığıyla kimlik oluşturma süreçleriyle ciddi biçimde oynandığı öne sürülmektedir.¹²⁰

Frank Pearce İngiltere’de eşcinsellerle ilgili haberleri incelerken, teorik başlangıç noktası olarak, antropolog Mary Douglas’ın toplulukların kendi kültürel kavramlarını temiz ve saf korumaktan hoşlandıkları ve kültürün belirlenmiş kategorilerine uymayan kuraldışılıklardan hoşlanmadıkları görüşünü almaktadır. Eşcinsellik, onu, kadın ve erkek ilişkileri açısından kökten bir zıtlık olarak alan toplumlarda bir sapkınlıktır. Böylece eşcinseller, haberciler için toplumun yerleşik ahlaki düzenini ve onun kavramsal ve sembolik yapısını koruma ve güçlendirmeyi göz ardı eden kültürel öğelerle dolu bir konu sağlar. Pearce’ın deyiimiyle, eşcinseller hakkındaki haberler, “olumsuz bir referans noktası” olarak, yerleşik ahlaki değerleri güçlendirmek için fırsat oluşturan ahlaki bir öykü olabilir. Bu anlamlar içinden bu gerilim toplumsal sistem ile ilişkilendirilmiş ve gelenekselleştirilmiştir.¹²¹

¹²⁰ Çiler Dursun, “Haklar Haberciliğinin Doğası ve Olanğı”, **Felsefelogos**, Sayı: 33-34, Bulut Yayınevi, İstanbul, 2007, ss. 134-135.

¹²¹ Michael Schudson, “Haber Üretiminin Sosyolojisi”, çev. Abdülrezak Altun – Meltem Ağduk Gevrek, **Ankara Üniversitesi İLEF Yıllık**, Ankara, 1994, ss. 318-319.

Türkiye’de eşcinsellere yönelik toplumsal yaklaşımı medya açısından ele aldığı çalışmasında Özlem Hoşcan, hem içerik analizi ile haber taraması hem de metinsel söylem analizi yöntemiyle köşe yazılarında örnek olay incelemesi yapmıştır. Bu çalışmada, liberal olarak tanımlanan gazetelerin haber başlıkları ve metin içeriklerinin sansasyonel ve yargılayıcı olduğu, ancak haber içeriklerinin muhafazakâr gazetelerin (Zaman, Vakit, vb.) yaptığı gibi saldırgan sözcük ve deyimler içermediği ifade edilmiştir. Öte yandan Hoşcan, muhafazakâr gazetelerin köşe yazarları tarafından kullanılan küfürlü sert dil göz önüne alındığında, eşcinsellik üzerine liberal gazetelerin genel bakışının ‘liberal’ olarak kabul edilebilir olduğuna vurgu yapmıştır. Sadece Radikal gazetesi Hürriyet ve Milliyet gazeteleriyle aynı yayıncı gruba ait olmasına rağmen, adı geçen gazetelere göre eşcinseller hakkında daha liberal bir söylem kullanmaktadır. Çalışmada yapılan vurgu aslında liberal olarak tanımlanan gazetelerin beklenenin aksine liberal yayıncılık kurallarına pek uymadığı, ama bu durumun muhafazakâr gazetelerin yayıncılık anlayışı karşısında daha yumuşak olduğudur.¹²²

Britanya’nın en popüler gazetelerinden *Sun*’ın başlattığı ve onu *Daily Star* ve *Daily Mirror*’ın izlediği “3. Sayfa Kızları” uygulaması, gazete sayfalarında yarı çıplak genç kadınların yer almalarının haberlerle hiçbir ilgisi olmadığı halde gazete satışlarıyla doğrudan ilgili olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınların o sayfada görünmelerinin nedeni ilginç olmaları değil, kadın cinselliğini çekici ama tehlikesiz bir biçimde sunmalarıdır. 3. Sayfa Kızı’nın yaşam öyküsünün ayrıntıları önemli değildir; çünkü orada bir birey olarak durmazlar. Dostça, sevimli, gülümseyen (her zaman), çocuksu tazeliğe sahip, temiz yüzleri; ama anaç, doyurucu göğüsleri vardır. Vücudu olabildiğince cinsellikle kodlanmıştır ve altıyazıdaki sözlerin yemek yemeyle ilgili olması (“lezzetli Tracey Elvik”, “çok tatlı Linda”) gerçekten de tüketim unsuru olmalarından kaynaklanır. 3. Sayfa olayının kadınlar tarafından aşağılayıcı bulunmasının nedeni de budur. Kadınların asıl gerçekliğinden o kadar uzak, o kadar farklıdır ki, gazetelerin başında bulunan erkekleri güç dengesinin hâlâ kendilerinden yana olduğunu her gün kendi kendilerine hatırlatıp rahatlatan bir alışkanlıktan başka bir şey değildir.¹²³

¹²² Özlem Hoşcan, “The Media Portrayal of Homosexuality in the Turkish Press Between 1998 and 2006”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü - ODTÜ, Ankara, 2006, s. 88.

¹²³ Teresa Stratford, “Kadınlar ve Basın”, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, a.g.e., ss. 165-166.

AIDS'in hızla yayılmasının, bir ölçüye kadar Kuzey Amerika ile başka yerlerdeki eşcinsel karşılaşma olanaklarındaki artışa bağlı olduğu kuşkusuzdur. Aslında, ilk başlarda AIDS neredeyse tamamen önemli gay nüfuslarının yaşadığı büyük Amerikan kentleriyle sınırlı görünmektedir. Gazete başlıkları ilk başlardaki havayı yansıtmaktadır: "Gay vebası tıp dedektiflerini şaşırtıyor" (*Philadelphia Daily News*, 9 Ağustos 1982); "Gay olmak bir sağlık riski" (*Saturday Evening Post*, Ekim 1982); "Gay vebası Kanada'ya vardı" (*Toronto Star*); *Us* dergisinin yayını: "Erkek eşcinseller artık öyle yumuşak değiller". O dönemde bile, A.B.D.'deki AIDS hastalarının olasılıkla yaklaşık üçte birisinin eşcinsel olmadığı bilindiği halde, bu hemen hemen hiç dikkate alınmamıştır. 1985 yılında, film oyuncusu Rock Hudson AIDS'ten ölünce, dünya basınının büyük bölümünü şok eden şey, hastalığının niteliği değil, erkeksiliğin simgesi olarak gösterilen oyuncunun bir eşcinsel olduğunun ortaya çıkmasıdır. Hastalığın kaynağını belirli bir virüste aramak yerine, tıp araştırmacıları ilk olarak bunun kökenlerini *gay* pratiklerinin özgül yönlerinde aradılar. Daha sonraları, AIDS'in heteroseksüel ilişki yoluyla da bulaştığının keşfedilmesi, yeni bir değerlendirmeye yol açmıştır; buna ilişkin kanıtların büyük bölümü, AIDS'in yaygın olduğu, ancak erkek eşcinselliğiyle belirgin bir ilişkisinin bulunmadığı Orta Afrika'dan gelmiştir. Kısa zamanda, 'gay vebası' basın tarafından 'heteroseksüel kâbus' olarak yeniden tanımlanarak, gazete sütunlarındaki yerini almıştır.¹²⁴

Bu noktada, Foucault'nun iktidar ve cinsiyet üzerine yazdıklarının hatırlatılması yerinde olacaktır. Foucault'ya göre beden bir söylem içinde belirlenip, bu yolla bir cinsiyet "fikri" ile donatılmadan önce dikkate değer herhangi bir şekilde "cinsiyetlendirilmiş" değildir. Bedenin söylem içinde anlam kazanması ancak iktidar ilişkileri bağlamında gerçekleşir. Cinsellik iktidarın, söylemin, bedenlerin ve duygulanımsallığın tarihsel olarak özgül bir örgütlenmesidir. Bu anlamda Foucault'ya göre cinsellik yapay bir mefhum olan "cinsiyet"i üretir; cinsiyet mefhumu da kendi yaratılışından sorumlu iktidar ilişkilerini etkili bir biçimde yaygınlaştırır ve gizler.¹²⁵

¹²⁴ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, çev. Hüseyin Özel, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000, s. 134.

¹²⁵ Butler, *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, a.g.e., ss. 166-167.

3. TOPLUMSAL CİNSİYETİN İKTİDAR İLİŞKİLERİNİ GİZLEYEN YÜZÜ

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet terimlerinin önemi, anlamları üzerindeki tartışmalardan kaynaklanmaktadır. Tartışma nedensellik konusu üzerinde odaklanmıştır. Kadınlarla erkekler arasındaki farklar üzerinde biyolojik yapının ve çevresel faktörlerin oynadığı rol hakkında ve bunların da terminolojiye yansımaları konusunda farklı görüşler vardır. Biyolojik temeli olan farklılıkların “cinsiyet” ile, sosyokültürel temeli olan farklılıkların da “toplumsal cinsiyet” ile ifade edilmesi gereğini savunanlar olduğu gibi, kadınlarla erkekler arasındaki farklılıkların ikisinden de kaynaklandığını ve ayrı nedenler olarak gösterilmesinin uygun olmadığını ileri sürenler de vardır. Toplumsal cinsiyet (gender) terimini, feministler kadınlarla erkekler arasındaki farklılıkların kültürel ve sosyal açıklamalarını vurgulamak üzere kullanmayı tercih ederken, bazıları da cinsiyet (sex) terimini politik olarak yanlış buldukları için kullanmakta, kimileri de bu iki terimi birbirine yerine geçecek şekilde kullanmaktadırlar.¹²⁶

Tarihsel açıdan bakıldığında, toplumsal cinsiyete dair çalışmaların ilk tohumlarının atıldığı, kadınlarla erkekleri karşılaştıran yapıtlar Aristoteles’e kadar geri götürülebilir. Aristoteles’e göre ruh beden üzerinde, akıl duygu üzerinde, erkek de kadın üzerinde egemendir. Tanrısal ruh ile ilişkili olan Saf Akıl (nous), yalnızca erkeklere özgüdür ve yeryüzündeki her şeyden üstündür. Dolayısıyla erkeğin zihni, her türlü maddeden daha yüksek ve daha kutsaldır; hatta ideal erkek bedeni olan *Apollonien* bedenden bile üstündür. Aristoteles’in jenerik insan tipinden sapmış hilkat garibeleri (eksik ya da sakat kalmış erkek ceninler) olarak tanımladığı kadınlar, bedensel işlevlerinin “edilgin” ve “duygusal” tutsakları oldukları için, zihinsel bakımdan “etkin” ve “rasyonel” olan erkeklerden daha aşağıdırlar. Hıristiyan düşüncesi, Aristoteles’in görüşlerini devralarak daha da derinleştirir ve dinsel düşüncenin taşıdığı olanca ağırlıkla egemen kültürün her alanında kök salmasını sağlar. İnsanlığın gelişmesinin can alıcı dönüm noktalarından biri olan 17. yüzyıl bilimsel devriminin doğacı filozofları, boş inanca karşı Aristotelesçi kozmolojiyi yıktıkları halde, onun kadınların zihinsel eksikliği konusundaki görüşlerine pek dokunmadıkları gibi, bu savı destekledikleri gözlemlenmektedir. Bu dönemde de zihin ve akıl yürütme yetisi, erkeklere özgü nitelikler olarak görülür ve doğanın fethedilmesinin yanı sıra, bedenin zapt edilmesi hedeflenir. Doğacı filozoflar, Aristoteles’in cinsiyetçiliğine, doğaya egemen olup

¹²⁶ Zehra Y. Dökmen, **Toplumsal Cinsiyet**, 2.b., Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 3.

ona boyun eğdirme sevdasını eklerler. Böylece Batı düşünce geleneği, 17. yüzyılda da Akıl'ı bedenın “kırleticiliğı”nden ve dişil olan her şeyden uzak tutmak, Logos'u Sophia'dan bağımsız kılmak şeklindeki Klasik dönem anlayışını sürdürür.¹²⁷

19. yüzyıl Alman felsefesine önemli etkileri olan Hegel'in erkekler ve kadınların tinsel olarak farklı olduklarını düşündüğü yönler tam da kadınları “eksik” insan varlıklar olarak tanımlayan boyutlardır. Aristoteles gibi Hegel de yalnızca kadınlara tikellik, sezgisellik ve pasifliğı, erkeklere tümellik, kavramsal düşünce ve “güçlölük ve aktif”liğı atfetmekle kalmaz, aynı zamanda insan türünü insan olarak tanımlayan karakteristikleri erkeklerde bulur. Doğanın insanlaştırıldığı ve tarihin oluşturulduğı süreç; bunun peşinden insan amaçlarının ve kurumlarının bir dünyada *dışsallaşması*, yani *nesneleşme* gelir, öyle ki, dünya insanın özdişavurumunun bir yuvası haline gelir. Kadınlar, birliğı alt edemediklerinden ve aile hayatından çıkıp *tümellik/genellik* dünyasına geçemedikleri için, tarih-oluşturucu faaliyetten dışlanırlar. Kadınların özel alandaki faaliyetleri, yani yeniden üretim, çocuk bakımı ve erkeklerin duygusal ve cinsel ihtiyaçlarının tatmini, onları *çalışma* dünyasının dışında bırakır. Bu, kadınların tarihinin olmadığı ve hayatın döngülerini tekrarlamaya mahkûm oldukları anlamına gelmektedir.¹²⁸

Freud'un *Three Essays on the Theory of Sexuality*'de (1905) [Eşeysellik Üzerine Üç Deneme] meşakkatli ve belirsiz icraatların sonuçları olarak gördüğü “eril” ve “dişil” konumları, kısmen belli bazı cinsel bağılılıkların kaybolmasını talep eden, ayrıca bu kayıpların alenen söylenmemesini ve onlar için hüzünlenilmemesini talep eden yasaklamalar tarafından inşa edilir. Eğer dişillliğin ve erillliğin elde edilmesi daima narin bir heteroseksüelliğin icra edilmesi yoluyla ilerliyorsa, bu icraatın gücü eşcinsel bağılılıkların terk edilmesini emretme ya da belki de çok daha açık biçimde eşcinsel bağılılık ihtimalini engelleme, eşcinsellik alanını yaşanamayan tutku ve hüzünlenilemeyen kayıp olarak anlaşılacak biçimde dışta bırakma şeklinde anlaşılabilir. Bu heteroseksüellik yalnızca ensesti yasaklayarak değıl, ondan önce eşcinselliğı yasaklayarak üretilir. Oedipal çatışma heteroseksüel arzusun zaten elde edildiğini; heteroseksüel ile eşcinsel arasındaki ayrımın (sonuç itibariyle zorunlu olmayan bir ayrımın) yürürlüğe konmuş olduğunu varsayar; bu anlamda ensestin yasaklanması arzusun heteroseksüelleştirildiğini kabul ettiğinden,

¹²⁷ Fatmagöl Berktaş, “Felsefenin Kadına Bakışı”, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları**, der. Hülya Durudoğan – Fatoş Gökşen – Bertil Emrah Oder – Deniz Yüksek, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 24-25.

¹²⁸ Benhabib, a.g.e., s. 323.

eşcinselliğin yasaklanmasını baştan varsayar.¹²⁹ Özet olarak, toplumsal cinsiyetin kuruluşunda heteroseksüelliğin ve eşcinselliğin önemi yadsınamaz.

Öte yandan, demokrasiye toplumsal cinsiyet açısından yaklaşım, her kişinin politik ağırlığını dengeleyen şeylerin bir parçasının ev içi eşitlikleri olduğunu vurgular ve bir demokrasinin başardıklarının ölçümüne bunu dahil eder. Böylece bunun tek ölçü haline geleceği söylenemez. Örneğin cinsel işbölümünü önemli ölçüde ortadan kaldırmış ama kimsenin oy hakkına sahip olmadığı bir toplum düşünülebilir; bu durumda bu toplumun, seçimlerin norm olduğu bir toplumdan daha demokratik olduğunu ileri sürmek tuhaf olacaktır. Ama kadınlarla erkekler arasındaki işbölümünün politik sonuçları olduğu sürece, bu, politik tartışmanın bir parçası olmak zorundadır. Liberaller ve sosyalistler arasındaki uzun tartışmalarda, tözel eşitliğe karşı biçimsel eşitliğin önemine, bu yalnızca mülkiyet düzenlemeleriyle ilişkilymiş gibi itiraz edilmiştir. Feminizmin demokrasi düşüncesine yaptığı en temel katkılardan biri, o da özel alan üzerindeki perdeyi kaldırmaktır.¹³⁰

Toplumsal cinsiyet kavramının son yıllardaki kullanımı ise, sosyal bilimlerdeki post-modern tartışmalardan yakından etkilenmiştir. Bu tartışmalar çerçevesinde farklılığa, marjinalliğe ve ‘ötekine’ yapılan vurgudan dolayı, toplumsal cinsiyet kavramı önemli analiz birimlerinden biri haline gelmiştir. Post-modern yazarlar toplumun, sadece kişilik kalıplarını, davranışları ve sosyal rolleri etkilemekle kalmayıp aynı zamanda cinselliğin kavramlaştırılma biçimini de etkilediğini öne sürmektedirler. Post-yapısalcılar içinde yer alan feminist yazarlardan Butler ve Scott toplumsal cinsiyet kavramını daha da öteye taşımışlardır. Onlara göre, var olan kurumsal güçlerin cinsler arasında yarattığı eşitsizliklerin ötesinde, toplumda var olan cins temelli işbölümü hem eşitsizlikler hem de baskılar yaratırken, bu durum erkekler için avantajlı konumlar oluşturmaktadır. Var olan toplumsal cinsiyet kimlikleri bazı kimlikleri (maço erkek, heteroseksüellik gibi) görünür ve doğal kılarken, bazılarını karşı ayrımcılığa neden olmaktadır.¹³¹

Bu doğrultuda, doğanın kalıtı açık bir erkeklik ya da kadınlık yoktur, yalnızca yapay yönünün kanıtlanabileceği “toplumsal cinsiyetler” diye adlandırılacak tarihsel oluşumlar vardır – bu da erkeksilik üzerine kurulu egemen erkek modeline karşı çıkılması gerektiği anlamına gelmektedir. Feminizm sonrası queer akımı, toplumsal cinsiyetlerin

¹²⁹ Butler, **İktidarın Psşik Yaşamı**, a.g.e., ss. 128-129.

¹³⁰ Anne Phillips, **Demokrasinin Cinsiyeti**, çev. Alev Türker, Metis Yayınları, 2.b., İstanbul, 2012, s. 189.

¹³¹ Saniye Dedeoğlu, “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği”, **Toplum ve Bilim**, 86. Sayı, Birikim Yayınları, İstanbul, 2000, s. 143.

ötesinde düşünerek kökten bir inşacılık anlamında daha da ileri gitmektedir. Bu da yalnızca erkek egemenliğinin eleştirisine bağlı 1970’li yılların feminizminin de, eşcinsel bir kimliği geçerli kılmak için heteroseksüel kuralı eleştiren eşcinsel hareketin de yapmadığı bir şeydir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet kavramı cinsel pratikleri, tüm sınıflandırmaları aşan bireylerin özgürlüğüne bir engel oluşturmaktadır.¹³²

Başka bir deyişle, 1970’lerin feminizm kuramı cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında, hem teoride hem de uygulamada özgürleştirici olan bir ayrımı ortaya çıkarırken, sonraki feministler ve queer eleştirmenler haklı olarak bu ayrımı sorgulamıştır. Cinsiyet ve cinsel kimlik sınıflarının dengesinin bozulmasıyla, feminist ve queer kuramsallaşmaya karşı yeni yapısalci yaklaşımlar, kesişen kimliklerin ve uygulamaların çeşitliliğini düşünmek adına daha geniş imkanlar açmıştır. Cinsiyet/toplumsal cinsiyet ayrımına karşı yapısalci meydan okuma giderek bedenlenmeden ayrılmıştır. Ancak aynı zamanda, öznel ve kimliği kuramsallaştırmak için aslında yararsız olan bir toplumsal cinsiyet kavramına yol açmıştır. Bu kuramsal geçişte, Toril Moi biyolojik indirgemecilik ya da toplumsal cinsiyet özcülüğünün tehlikesi olmadan cinsel nesnelliği kuramsallaştırmak yoluyla, varoluşsal fenomenolojiden türeyen yaşayan beden kavramını canlandırmamızı ve toplumsal cinsiyet kavramını tamamen terk etmemizi önerir.¹³³ Moi şöyle devam eder:

“Çift cinsiyetlilik, travestizm, transseksüellik ve bunun gibiler cinsel farkın kıyılarında bulanıklığı gözler önüne sererken, ‘erkek’ ve ‘kadın’ kavramları veya bunlar arasındaki ayrışma tarafından dolayısıyla tehdit edilmemiştir. Çift cinsiyetlilerle transseksüellerin varoluşu, bütün insanlığın ya erkek ya da dişi gibi kolayca sınıflandırılmayacağını ispatlar; öyle ki her zaman belirsiz veya sınırda durumlar olacaktır, ama bu bizim ‘erkek’ ve ‘kadın’ terimlerini ele alışımızı daha zorlaştırmaz, ya da bu kelimelerin anlamları doğal olarak zaten kararsız ya da belirsizdir. Gerçek şu ki, zor durumlar olması kolay olmadıklarını kanıtlamaz. Eğer gayler, lezbiyenler, travestiler, transseksüeller ve çift cinsiyetli insanlar çağdaş toplumda ayrımcılıktan zarar görürlerse, bu insan cinsi ve cinselliğini ilgilendiren sosyal kurallar ve ideolojilerimizin hatasıdır, sadece iki cins olduğuna dair biyolojik konuşmanın varsayımının değil.”¹³⁴

¹³² Maigret, a.g.e., s. 295.

¹³³ Iris Marion Young, **On Female Body Experience: “Throwing Like a Girl” and Other Essays**, Oxford University Press, New York, 2005, s. 12.

¹³⁴ Toril Moi, **What Is a Woman?**, Oxford University Press, New York, 1999, ss. 39-40.

İkinci dalga Fransız feminist kuramcılarından Luce Irigaray’a göre ise, cinsiyet farklılığı henüz var olan ve tecrübe ettiğimiz bir şey değildir. Cinsiyet farklılığı gelecekle ilişkilidir. Irigaray’a göre kadının kendisi “femenini” hiç bilmemiştir. Femenin olarak bildiği hep erkek-merkezci söylemden türetilmiştir. Irigaray kadınlara “kendi kadınlıklarına” ses verebilecekleri ve sahip çıkacakları bir söylem oluşturma çağrısında bulunur. Ancak, Irigaray’ın peşinde olduğu feminen “kör nokta” gibidir. Batı felsefesinin bütün metinlerinde erkek konuşur ve erkeğin sesi femineni bastırıp görünmez kılar. Kadına has olana dair geçerli söylemde hâkim olan metaforlar ile kadının tarihsel olarak onanan dışlanmışlığı ve baskıya tabi kılınmışlığı arasında direkt bir ilişki vardır. Bu dışlanmışlıkta ve baskıda kendine ifade alanı bulamamış olan kadın ya sessizliğe itilmiş ya da erkek söylemini benimsemek durumunda kalmıştır.¹³⁵

Diğer bir feminist kuramcı Nancy Fraser, toplumsal cinsiyete farklı bir açıdan yaklaşarak, onu bütünlüğün iki değerli hali olarak görmektedir. Şöyle ki, toplumsal cinsiyet bir yanda yeniden dağıtmanın çevresini oluşturan politik-ekonomik bir görünüşü içinde barındırmaktadır. Diğer yanda ise, tanınmanın çevresini eş zamanlı olarak meydana getiren kültürel-değerlendirmeli bir görünüş bulunmaktadır. Bu iki görünüş birbirinden tamamen ayrılmamıştır. Aksine, kadınların ekonomik olumsuzlukları kültür yapımında, kamusal alanda ve günlük yaşamda eşit bölünmeyi engelleyen kadınların sesini kısıtlarken, mantıksal olarak güçlendirmek adına görünüşleri birbirine geçirmiştir. Fraser’a göre sonuç, kültürel ve ekonomik bağlılığın tehlikeli bir çemberidir. Bundan dolayı, toplumsal cinsiyetin oluşturduğu haksızlığı düzeltirken, politik ekonomi ve kültürün ikisini de değiştirmek gerekmektedir.¹³⁶

Judith Butler ise Fraser’ın toplumsal cinsiyet kavramını irdelemiştir. Butler, Fraser’ın “Justice Interrupts” adlı eserinde, politik ekonominin temel kurucu ilkesinin ‘toplumsal cinsiyet’ olduğu fikrini onaylamanın yanı sıra, buna sebep olarak üreme faaliyetlerinin bütünüyle planlanmasını gösterdiğini vurgulamaktadır. Burada Fraser, eşcinsellerin özgürleşme çabaları için desteğini açıkça sergilemekle beraber, önerdiği kavramlaştırmada bu özgürleşmenin çağrıştırdıklarının yeteri kadar peşine düşmemekle eleştirilmiştir. Butler’a göre, Fraser aynı zamanda cinsel düzenlemeler tarafından çerçevesi

¹³⁵ Hülya Durudoğan, “İkinci Dalga Fransız Feminizmine Kısa Bir Bakış”, **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları**, a.g.e., s. 90.

¹³⁶ Nancy Fraser, “From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a ‘Post-Socialist’ Age”, **New Left Review** 1/212, July-August 1995, s.75.

Çizilen ‘toplumsal cinsiyet’, politik ekonomideki yerini garanti eden üretim sınıfının nasıl meydana geldiğini sorgulamamaktadır. Butler iddiasını şu şekilde sürdürür:

“Bazı üretimler politik ekonominin yürürlükteki cinsel düzenlemelerini esas alırlarsa, uygulanabilirliklerine önemli bir tehdit oluşturabilirler. Bu da üretimlerin ‘sadece kültürel’ olarak anlaşılmasının yanlışlığını ortaya koymaktadır. retene bağlı ekonomik olan, ister istemez heteroseksüelliğin üremesine de bağlıdır. Bu cinsellikte heteroseksüel olmayan biçimlerin sadece atlanılması değildir. Onların baskısı esas olarak önceki genel kuralcılığın etkisinedir. Diğerleri tarafından kültürel tanınma eksikliğinin bazı insanlara acı çektirmesi bir sorun olmanın ötesinde, cinsel üretim kendine has tarzıdır. Bununla birlikte toplumsal cinsiyetin sabitliği, arzunun heteroseksüelliği ve ailenin doğallaştırılmasını sürdürmeye yönelik çalışmalar değişime uğramaktadır.”¹³⁷

Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity** başlıklı kitabında, benlik hakkında düşünürken gündeme gelen dşnmselliği “cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” ikiliğinin ötesine taşımayı istemektedir. Ancak, feminist teorinin son zamanlara dek içerisinde yer aldığı bu ikili akıl yürütme tarzını reddeden Butler, ortaya ikna edici kanıtlar koymaya çalışmıştır. Böylece, bu ikiliğin reddedilmesi fikrinin “toplumsal cinsiyeti olan benliğin” var olmadığını ileri süren görüşe bağlanmak anlamına geleceğini iddia ederken şunları yazmaktadır:

“Toplumsal cinsiyetin kültürle olan ilişkisi neyse cinsiyetin de doğayla ilişkisinin o olduğu söylenemez. Toplumsal cinsiyet bir yandan da, ‘cinsiyetli doğa’ nın ya da ‘doğal bir cinsiyet’in üretilmesinde ve bunların ‘söylemsellik öncesi’, kültür öncesi bir şeymiş gibi, siyasi olarak tarafsızken kültürün gelip üzerinde etki ettiği bir yzeymiş gibi tesis edilmesinde kullanılan söylemsel/kültürel araçtır”.¹³⁸

Butler’a göre, önceden cinsiyetli olan beden miti, verili olgu konusundaki epistemolojik mitin aynısıdır: Nasıl verili olgu ancak bir söylemsel ereve içerisinde saptanabilirse, bir bedeni “cinselleştiren” ve bu bedenin cinsel arzusuna yönelim kazandıran da, hazır maml toplumsal cinsiyet kodlarıdır.¹³⁹ Butler, *The Psychic Life of*

¹³⁷ Judith Butler, “Merely Cultural”, *New Left Review* 1/227, January – February 1998, s. 39.

* Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi

¹³⁸ Butler, *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, a.g.e., s. 52.

¹³⁹ Benhabib, a.g.e., s. 288.

** İktidarın Psişik Yaşamı: Tabiyet zerine Teoriler

*Power Theories in Subjection*** adlı eserinde toplumsal cinsiyete dair açıklamalarına devam etmektedir:

“*Gender Trouble*’da toplumsal cinsiyetin performatif olduğunu belirterek hiçbir toplumsal cinsiyetin eylemler, jestler ya da konuşma ile ‘ifade edilemeyeceğini’, ancak toplumsal cinsiyetin performansının toplumsal cinsiyetin içsel bir özünün bulunduğu yanılsamasını geriye dönük olarak ürettiğini söylemek istemiştım. Yani toplumsal cinsiyetin performansı, geriye dönük olarak bazı hakiki ya da bağlayıcı dişil öz ya da özellik etkileri üretir. Bu nedenle kişi toplumsal cinsiyet üzerine düşünmek için ifadeye yönelik bir model kullanamaz. Ayrıca toplumsal cinsiyetin, konvansiyonların ritüelleşmiş tekrarı şeklinde üretildiğini ve bu ritüelin kısmen zorunlu heteroseksüelliğin zoru ile toplumsal olarak dayatıldığını belirtmişim... *Gender Trouble*’da tartışılan travesti performansları ile toplumsal cinsiyetin performatifliği arasındaki ilişki şuna benzer: Bir erkek kadın olarak travestiliği performe ediyorsa, travestinin olduğu söylenen ‘taklit’, dişillığın ‘taklidi’ olarak alınır; ama erkeğin taklit ettiği ‘dişillığın’ kendisi bir taklit olarak anlaşılmaz. Ne var ki eğer toplumsal cinsiyet kazanılan bir şeyse, herhangi birisi tarafından asla tam anlamıyla yaşanmayacak ideallerle ilişki içinde olduğu varsayılan bir şeyse, dişillik herkesin her zaman ve yalnızca ‘taklit ettiği’ bir idealdır. Dolayısıyla travesti toplumsal cinsiyetin taklit yapısını taklit ederek, toplumsal cinsiyetin kendisinin bir taklit olduğunu ortaya çıkarır.”¹⁴⁰

Butler, “cinsiyet” kategorisinin diş ve eril biçimde heteroseksüel olarak ikiye bölünmüş cinsiyetin, toplumsal cinsiyet mekanizmalarının ve süreçlerinin zemini ya da temel varsayımı olduğunu savunur. Cinsiyet, toplumsal cinsiyetin bir varsayımı, işleminin temel koşulu haline gelir. Böylece inşa edilmemiş bir doğal alan biyolojik bakımdan yitirilmiş olmaktadır. Dişilik ve erillik biyolojik bağlamda verili kabul edilmektedir. Verili olan ki zaten çoktan verilmiştir; dilin ve kültürün anlamlarıyla canlanmış biçimde verilmiştir. Dolayısıyla biyolojik cinsiyeti anlamlı kılan toplumsal cinsiyettir.¹⁴¹

Cinsel farkı ‘psşik yaşantılarımızdaki kaybın en temel garantörü’ olarak reddederken veya ‘her tür ayrılık ve kaybın izinin, bizi diğer cinsiyetin kaybına dek

¹⁴⁰ Butler, *İktidarın Psşik Yaşamı*, a.g.e., ss. 136-138.

¹⁴¹ Vehbi Bayhan, “Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet”, *Doğu Batı Dergisi*, Sayı: 63, Ankara, 2012-2013, s. 162.

sürebileceği' öncülünü tartışmaya açarken Butler, cinsel farkın kendisini gizlice, 'erkek' veya 'kadın' olmanın ne anlama geldiğini belirleyen heteroseksüel simgesel norma eşitlemektedir. Lacan içinse cinsel fark, tam da hiçbir zaman simgeselleştirilemediği, öznenin sahip olduğu cinsel kimliği sabitleyen simgesel bir norma dönüştürülemediği için gerçektir. Cinsel farkın 'gerçek' olduğu iddiası, onu simgeselleştirmenin imkânsız olduğu iddiasına eşittir. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, eşcinsellik, fetişizm ve diğer sapkınlık biçimleri, normatif bir olgu olarak cinsel farka rağmen var olan şeyler değildirler; tam tersine cinsel farkın gerçeği ile heteroseksüel simgesel normlara özgü biçimler arasındaki uçurum, 'sapkın' cinsellik biçimlerini mümkün kılar. Bu doğrultuda Butler 'imkânsız gerçek adı verilen – travmatik, düşünülemeyen, psikotik denilen bu dünyada yaşamanın cehennemden farksız' oluşundan şikâyet ettiğinde, Lacan'ın buna vereceği cevap bir anlamda zaten herkesin 'dışarıda' olduğudur.¹⁴²

¹⁴² Zizek, a.g.e., ss. 327-328.

BEDENE DAİR HABERLERDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN ROLÜ VE TÜRK BASINI

Beden sosyolojisi nasıl belirli hastalıkları (histeri, anoreksiya gibi) içinde bulundukları toplumsal dönemin koşullarına bağlıyorsa, haber metinleri de dışsal etkenler (gazete patronları, siyasi güç gibi) tarafından inşa edilirken toplumsal değerlere önem vermektedir. Dolayısıyla, bedenin toplum tarafından yapılandırılması, hem haber hem de bedeni ortak paydada buluşturmaktadır. Ayrıca, haber diline sızan bedensel yorumlar toplumların anlamlandırılmasında rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Türk basınının beden sosyolojisi açısından ele alınmasının toplumsal araştırmalarda önemli saptamalara ulaştıracağı ifade edilmektedir.

Beauvoir'ın ileri sürdüğü, “kişi kadın doğmaz, kadın olur” iddiasına göre, kadının kendisi oluşum sürecinde olan bir terimdir, başladığı veya bittiği söylenemeyecek bir oluşturmaktadır. Süregiden bir söylemsel bir pratik olarak müdahaleye ve yeniden anlamlandırılmaya açıktır. Başka bir deyişle Beauvoir'e göre, kadın olmak asla mümkün değildir. Sonuçta, kadın bağlamında bedenin tekrar tekrar stilize edilmesi, kaskatı bir düzenleyici çerçeve içinde tekrar edilen bir dizi edim olarak toplumsal cinsiyeti öne çıkarmaktadır.¹⁴³ Buradan yola çıkarak denilebilir ki bedenin yazılı basında yeniden düzenlemelere tabi tutulması, toplumsal cinsiyet kurgusuyla haber sütunlarının paralel işleyişinin göstergesidir.

Görünüşe verilen anlam, içinde bulunulan zaman ve toplumun kültürüne göre değişmektedir. Eski çağlarda ana tanrıçalar şişman, aşırı kilolu iken günümüzde kadınlar ince, narin bir beden yapısına özendirilmektedir. Kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışı ve yaygınlaşması, bedene yapılan vurgunun artmasında önemli rol oynamıştır. Tüm bunları anlamak için, insanlar üzerinde etkili bir iletişim aracı olan basın haberlerinin mercek altına alınması gerekmektedir.

Kitle iletişim araçları içerisinde diğer araç ve ortamlardan önce var olan yazılı basın, bu özelliği ile modern dünya tasarımı ve cinsiyetler arası ilişkilere dair söylemin geliştirilmesinde kurucu olagelmıştır. 19. yüzyıldan itibaren gazete ve dergi yayınlamanın

¹⁴³ Butler, *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, a.g.e., ss. 88-89.

gelir getiren ticari bir faaliyete dönüşmesiyle birlikte, çok satmak için kadının günümüzdeki toplumsal sorunlarının da kaynağı olacak ölçüde şiddet, suç, sapkınlıklar ve cinsellik haberlerde ele alınmaya başlamıştır. 20. yüzyılda, basının ticarileşmesinin ve şirketleşmesinin yapısal bir özellik kazanması tamamlanırken, basının içeriği ve haberlerin yapısı da buna ayak uydurarak sansasyon, magazin, şiddet ve cinselliğe ağırlık verir hale gelmiştir. Burada önemli olan bir nokta, haberin bir kamusal alan etkinliği olarak erkekler hakkında ve onlar tarafından büyük ölçüde oluşturulan bir anlatı tarzı olduğudur. Türkiye’de gazetelerde kadın imgesi, üçüncü sayfada yer alan ve başına her türlü felaketin geldiği, şiddete maruz kalan ‘mağdur’ kimlik ile magazin sayfaları ve son sayfada cinsel kimliği ön plana çıkarılmış ‘cezbetici’ kimlik arasında salınım göstermektedir. Mağdur kadın imgesi, kadının etkili toplumsal bir güç olamayacağına dair erkek egemen düşünceyi yeniden üretmektedir. Kadının kurban durumunda olması ise, kendi zayıflığı ve güçsüzlüğünden kaynaklanan, üstelik de toplumsal yapıyla ilişkisiz bir sonuçmuş gibi gösterilmektedir. İncelemeler, basındaki kadın kimliğinin büyük ölçüde erkek egemen söylemin tanımladığı cinsellikle örtüştüğüne işaret etmektedir: kadın pasif, kolayca el konulabilir, hükmedilebilir, parçalarına ayrılıp çeşitli amaçlar için kullanılabilir cinsel haz nesnesine dönüştürülmektedir.¹⁴⁴

Yapılan bu haberler ışığında, mağdur ya da cinsel kimliği ön plana çıkarılmış kadınlar dışında kalan, yani “öteki” kadınların toplumdaki yeri, rolü, ihtiyaçları, sorunları, mücadeleleri, hayatlarındaki değişiklikler haber değeri taşımamaktadır. Dolayısıyla, bazen kadınların medyada bazı alanlarda hiç yer almadıkları da görülebilir. Bu şekilde kadınlar, Gaye Tuchman’ın kavramsallaştırdığı üzere “simgesel olarak yok edilmektedirler”. Bu durum ekonomi, siyaset, spor gibi özellikle belli alanlarda daha dikkat çekicidir ve bu yaklaşım da kadına yönelik başka bir temsil sorunu yaratmaktadır.¹⁴⁵

Mine Gencel Bek’in “Medya ve Toplumsal Katılım”* başlıklı araştırması, medyada kadının temsili açısından çok önemli sonuçları ortaya çıkarmıştır. Araştırmada, ülkenin 4 büyük günlük gazetesi olan *Hürriyet*, *Sabah*, *Vatan* ve *Akşam* gazetelerinde Ocak-Ekim 2005 tarihleri arasında yayımlanan 18 bin 310 haber incelenerek sınıflandırılmıştır. Haberlerin yaklaşık 14 bini kadınlarla, 3 bini çocuklarla ilgilidir. Araştırma sonuçlarına

¹⁴⁴ Dursun, **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik**, a.g.e., ss.72-73.

¹⁴⁵ Toker Erdoğan, a.g.e., s. 23.

* Mine Gencel Bek, “Medya ve Toplumsal Katılım Araştırması İçerik Analizi Sonuçları Raporu”, <http://www.britishcouncil.org/turkey-society-media-and-social-inclusion-report-turkish.doc>, (23.05.2013).

göre, kadınlarla ilgili haberlerin % 33'ü eğlence ve magazin, % 18'i suç ve şiddetle ilgilidir. Cinsellikle ilgili haberlerde kadınlar ilk sırada yer almaktadır. Bu haberlere “malzeme” olan kadınların yaş aralığı 18-35'tir. Sonuç olarak, kadınların haberlerde daha çok görüntüleri ve güzellikleriyle var oldukları, çoğu zaman bir sağlık haberinin bile kadın bedenini teşhir eden fotoğraflar eşliğinde sunulabildiği gözlenmiştir.¹⁴⁶

Öte yandan, Türkiye'deki kadın örgütleri televizyon haberlerindeki özensiz dil kullanımı veya canlandırmalar ile gelenek, töre, namus adı altında işlenen cinayetlere adeta meşruiyet atfedildiğini sıklıkla dile getirmektedir. Örneğin, “namus cinayeti” teriminin yanlışlığına birçok kadın örgütü dikkat çektiği halde, bu tür meşrulaştırıcı ifadeler medyada sıklıkla yer alabilmektedir. Benzeri bir özensizlik kıskançlık nedeniyle işlenen cinayetlerle ilgili haberlerde de karşımıza çıkmaktadır. Sözgelimi, popüler bir gazete, karısını ve karısının sevgilisini öldüren “kıskanç koca”yla ilgili haberi şu başlık altında vermiştir: “Fettan kadın iki erkeği birden yaktı”. Bu örnekte, sadece ölen sevgili ile hapse giden koca “kurban” olarak görülürken, kadının da öldürülmüş olduğu gerçeği büsbütün göz ardı edilmektedir. Üstelik bütün suç da bu “fettan kadın” a yüklenmiştir. Bunun gibi tecavüz olaylarında da tecavüz ya da saldırıya uğrayan kadınlarla ilgili haberlerde, cümlelerin başına “gece eğlencesinden dönen kadın” veya “alkollü genç kız” gibi tanımlamalar yerleştirilerek, bu kadınların adeta kendilerine yapılan saldırıları kışkırttıkları ya da bunu hak ettikleri ima edilmektedir. Tecavüz haberlerinde mağdur kadınların suçlu gibi sunulduğu konusu kadın örgütlerinin sıklıkla dikkat çektiği bir konudur. Kasım 2008'de medyaya bir çağrı yapan Kadınların Medya İzleme Grubu (MEDİZ), özensiz bir haberciliğin tecavüz suçuna iştirak etmek anlamına geldiğinin altını çizmiştir.¹⁴⁷

Örneğin özel kanallardan birisinin haber programında, ABD'deki Dünya Eşcinseller Gününde Türk bayrağını taşıma ‘şerefsizliğini’ gösterenlere, ‘kendilerini korkakça saklamamaları’ çağrısında bulunulmuş, dahası bunun ‘bizi lekelemek isteyenlerin bir oyunu da olabileceği’ ifade edilmiştir. Bir başka defasında da devlet kanalının ünlü resmi yapımcısının programında fuhuş yaparken yakalanmış cinsel azınlıklara, önce bu suçu ‘mutlaka şefkatsizlik gibi ailevi nedenlerle işlemiş’ oldukları itiraf ettirilmeye çalışılmıştır. Ardından “Pişmansın değil mi?” diye sorularak izleyenlere ve kendilerine

¹⁴⁶ Esra Arsan – Ezgi Ünal – Seda Türkoğlu, “Cinsiyetçilik ve Medya: ‘Güzin Abla’ Köşesinde Yeniden Üretilen Ataerkil Cins Kimlikleri”, **Cogito Dergisi**, Sayı: 58, İstanbul, 2009, ss. 387 – 388.

¹⁴⁷ Çelenk, “Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar”, a.g.e., s. 233.

‘hala iyileşebilir oldukları’ müjdesi verilmiştir. En sonunda da “Mutsuzsun değil mi?” sorusuna “hayır, mutluyum” diye cevap verme ‘küstahlığını’ gösteren bir ‘katmerli suçluya’ da bu defa ‘hak ettiği son’, “İntihar etmeyi düşünüyorsun değil mi?” sorusu ile hatırlatılmıştır. Bu durumda medyanın ötekileri işledikleri ya da işleme potansiyeli taşıdıkları suçun şiddetine göre ‘aramıza alınıp, normalleştirilebilecekler’, bunun mümkün olmadığını düşünüldüğü halde de ya ‘teşhir, ihbar edilip cezalandırılması gerekenler’ ya da daha da ‘marjinalleştirilip, dışlanması gerekenler’ olarak gösterime soktuğu söylenebilir.¹⁴⁸

Haberin kendisi, içeriği ne olursa olsun biçimsel olarak, insanın yeryüzünde varoluşundan kaynaklanan değerine ve kişilik bütünlüğüne yönelik başlı başına bir ihlal metni olarak görülebilir. Haberci, habere konu olan bütün tarafları kendi geçmişinden soyutlayarak, önceden hazırladığı kategorilere yerleştirerek, adlandırarak, kendini etraflıca ifade edemez kılarak yani kısacası haberde adı geçenleri dilsizleştirerek insanın varoluşunu ihlal, imha ve iptal eden metinleri ortaya çıkarmaktadır.¹⁴⁹ Bu durumdan kadınların daha olumsuz etkilenmesi söz konusudur ve bunu da kadın bedenlerinin yer aldığı gazete sütunlarından çıkarsamak mümkündür.

Kadınların haber medyasında görünür olmaları ile siyaset, politika ve ekonomik alanlarda görünür olmaları arasında görünmeyen bağlantılar vardır. Kadınlar toplumsal alanda birer güç figürüne dönüştükçe, habere konu veya kaynak olarak daha fazla dahil olabilmektedirler. Kadın gazetecilerin medyada yönetici konumlarında sayılarının artması da cinsiyetçi politikaların daha az gündeme getirilmesinde faydalı olacaktır. Ya da izleyicilerin/okurların artık cinsiyetçi ifadelerle dokunmuş haberleri izlemek, seyretmek ve dinlemek istemediklerinin anlaşılması ve bunu dönüştürmeye yönelik örgütlü çabalarının, haber medyasındaki cinsiyetçiliğin boyutlarını hafifletmeye katkısı olabilir.¹⁵⁰

Cinsiyetçi önyargılardan uzak durmak konusunda gazeteciler için Ulusal Gazeteciler Sendikası (NUJ) tarafından kılavuzlar hazırlanmıştır. Burada kullanılan dile biraz özen gösterildiği zaman [“chairman” (başkan bey) yerine “chair” (başkan) demek gibi] tamamen farklı bir izlenim verileceği öngörülmektedir. Bununla beraber, gazetelerde ve boyalı basında ele alınan konulara verilen ağırlık da yeniden gözden geçirilmelidir.

¹⁴⁸ Sevda Alankuş Kural, “Türkiye’de Medya, Hegemonya ve Ötekinin Temsili”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:67, İstanbul, 1995, s. 95.

¹⁴⁹ Dursun, “Haklar Haberciliğinin Doğası ve Olanacağı”, a.g.m., ss. 138-139.

¹⁵⁰ Dursun, “Türkiye’de 1975-2010 Arasında Haber, Habercilik ve Gazetecilik Çalışmalarında Kadın Sorunlarına Bakış ve Feminist Yaklaşımlar”, a.g.m., s. 643.

Siyaset, ekonomi ve ticaret kadınları ilgilendirebilirken, sağlık, aile meseleleri ve ilişkiler de erkeklerin merak ettikleri konular olabilmektedir. Bu konuların hiçbirisi belirli bir cinsiyete özgü değildir. Bu doğrultuda, toplum gelişip değişirken modern gazeteciliğin de değişmesi gerekmektedir.¹⁵¹

Öte yandan, feminist araştırmacılar tarafından heteroseksüel, eşcinsel ve biseksüel pratikler arasındaki ve içindeki tutarsızlıkların eril-dişil ikiliği çerçevesinde bastırılıp yeniden tanımlandıkları bilinmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramının da, bu kültürel biçimlenimleri öne çıkarma ve yerinden etme çabası dikkat çekicidir. Bir başka deyişle toplumsal cinsiyetin birliği, zorunlu heteroseksüellik üzerinden toplumsal cinsiyet kimliğini tek biçimli kılmaya çalışan düzenleyici bir pratiğin sonucudur.¹⁵² Benzer şekilde, haber metinleri de kimliğin düzenleyici pratiğini okuyucularına belli etmeden kullanmaktadır. Bunu yaparken de heteroseksüellik, eşcinsellik ve biseksüelliğin sapkın örneklerine hem daha az, hem de yargılayıcı tarzda yer vermektedir.

1. YAZILI MEDYADA TOPLUMSAL CİNSİYET ÖRÜNTÜLERİNE ÖRNEKLER

Her gazete belli örgütsel çerçeveye, haber anlayışına ve okuyucuya sahip olduğu gibi, haberlerin konu, kaynak ve çıkarımsal yapıları da gazeteden gazeteye farklılık göstermektedir. Gazete sayfalarında kullanılan dil ise, gazetecinin kamuya olayları aktarırken kullandığı kendine has dil olmaktadır.¹⁵³ Dolayısıyla, bu haber dilinin içindeki bazı sıfatlar, değerlendirmeler, başlıklar, hatta bu dile kasıtlı olarak dâhil edilmeyen bilgiler, toplumun kadına ve onun ‘beden’ine bakışını yansıtmaktadır.

Haberciliğin cinsiyetçi kodları, haber anlatısındaki gerçekliği yapılandırırken kadını edilgin, erkek karşısında bağımlı kılan ve cinselliğin göstergesi haline dönüştüren şu türden anlatımlara dayanmaktadır:

- Kamunun görüşü olarak çoğunlukla “sokaktaki adam” ifadesi kullanılmaktadır.

¹⁵¹ Stratford, “Kadınlar ve Basın”, a.g.m., s.168.

¹⁵² Butler, **Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi**, a.g.e., s.87.

¹⁵³ Ömer Özer, **Eleştirel Haber Çözümlemeleri**, T.C Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1901, Eskişehir, s. 75.

- Habere konu olan aktör kadın ise cinsiyetini belirten bir ifadenin açıkça kullanılması (örneğin kadın polis, kadın futbol hakemi vb.)
- Kadınların yaşını, fiziksel görünüşünü, medeni durumunu betimleyen ifadelerin habere katılması.
- Erkeği merkeze alan eş, kız arkadaş, metres vb. ifadelerle kadınların adlandırılması.¹⁵⁴

Türk modernleşmesinin cinsiyeti üzerine bir çalışma yapan Serpil Sancar, kadınların Osmanlı, Cumhuriyet ve ‘muhafazakâr modernlik’ olarak adlandırdığı 1945-65 yılları arasında toplumdaki konumunu açığa çıkarmayı hedeflemiştir. Sancar, çalışmasının sonuç bölümünde şunları ifade eder:

“Muhafazakâr modernleşmenin kabul ettiği “kamusal kadınlık” –çoğu aristokratik geleneğe olduğu gibi kadınları cinsellik sahibi olarak değil- toplumsal gelişime adanmış, cinsiyetsiz bedenler olarak konumlandı. Toplumsal amaçlar için seferber edilecek sosyal kimlikler inşa edebilme ve erkek odaklı cinsiyet rejimlerinin otoriter siyasal rejimlerle eklemlenme stratejisi olarak bu tarzın başarılı bir örneği de Türkiye’de yaşandı. Ama aynı zamanda cumhuriyetin orta sınıfını inşaya yönelik bir “yeniden cinsiyetlendirme” pratiğinin de yaşanmış olduğunu görüyoruz. Muhafazakâr modernleşmenin gündelik yaşamda şekillenişine yakından baktığımız günlük gazetelerin dili “aseksüel kamu”nun “kamuda gösterilen dişillik ve cinsellik” ile var olduğunu gösterdi. Modern kamuda bazı kadınlar sadece cinsellikleri ile yer alabiliyorlar. Dönem içinde cinsel ahlak sınırlarını hiç de ihlal etmiş görünmeyen “baştan çıkartıcı seksi kadın” imgesinin de giderek görünür hale geldiği aşikâr. Bu kadın imgesi çoğu zaman erkek liderlerin siyasal –ya da cinsel- gücünü arttırıcı bir kadın cinselliğini de “modern kamu”ya dahil etmiş görünüyor.”¹⁵⁵

Günümüz Türkiye’sinde ise, kadınlar bir yandan gelişmiş Batı ülkelerinde yaşanan kadın sorunlarının birçoğu ile gerek özel gerek kamusal hayatlarında yoğun biçimde karşılaşmakta, öte yandan da kültür ve geleneğin ağırlaştırdığı başka türlü baskılarla mücadele etmektedirler. Geniş bir kadın nüfusu, kadın erkek ilişkileri söz konusu olduğunda, kendilerine söz ve yaşam hakkı tanımayan bir geleneğin ve törelerin baskısı

¹⁵⁴ Çiler Dursun, “Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Haber Etiği”, **Fe Dergi**, Sayı: 1, Ankara, 2010, <http://cins.ankara.edu.tr/20101.html>, (03.05.2013).

¹⁵⁵ Serpil Sancar, **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti – Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 315-316.

altındadır. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı tarafından Haziran 2008’de açıklanan *Töre ve Namus Cinayeti Raporu*’na göre; son beş yılda “namus” nedeniyle işlenen cinayetlerin sayısı bini geçmiştir. Raporda 2002 yılında 150 olan töre cinayeti sayısının 2007 yılında 220’ye yükseldiği belirtilmektedir. Cinayetlerin fail ve mağdurlarının sayısı eğitim seviyesi düştükçe artmakta ve bu cinayetlerin %9’unu çocuklar işlemektedir. Rapora göre töre ve namus cinayetlerinin işlendiği yerlerin başında büyük iller gelmektedir. Radikal gazetesinin 20 Haziran 2008 tarihli haberinde, sadece İstanbul’da her hafta en az bir kadının töre cinayetine kurban gittiğine dikkat çekilmiştir. Kısacası, Türkiye’de medyada kadının temsiliyle ilişkili sorun, eşitlikçi bir temsil sorunu olmanın ötesine geçer; kadınların yaşam hakkını ve kadın cinselliğini yok sayan bir gelenek ve kültürün medyada nasıl yeniden üretildiği ya da pekiştirildiği sorununa dönüşür.¹⁵⁶

Kadınların yoğun biçimde en başta ev içinde olmak üzere şiddete maruz kalmaları Türk basınının cinsiyetçi bakış açısını gözler önüne sermek açısından önemlidir. Haberlerde şiddete maruz kalanların öyküsü yazılırken bu kadınların kimliklerine, işlerine vs. gönderme yapmak yerine yine onların güzelliği, gençliği, eş ve anne olmaları, ‘kadersizliği’ vurgulanmaktadır. Şiddete maruz kalma nedenleri zaman zaman ön plana çıkarılarak şiddet haklılaştırılır. Şiddet eyleminin aktörü erkek ve erkeğin içinde yetiştiği toplumun erkek egemen değerleri sorgulanmamaktadır. Medya haberleri bu olayları ev içinde yaşanabilecek küçük tatsızlıklar şeklinde, ailenin iç işleri olarak kavrayarak kadınların özel hayatlarının politik olduğunu görmezden gelmektedir. Şiddet aile içinde değilse bu sefer medya kadını kurbanlaştırmaya, şiddet uygulayanı ise canavarlaştırmaya, sapkınlaştırmaya çalışır. Bu da okuyucuyu/izleyiciyi kadına yönelik şiddetin kökenlerini ve yaygınlığını sorgulamaktan uzaklaştırmaktadır.¹⁵⁷

Türkiye’de medyanın içeriğine ilişkin en önemli sorunlardan birisi, genelde yazılı ve görsel haber organlarının sansasyonel haberleri yayınlamayı tercih etmeleridir. İkinci bir sorun ise, medya sektörünün egemen toplumsal sistemin ve değerlerin “sözcüsü” olarak işlemesidir; dolayısıyla alternatif kimlik talepleri ve toplumsal talepler ana akım medyada temsil edilmemekte, temsil edilseler bile bir şekilde “öteki” ve “sapkın” olarak konumlanmaktadır. Türkiye’de kadın hareketinin ve feminist taleplerin ana akım medyada temsili de bu çerçevede gerçekleşmektedir. Kadınların kendileri için toplumsal,

¹⁵⁶ Çelenk, “Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar”, a.g.m., ss. 232-233.

¹⁵⁷ Gencel Bek – Binark, a.g.e., s. 12.

ekonomik, kültürel ve siyasal istemleri ile bu istemlerin içini dolduran nedenler, kısacası olayın arka planı değil, olayın sansasyonel kısmı medyada haber olarak yer alabilmektedir: “Kadınlar mor iğne batırdılar”; “Kadınlar kahve bastılar”; “Lezbiyenler İzmir’i bastı”; “Kadınlar yürüdü” vb. bir çok haberde olduğu gibi. Üstelik kadınların yaşamları üzerinde doğrudan etkisi olan konular “tatlı haber” şeklinde tanımlanan duyguları harekete geçiren, magazin ve sansasyon haberleri içerisinde görülür. Haberlerin dünyasında siyasi, ekonomik ve kültürel haberler ise “ciddi haberler” olarak adlandırılarak, bu haberlere daha fazla yer ve zaman ayrılır. Bu tür haberlerin aktörleri ise çoğunlukla ve genellikle erkeklerdir. Haber medyasında, kadınlar üzerine sözün sansasyonelleştirilip üretilmesi ve sunulması duyguları harekete geçirebilir, ama sonuç olarak demokratik bir toplum idealine fazla hizmet etmemektedir.¹⁵⁸

Haber metinlerinin ve üretim sürecinin analiz edildiği bir araştırma, gazetelerde aile içi şiddet haberlerinin ağırlıkla şiddete uğrayan kadın ölüyorsa haberleştirildiğini ortaya koymaktadır. Daha çok fiziksel şiddet açısından haberleştirilen konunun çoğunlukla bir polis-adliye vakası olarak, “3. Sayfa” haberi olarak görülerek birinci sayfada yer alacak kadar “haber değeri”ne sahip olmaması, önemli görülmemesi muhabir ve editörlerle yapılan derinlemesine görüşme sonuçlarıyla da onaylanmıştır. Metin analizinde nedensellik ilişkisi kurarak şiddeti meşrulaştırdıkları ve özellikle mahkeme haberleriyle ilişkili olarak neredeyse suçu işleyeni değil, şiddete uğrayan kadınları sorumlu tuttıkları için haberleri eleştirmektedirler. Kendi uzmanlıkları, Türkiye’de ilginç bir biçimde “suç” yerine geleneksel olarak “polis-adliye muhabirliği” olarak tanımlanan haber üreticileri ise, polis ve adli makamları ana haber kaynağı olarak gördüklerini ve bu nedenle de haberlerde saldırganın açıklamasına dayanarak haberi yapılandıklarını kabul etmişlerdir. Haberlerde zaman zaman açıkça görülen erkeklerle özdeşleşme durumunun nedeninin sadece haber üretim pratikleri değil, aynı zamanda muhabirlerin benimsediği ataerkil değerler olduğu, bu çalışmanın öne sürdüğü tartışma noktalarından birisidir. Konuyla ilgili kadınlara yönelik Sivil Toplum Kuruluşu(STK)’ndan haber kaynağı olarak pek fazla yararlanmayan muhabirlerin, kadın STK’larına dair olumsuz algıları da buna kanıt olarak gösterilebilir.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Gencel Bek – Binark, a.g.e., s. 25.

¹⁵⁹ Gencel Bek, “Ataerkillik, Piyasa ve Mesleki Değerler: Medyada Aile İçi Şiddetin Temsili ve Üretim Pratikleri”, a.g.m., ss. 658-659.

Yazılı basın haberciliğini kapsayan iletişim araştırmalarında kadınlara yönelik cinsiyetçi bir söylem olduğu kabul edilmektedir. Bu tespiti doğrulayan başka bir çalışma Akşam, Birgün, Cumhuriyet, Hürriyet, Posta, Radikal, Sabah, Vakit, Yeni Şafak ve Zaman gazeteleri çerçevesinde yapılmıştır. Bu çalışmaya göre, günlük gazetelerin baş sayfalarında, kadınların temsil oranı %21’dir; yani ortalamada her beş haberden sadece birinde kadınlara yer verilmiştir. Baş sayfada kadınların en fazla temsil edildiği gazeteler Hürriyet, Posta ve Sabah gazeteleridir: Görüldüğü üzere, bunlar, nitelikleri gereği, hem daha fazla haber içeren, hem de daha fazla görsel kullanan gazetelerdir. Zaman’da baş sayfada kadınların 10’da 1’den bile az temsil edildiği görülmektedir. Ondan biraz yüksek bir orana sahip olsa da, kadınların en az temsil edildiği bir başka gazetenin de Cumhuriyet olması, “ciddi” gazetecilik iddiasının ifade biçimlerinden birinin kadınları “yok sayma” olduğunu işaret etmektedir. Şüphesiz bu bulguların bir başka yorumu da kadınların temsil biçimleriyle bağlantılıdır: Daha çok fotoğraflarda ve cinsel nesne ya da 3’üncü sayfa/magazin nesnesi olarak temsil edilen kadınlar; bu tür metinlere ve haberciliğe ağırlık veren gazetelerde daha çok, tersi konumdaki gazetelerde ise daha az “görünür” olmaktadır.¹⁶⁰

Hürriyet, Sabah ve Posta gazetelerinin 2005-2008 yılları arasındaki kadına yönelik şiddet haberlerinin ele alındığı bir çalışmadaki bulgulara göre ise, basın kimi zaman kadına yönelik şiddet haberlerini sunarken kadının cinsiyetini ön plana çıkararak olayı haber yapmakta ve eyleme bir anlamda gizli meşruiyet kazandırmaktadır. ‘Kot pantolon giyip cilveli şekilde yürüyen kadın’, ‘Tek başına yaşayan kadın’, ‘Konsomatris kadın’, ‘Sevgiliyle birlikte yaşayan kız’, ‘Pavyonda çalışırken evlenilen eş’ gibi kadına yönelik tanımlamalar kadınlara yönelik gerçekleştirilen şiddet eylemini kültürel açıdan gizli ve dolaylı olarak, onaylayan ifadeler olarak değerlendirilebilir. Çalışmada, özellikle 3. Sayfa haberlerinin şiddet dozu yüksek ifadeler eşliğinde haber yapıldığı ve bu haberlerde kadına yönelik şiddetin ayrıntılı biçimde tarif edildiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, gazetelerin kadına yönelik şiddet haberlerinde kullandığı üslubun birbirine yakın şiddet dozuyla verildiği belirtilmektedir. Araştırmanın diğer bir sonucu da, Posta gazetesinin özellikle iç sayfalardaki kadına yönelik şiddet eylemlerini Sabah ve Hürriyet gazetesine göre daha

¹⁶⁰ Hülya Uğur Tanrıöver - Ece Vitrinel – Ceren Sözeri, “Gözlemlerden Eylemlere: Türkiye’de Cinsiyetçi Olmayan Bir Medyaya Doğru...”, **Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, İstanbul, 2009, ss. 39-40.

ayrıntılı bir şekilde betimlediğinin, şiddet oranı yüksek ifadelerle okuyuculara aktardığının belirlenmesidir.¹⁶¹

Mart 2004-Mart 2006 tarihleri arasında Hürriyet, Milliyet ve Sabah gazetelerinde yer alan estetik cerrahi ile ilgili haber metinleri de ‘beden’in temsili açısından incelenerek, başka bir çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Bu gazetelerde estetik cerrahi ile ilgili temaların işlendiği metinler “Öğle tatilinde estetik molası”, “Estetikte hangi ünlünün neresi son moda?”, “Güzelleşmeye giderken eldeki dokulardan olmayın”, “Estetik halka indi”, “Güzelliğin on para etmez şu estetik cerrahlar olmasa”, “Yoksullara bedava estetik”, “Mezuniyet hediyesi estetik operasyon”, “Eski büyükelçiye estetik cezası”, “Kürtlerin hali perişan, bari burunları güzel olsun dedim”, “Kimse burnundan memnun değil”, “Doktorun estetik yaptığı kişi ya bir suçluysa?” gibi çarpıcı başlıklarla sunulmaktadır. Haber metinlerinde kullanılan fotoğraflarda, daha ziyade beyaz tenli zayıf kadınların, ünlülerin, kendileriyle söyleşi yapılan ve görüşlerine müracaat edilen erkek estetik cerrahların bedenleri görülmektedir. Bir başka deyişle, medya tüketicilerinin gözlerine, modern toplumun sınıflandırma ve simgesel sistemi çerçevesinde gerçekleştiren karşılaşmalarda, temaslarda ve yürütülen mücadelelerde mevzi kazanan, iğrenç olmayan, makbul ve hegemonik beden temsilleri fotoğraflarla nakledilip meşrulaştırılmaktadır.¹⁶²

Radikal gazetesinin İki ekindeki 24 Haziran 2012 tarihli “Spor medyasında cinsiyetçilik” başlığıyla verilen makale de, kadın bedeni üzerinden yapılan küfrün şiddetin uzantısı olarak görülmesi gerektiğini öne sürmektedir. Yeni yayına başlayan bir spor gazetesine “AMK” adının verilmesini eleştiren sosyolog Dr. İlknur Hacıssoftaoğlu’nun kaleme aldığı yazıda, genel olarak saldırgan bir erkeklikle spor haberlerinin hem başlık ve metinlerinde hem de fotoğraflarında sıkça karşılaşıldığına dikkat çekilerek, cinsiyetçiliğin normalleştirildiği belirtilmektedir. Hacıssoftaoğlu, spor medyasında cinsiyetçi bir küfrün gazete ismi olarak kullanılmasının erkek kimliğinin inşasında toplumsal bir araç ve gülmecenin aksine cinsel şiddet olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca küfür stereotipleri güçlendirip, ayrımcılığın meşru bir zemin bulmasına yardımcı olmaktadır. AMK gazetesi yöneticilerinin kullandıkları küfrü ‘mizah’ olarak değerlendirdiğini ifade eden

¹⁶¹ Gökhan Gökulu – Nilay Hosta, “Basında Kadına Yönelik Şiddet Haberleri Analizi: Hürriyet, Sabah ve Posta Gazeteleri Örneği (2005-2008)”, *The Journal Of Academic Social Science Studies (JASSS)*, Vol:6, Issue:2, 2013, s. 1846.

¹⁶² Sevim Odabaş, “Güzelliğin On Para Etmez Şu Estetik Cerrahlar Olmasa: Medyada Beden Politikalarının Temsili”, *Kültür ve İletişim Dergisi*, Ankara, 2008, ss. 61-62.

Hacısoftaoğlu, “Eğer bu gazete iyi tiraj alırsa (ilk gün 107 bin sattı), diğer spor gazeteleri de dillerinde cinsiyetçiliğin dozunu arttıracaklardır” demektedir.

Eşcinselliğin yazılı basında temsiline dair yapılan sınırlı sayıdaki çalışmalara göz atıldığında da kadınlara uygulanan cinsiyetçi dilin benzeriyle karşılaşılmaktadır. Yakın dönem üzerine hazırladığı tez çalışmasında Özlem Hoşcan, gazeteci ve köşe yazarlarının doğrudan kendi değerlendirmeleri olmasa da yazılarında eşcinselleri tanımlamak için kullandıkları sözcüklerden onlarla ilgili saklı düşüncelerinin anlaşılabilirliğini söylemektedir. Hoşcan’a göre muhafazakâr gazetelerin köşe yazarları baskın erkeklik örüntülerinden dolayı liberal gazetelerde çıkan eşcinsellerin varlığını ortaya koyan, ayrıntılı olarak eşcinselliği ve eşcinsel haklarını anlatan haberlerden alay ederek bahsetmektedirler. Zaman ve Vakit gibi muhafazakâr gazetelerin hiçbir eşcinsel haklarıyla ilgili bir habere yer vermemektedir. Bu gazetelerin köşe yazarları özellikle “toplumda eşcinselliğin normal bir durummuş gibi” algılamasına neden olabileceği endişesiyle eşcinsellerin sesi olmasını sağlayacak hiçbir konuya köşelerinde yer vermemektedirler. Eşcinselliği kötü ve ahlaksız bir durum olarak kabul edip gençlere kötü örnek olabileceklerinden korkmaktadırlar.¹⁶³

Deniz Kılıç basında eşcinselliğin sunumuna dair yaptığı çalışmada, 2008-2009 yılları kapsamında Hürriyet ve Sabah gazetelerinden örneklerle yer vermiştir. Buna göre, ayrımcılık ifade eden sözcüklerin bulunduğu haberlerden bir kaçısı şu şekildedir: “Gay’den din adamı olmaz”, 1 Kasım 2008 Hürriyet; “Muhafazakâr kente travesti başkan”, 10 Kasım 2008 Hürriyet; “Eşcinsellik tedavi edilebilir bir hastalık mı?”, 12 Aralık 2008 Hürriyet; “Transseksüel hislere gen neden oluyor”, 28 Ekim 2008 Sabah; “En kötü sürücüler kadınlar ve gayler”, 5 Ocak 2008 Sabah; “Eşcinsellere randevu yok”, 24 Ekim 2008 Sabah.

Bununla birlikte eşcinsellerin toplumda “hoş” görülmesini sağlayabilecek haberler de gazetelerde yer almıştır: “Eşcinsel karşıtı görüşü tacından etti”, 22 Haziran 2009 Sabah; “Eşcinseller hakları için sokakta”, 13 Ekim 2009 Sabah; “Peygamber eşcinselle ölüm cezası vermedi”, 1 Temmuz 2008 Sabah.

Haberlerin bir kısmında ise doğrudan eşcinselleri zararlı, ahlaksız, sorunlu, gösteren ifadeler bulunmaktadır. Bu haberlere örnekler ise şu başlıklarda yer almıştır: “İnsanlığı eşcinsellikten kurtarmak gerekiyor”, 24 Aralık 2008 Sabah; “Türk ailenin çocukları

¹⁶³ Hoşcan, a.g.e., s. 88.

eşcinsel çifte verildi”, 29 Aralık 2008 Sabah; “Bana eşcinsel dediler davası”, 25 Aralık 2009 Sabah; “Travesti benzetmesine 768 YTL ceza”, 16 Şubat 2008 Hürriyet; “Lezbiyenlere sperm satan adam hapiste”, 10 Nisan 2008 Hürriyet.

Eşcinsellerle ilgili haberlerin bazıları da yazılı basında seks, cinayet, magazinsel eğlence ve komiklik unsurları katılarak verilmiştir: “Lezbiyen başrahibe ile genç manastırdan kaçtı”, 9 Mart 2008 Hürriyet; “Türk erkeklerinin yüzde 60’ı gizli gay”, 24 Nisan 2008 Hürriyet; “Paris Belediye Başkanı İstanbul’da gay barda eğlendi”, 10 Nisan 2009 Hürriyet; “Türkiye’yi lezbiyen ve gayler tanıtıyor”, 30 Ocak 2009 Hürriyet; “Kız Şaban ve arkadaşına evde vahşi infaz”, 29 Aralık 2008 Hürriyet; “Erkek Zeynep için müebbet hapis istendi”, 5 Aralık 2008 Sabah.¹⁶⁴

Eşcinselleri konu edinen haberlerde çoğunlukla cinsel kimliğe vurgu yapan metinler söz konusudur. Evlenme olayları bireysel özgürlüklere konu edilmek yerine hayret uyandıran, toplumun ahlak kurallarının hiçe sayıldığı yeni bir etkinlik olarak verilmektedir. “Kız Şaban”, “Erkek Zeynep” başlıklarıyla toplumun etiketlemelerine çanak tutulmakta, haber metinleriyle damgalanmalar yeniden üretilerek topluma geri verilmektedir. Özellikle dış basın kaynaklı yabancı din adamlarının eşcinselliği seçmesi, evlenmeleri, ya da eşcinsel olup aynı zamanda din adamlığı görevini yerine getiriyor olmalarıyla ilgili haberler dikkat çekicidir. Böylelikle medya hem muhafazakâr bireyler hem de özgürlükler kapsamında durumu ele alanlar bakımından sorgulanacak temsiliyetler sunmaktadır. Haberler bir yandan din kurallarına karşı gelen din adamları tarifi yaparak yasak aşk yaşayan günahkârlar yaratmakta, bir yandan da yıllardır bir araya gelemeyen âşıkların buluşması şeklinde dramatik metinler sunmaktadır. Sağlık haberlerinde eşcinsellerin genellikle AIDS hastalığı ile ilişkilendirilmeleri, eşcinseller hakkında var olan olumsuz önyargıları arttırıcı bir unsurdur. Medya eşcinsellere zaman zaman bireysel hak ve özgürlükler kapsamında bile ‘normal’ yaklaşmamaktadır. Bunun bir sonucu olarak medyada okuyucuyu yakalamaya yönelik saldırgan, magazinel, kışkırtıcı bir üslup ön plana çıkabilmekte, kişilerin özel yaşamının ihlal edilmesi ve incitici yayın yapılması söz konusu olabilmektedir.¹⁶⁵

Toplumsal cinsiyet oluşumunun basına yansımalarının ele alındığı bu çalışmada da, kadınlara ve eşcinsellere yönelik cinsiyet ayrımcılığını daha iyi gözler önüne sermek adına

¹⁶⁴ Kılıç, a.g.m., ss. 161-162.

¹⁶⁵ Kılıç, a.g.m., s. 165.

gazete taraması yapılmıştır. Bu amaçla, Türk basınının tiraj sıralamasında ilk 10 gazete arasında yer alan Milliyet seçilerek, internet üzerinden 2012 yılına ait haberler incelenmiştir. Bu dönemin seçilmesinin nedeni, incelemeye başlanırken tamamlanan son yıl olmasıdır. Araştırma kapsamında içerisinde “toplumsal cinsiyet”, “eşcinsel” ve “kadına yönelik şiddet” kelimeleri geçen haberlerin sayıları Tablo 1 ve Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 1: Seçili Kelimeleri İçeren Toplam Haber Sayısı

Toplumsal cinsiyet	Eşcinsel	Kadına yönelik şiddet	Toplam
107	217	369	693

Tablo 2: Haber Kategorileri ile İlgili Sayısal Dağılım

	Toplumsal cinsiyet	Eşcinsel	Kadına yönelik şiddet
Moda	1	2	4
Cadde	9	25	45
Cumartesi	1	4	3
Dünya	2	75	23
Ege	3	4	42
Eğitim	5	1	1
Ekonomi	17	1	10
Gündem	30	61	155
Kültür Sanat	3	4	4
Magazin	2	7	7
Diğer	34	33	75
Toplam	107	217	369

Tablo 1’e bakıldığında, belirlenen zaman aralığında Milliyet gazetesinde toplamda 693 haber değerlendirilirken, bunlardan 369’u kadına yönelik şiddetle en çok, 107’si de toplumsal cinsiyetle ilgili olarak en az haberleştirildiği ortaya çıkmaktadır. Kadın ve eşcinsellerin yazılı medyada temsilinin toplumsal cinsiyet temasının önüne geçmesinin olumlu bir gelişme olarak algılanması ilk akla gelen olsa da, haberlerin içeriklerine bakıldığında her iki grubun da dışlanması söz konusudur. Öte yandan, Tablo 2’de

toplumsal cinsiyet ve kadına yönelik şiddet konulu haberlerin en çok ‘gündem’ kategorisinde yer aldığı görülmektedir. Bu durum beden sosyolojisi üzerinden okunacak olursa, şiddet teması barındıran haberlere beden üzerinden toplumsal ideolojinin üretiminde daha çok yer verilmektedir. Eşcinsel haberleri ise, diğer ülkelere göre Türkiye’nin daha yeni tanıştığı bir olgu olması nedeniyle yabancı kaynaklı haberlerin kategorisi olan ‘dünya’da daha çok sayıdadır.

Toplumsal cinsiyetin haber sayfalarına yansıma biçimlerini, çalışmanın esas konusunu oluşturması açısından göz ardı etmemek gerekmektedir. Diğer kategorilere göre toplum tarafından algılanışı daha yakın bir zamana denk geldiğinden ve okuyucu açısından merak uyandırmaktan çok bilgilendirmek amacı taşıdığından toplumsal cinsiyet konulu haberler sayıca azdır. Bu durumu daha iyi açıklamak ve haberlerde eşcinsellerle kadınların temsil ediliş/edilemeyişlerini yorumlamak adına, Türk basınındaki popüler gazetelerin çeşitli haberleri çalışmanın bundan sonraki alt başlıklarında incelenmiştir. Böylelikle, bedenin toplum tarafından nasıl yapılandırıldığına dair ipuçları saptanmaya çalışılmaktadır.

1.1 KADIN HABERLERİ

Bu bölümde, haberin kadına yönelik şiddet sorununda cinsiyetçi ve ideolojik yapılanmasının nasıl gerçekleştiğini göstermek amacıyla, haber dilinin kuruluşu incelenmiş ve soruna ilişkin çözümlemeler üzerinde durulmaktadır. Örneğin, töre / namus cinayetleri haberlerinde kadının resminin diğer resimlerden daha fazla yer kaplamaması, daha büyük ve ağırlıklı olmaması gibi unsurlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Kadının güzelliğine, gençliğine, cazibesine, başına buyrukluğuna, söz dinlemezliğine vurgu yapan bu tür görüntüler yerine, cinayeti gerçekleştiren ya da sorumluluğu olan baba, kardeş, eş, sevgili ile geçmişten kalan sıcak ve mutlu bir resim verilebilir. Böylelikle, yaşam hakkı elinden alınan kadın ile bunu gerçekleştirenler arasında geçmişte ortak bir yaşamı paylaştıkları, yakınlıkları hatırlatılmış olur.¹⁶⁶ Bu doğrultuda Gül Dünya’nın 27 Şubat 2004 tarihinde Milliyet gazetesinde töre cinayeti sonucu yaşamını yitirdiğini anlatan ve “Gül’ün katili kim?” başlığıyla manşetten verilen haberi örnek teşkil etmektedir. Haberde, Gül Dünya’nın kucağında bebeğiyle olan fotoğrafına yer verilerek, kardeşleriyle mutlu günlerinden kalma bir fotoğraf konulmamıştır. Öte yandan, olayda polislerin de ihmalinin olduğuna ve töre

¹⁶⁶ Dursun, **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik**, a.g.e., s. 98.

cinayetine ceza indirimi uygulamasıyla kanunların yetersizliğine vurgu yapılarak, haberin başlığında sorulan sorunun birden çok cevabı olduğuna işaret edilmektedir. Bu da habere konulan başlıkla çelişen bir içerik ortaya çıkarmaktadır.

Çok satan tabloid gazete Star’da, kadını aşağılayan, cinsel bir nesne olarak sunan, maço ve cinsiyetçi bir dil kullanan haberlere rastlanılabilmektedir. Bunlara bir örnek, 2000 yılının Nisan ayında yayınlanan ‘YAVRUM’ manşetli haberdır. Aslında Güney Kıbrıs’ta tatbikat yapan Rum kadın askerler ile ilgili olan haber, kadınların mesleği ya da tatbikat hakkında bilgi vermek yerine, ‘erkekler harıl harıl tatbikat yaparken onların bir köşede sessiz sedasız izlediğini’ vurgulamış, onların kadınlıklarını öne çıkarmış, bunu milliyetçilikle de birleştirerek Rum kadın askerleri aşağılamıştır. Aynı zamanda, büyük harfler kullanarak manşette Rum sözcüğünün yer aldığı ‘Yavrum’ sözcüğünü kullanması Star gazetesinin cinsiyetçiliğinin tipik göstergesidir. Kadın askerler için ‘son derece temiz ve bakımlı’, ‘gür kıvılc saçlarını zapt edebilmek için özenle örmüş’ şeklinde dış görünüşlerine ilişkin tanımlamaların kullanıldığı haberde ‘göz korkutmaktan öte güzellikleriyle göz kamaştırmaları’, ‘güzelliğiyle dikkatleri üstünde toplamaları’, ‘kadınlığının yanında görevine de son derece bağlı’ ifadeleri cinsiyetçiliği iyice arttırmaktadır.¹⁶⁷

Milliyet gazetesinin 1 Temmuz 2004’te “8,5 aylık hamile kadının dayak dramı” başlığıyla yayınlanan haberinde, eşinin şiddetine maruz kalan kadının yaptığı şikâyet sonrasında hukuken olabilecek gelişmelere dair herhangi bir bilgilendirme yer almamaktadır. Oysa sonu şikâyetle biten aile içi şiddet olaylarına dair haberlerde gazeteci, bu şikâyeti, sonrasında şiddeti yapan tarafın ne gibi yaptırımlarla karşılaşabileceğini göstermek için bir fırsat olarak değerlendirmeli ve süreç bilgisini gerektiği ölçüde vermelidir. Aksi takdirde haber, hamile bir kadının trajedisi çerçevesiyle sınırlı kalmakta ve bu çerçevenin de okurda “mağdur/kurban” kadına ilişkin merhamet duygusunu uyandırmaktan başka bir sonucu olmamaktadır. Hatta şiddet uygulayan erkeğin alabileceği cezalar ile kadının devlet koruması altında ulaştığı kurtuluşa dair haber yeniden yazıldığında, kadına yönelik şiddet haberlerinde kadın lehine bir gazetecilik gerçekleştirilmiş olur.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Gencel Bek – Binark, a.g.e., s. 10.

¹⁶⁸ Dursun, **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik**, a.g.e., s. 93.

İtalya'dan barış için yola çıkan Pippa Bacca'nın Türkiye'de tecavüze uğrayarak öldürülmesinin ardından basında yer alan haberler de dikkat çekicidir. Hürriyet'in 12 Nisan 2008'de "Türkler iyi insanlardır kızım sapık kurbanı oldu" başlığı atılan haberi Pippa Bacca'nın annesinin sözlerinden yola çıkılarak yapılmıştır. Haberde Bacca'nın nişanlısının da Türk polisine, halkına teşekkür etmesine ve "Bu sapıklık tüm Türkiye'ye mal edilemez" sözlerine yer verilmiştir. Bu açıklamalar haberi hem bir Türklük meselesine dönüştürerek hem de zanlıyı 'tez elden' katil ilan ederek, kadına yönelik şiddeti 'münferit' bir olaya indirgemeye hizmet etmektedir. Aynı tarihte Vatan gazetesi zanlının resmini basmış, üzerine "Barış Gelini'ne tecavüz etti, boğdu, çalılara attı!" başlığını yazmış, zanlıya doğru da bir kırmızı ok çıkartıp "işte sapık" ifadesini kullanmıştır. Burada bu meselenin uyandıracağı öfkeyi akıtacak bir dikkat odağı oluşturulduğu gibi, olayın toplumsal olarak değerlendirilmesi imkânı tamamen ortadan kaldırılmaktadır. Öte yandan, 13 Nisan tarihli Milliyet gazetesindeki konuyla ilgili haberin metninde "zanlı" kelimesi kullanılmasına rağmen, henüz yargılanmamış birine "katil" sıfatı yakıştırılarak şu başlık atılabilmektedir: "Pippa Bacca'nın katilinin ifadesi tüyleri diken diken etti..."¹⁶⁹

Kadına yönelik şiddeti yorumlayan diğer bir haber de 24 Nisan 2008 tarihindeki Milliyet gazetesindendir. "Otogarda kızını vuran anne: Namusumu temizledim" başlığıyla yayınlanan haber pek çok açıdan eleştirilmiştir. Haberde eşinden ayrıldıktan sonra Antalya'ya gelerek annesinin yanında kalmaya başlayan Nuran Yalçın'ın, İstanbul'a dönmek isteyince annesinin itirazıyla karşılaştığı belirtilmektedir. Genç kızı ikna edemeyen anne, otobüs terminalinde kızına ateş ederek onu ağır yaralamıştır. Burada, genç kızın vuruluş anına dair güvenlik kamerasından elde edilen bir fotoğrafın haberin görsel merkezi olarak verilmesi doğru değildir. Kadının 6 el ateş etmesi öldürmek amaçlı olduğunu göstermektedir. Ancak, henüz ölmemiş, ölmek üzere olan bir insanın resmi basıldığı için, kişilik bütünlüğü dikkate alınmamaktadır. Annenin "Namusumu temizledim" sözünün spota taşınması uygun olmamıştır. Üstelik haber metninde annenin bahanesi iki kez tekrar edilerek, anlamın kurucu ifadesi haline getirilmiştir. Kızının İstanbul'a gitmek istemesi neden bir namus meselesi sayılıyor anne tarafından, haberden bunu anlamak olanaksızdır. Haberde annenin 'sinirlenerek' tabancasını alıp kızının peşine düştüğü anlaşılmaktadır. Yani zanlının yaralaması, 'bir anlık öfkesinin sonucu' gibi bir

¹⁶⁹ Nilüfer Zengin, "Bir Kadın Öldürüldü, Medya 'Türkler' İyi İnsan Derdine Düştü", 2008, <http://bianet.org/bianet/bianet/106292-bir-kadin-olduruldu-medya-turkler-iyi-insan-derdine-dustu>, (27.05.2013).

izlenim doğmaktadır. Bu nedensellik mantığı, şiddete maruz kalanın lehine değildir ve bu tür tanımlamalardan kaçınılması gerekir. Kızın eşinden boşanmış olduğunun haberde verilmiş tarzı, bu bilginin onun kimliğinin saygınlığını zayıflatan bir ifadelendirme olarak yerleştirilmiş olduğunu göstermektedir.¹⁷⁰

Milliyet gazetesinin 11 Eylül 2011 tarihli “Vahşi cinayet kameraya takıldı” haberi kadın hakları üzerine araştırma yapanlar tarafından eleştirilmiştir. Öldürülen kadının suç geçmişinin verilmesi ve ‘hayat kadını’ olduğunun üç kez tekrarlanması bu habere gösterilen tepkilerin başında gelmektedir. Ayrıca, 22 yaşındaki bir kadının ‘başka suçlardan da poliste kaydı olduğu’nun belirtildiği haber, adeta ‘öldürülen kadının ölümü hak ettiği’ne işaret etmektedir. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kadın Sorunlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi Başkanı Sema Sancak ise, çıkan haberle ilgili şunları söylemiştir: “Haberin ayrıntılarla verilmesi, öldürülen kadını tekrar mağdur ediyor. Kadının memleketinde, ailesinde, onun seks işçisi olduğunu bilmeyenler de, kadının açık isminin belirtildiği haberden bunu öğreniyorlar. Kadın cinayeti haberlerini, kadının toplum tarafından kötü sayılan taraflarını öne çıkararak vermek, zaten düşük olan duyarlılık seviyesini iyice düşürüyor. Cinayetin detaylandırılması, katilin cinayeti nasıl işlediğinin anlatılması gibi detaylar, anti kahraman yaratma sürecine hizmet ediyor çünkü kötü örnek de taklit edilir. Bu vakaların olabildiğince detaysız, mağduru daha da mağdurlaştırmayacak, katili de kahramanlaştırmayacak biçimde, ad ve soyadın en fazla ilk harfleri kullanılarak ve cinayetin sebeplendirmesi yapılmayarak verilmesi gerekiyor.”¹⁷¹

Bu kategoriden 19 Temmuz 2012 tarihinde Milliyet gazetesinde kaleme alınan haber “‘Çocuk gelin’e 47 bıçaklı son” başlığını taşımaktadır. Haberde, eşi için 15 yaşında evden kaçan Mahmure’nin sürekli şiddete maruz kaldığı ve uğradığı şiddet olaylarının en sonuncusunda hayatını kaybettiği anlatılmaktadır. Olaydan sonra eve giren muhabirin, evdeki cinayete dair detayları apaçık gözler önüne sermesi, haberin dramatize edilmesine yol açtığı söylenebilir. Habere şiddet eylemcisi kocanın alabileceği ceza ve hukuki süreçle dair kısa bir açıklayıcı bilgi notu eklense, yapılan suçun cezasız kalmayacağına işaret edilmiş olabilirdi.

¹⁷⁰ Dursun, **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik**, a.g.e., s. 108.

¹⁷¹ Işıl Cinmen, “Bir Kadını İkinci Kez de Medya Öldürdü”, 2011, <http://www.bianet.org/biamag/toplumsal-cinsiyet/132659-bir-kadini-ikinci-kez-de-medya-oldurdu>, (02.06.2013).

Kadına yönelik şiddeti önlemede devletin önemli bir role sahip olduğuna dikkat çeken, 17 Ağustos 2012 tarihli Milliyet gazetesi haberinin başlığı ise “Devlet bile koruyamıyor!” olmuştur. Bu haberde birbirinden bağımsız ama ana fikir açısından aynı şeyleri söyleyen 3 olay birden verilmektedir. İlkinde 7 yıl önce boşanan Sema Özçelik’in çocuğunun gözü önünde eski eşi tarafından 11 yerinden bıçaklanması; ikincisinde boşandığı eşinin tekrar bir araya gelme teklifini reddeden Meral Taşçı’nın bıçaklanması ve son olarak da ikinci kez evlendiği iki çocuk annesi Havva Kocapınar’ın sokak ortasında 16 yerinden bıçaklanması. Bu olaylarda devletin ihmalinin olduğu görüşünün haber metninde yer almaması dikkat çekmektedir. Sadece başlıkta verilen bir yorum çoğu zaman haberin esas vermek istediğini anlatmakta yeterli olmamakta ve metin içerisinde de bu yorumu destekleyen düşüncelerin yer bulması gerekmektedir. Öte yandan, şiddete maruz kalan kadın ayrılmış, evi terk etmiş, boşanma sürecinde olan bir kimseyle, erkek ile olan hukuki bağının haberde gevşetilerek verilmesi, tanımlanması ve böylelikle erkeğin mülkü olma konumundan çıkarılacak biçimde adlandırılması doğru olacaktır.¹⁷²

“Vekile boşanma dayaağı!” başlığı altındaki 4 Aralık 2012 tarihli diğeri bir Milliyet gazetesi haberi de, Ak Parti Ağrı milletvekili Fatma Salman Kotan’ın boşanmak istediği eşi tarafından şiddet gördüğünün iddia edilmesi üzerinedir. Kotan, “Eşim tarafından şiddete uğramam ve dayak yemem söz konusu değıl. İddialar gerçeğı yansıtmıyor. Bu haberi yazarlar hakkında adli ve hukuki işlem başlatıyorum.” diyerek iddiaları yalanlamıştır. Şiddetin, özellikle kadına uygulandığında, bir de bu kişi milletvekili gibi göz önünde olan biri olduğunda, insanlardaki merak unsurunu daha çok arttırdığı ve haberin oluşum sürecini etkilediğı söylenebilmektedir. Milletvekilinin yaptığı yalanlamaya rağmen haberin başlığı ‘sanki olay olmuş gibi’ atılarak, bu yolla haberi yazarların daha fazla okuyucu çekmek amacını güttüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca, şiddet faili erkek ya da başkaları tarafından öne sürülen olay nedeni / gerekçesi, başlıkta verilmemelidir. Çünkü bu haberdeki gibi bir başlık, şiddet uygulayan eşin olayın çerçevesini kendi çıkarı açısından çizmesine yol açmaktadır.

¹⁷² Dursun, **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik**, a.g.e., s. 85.

1.2 EŞCİNSEL HABERLERİ

Türk basınında 1980’li yıllardan itibaren yer bulmaya başlayan eşcinsellik, hatta toplumun dışına atma gayretiyle adlandırıldığı şekliyle ‘homoseksüellik’, ilk başlarda günlük gazetelerin 3. sayfalarında haber olarak çıkmıştır. “Cinayet, sapık cinsellik, ahlaksızlık, ters ilişki, fuhuş, dönme, çocuklara kötü örnek...” köşeleri eşcinselliğin sıkça geçtiği gazete sütunlarını meydana getirmiştir. Çoğu yine bu gazetelerin patronlarınca ucuz versiyon olarak çıkarılan ve ‘bulvar basını’ da denilen günlük gazetelerde eşcinselliğin sunumu ise her türlü fantezi sınırlarını zorlamıştır. Eşcinsellik de bazen sür manşet, bazen de duruma göre ortalığı renklendirecek bir malzeme olmuştur.¹⁷³

Yazdığı makalede eşcinselliğin medyadaki sunumunu üç döneme ayıran Erol, bunları da sırasıyla 80’ler, 90’lar ve 2000’ler olarak belirlemiştir. Birinci dönemde eşcinselliğin travestilik ve transseksüellik olarak sunulduğuna dikkat çeken Erol şöyle devam etmektedir:

“Bu durumun anlaşılır ilk nedeni ortada olanla, görünürlükle ilgiliydi. Travesti ve transseksüeller isteseler de varlıklarını gizleyemezlerdi. Varoluşları zaten kendilerini “gösterme” üzerine kuruluyordu. İkinci neden olarak maço ve cinsiyetçi medya eşcinselliği böyle sunarak “erkeklik”i kurtarmış oluyordu... İkinci dönemi *ortaya çıkış* ancak *medyadan kaçış* dönemi olarak tanımlayabiliriz. Onca eşcinsellik haberinde bir şeyler eksikti, yetmeyen ve doyurmayan bir yön vardı... Üçüncü dönemde eşcinsel grupların medyayla ilişkisi, eşcinsel özgürlük mücadelesinin doğru aktarılması yönünde seyretmeye başlıyor. Eşcinsel haklarının insan hakları olduğu kabul edilsin ya da edilmesin; homofobiden arınılsın ya da arınılmasın artık Türk medyası bir bütün olarak eşcinselliği tartışır hale geldi.”¹⁷⁴

Ancak, bu tartışmalar yaşanırken medyanın eşcinselliği kimi durumlarda ‘sözleşmiş gibi’, aynı şekilde haber başlığına taşınmasına da rastlanılabilmektedir. İstanbul’daki evinde 2011 yılının Eylül ayında bıçaklanarak öldürülen N.L. isimli trans kadının, katil zanlısı yakalandıktan sonra yazılı medyaya yansıyan haberlerinin başlıkları, çeşitli gazetelerdeki transfobinin benzerliğini gözler önüne sermektedir. Cinayeti itiraf eden zanlı eşcinsel ve trans cinayetlerinde sıklıkla karşılaşılan şu cümleyi kullanmaktadır: “Kendisiyle internet

¹⁷³ Ali Erol, “Eşcinsel Kurtuluş Hareketinin Türkiye Seyri”, **Cogito Dergisi**, Sayı: 65-66, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 452-453.

¹⁷⁴ Erol, a.g.m., ss.454-457.

üzerinden tanıştık. Kendini bana kadın olarak tanıtmıştı. Evine gittiğimde travesti olduğunu öğrendim. Bu yüzden kendisiyle tartışıp öldürdüm”. Birçok gazetenin sadece katil zanlısının ifadesine dayanarak haber yaptığı başlıklardan örnekler ise şöyledir; “Kan Donduran Savunma-Akşam”, “Erkek çıkınca ÖLDÜRDÜ-Güneş”, “Kadın diye gittim, travesti çıkınca öldürdüm-Haber Türk”, “Kadın sandım travesti çıktı-Hürriyet”, “Kadın sandı travesti çıkınca..-Milliyet”, “Kadın Zannediyordum Travesti Çıktı Öldürdüm-Posta”, “Elimi Attım Erkek Çıkınca Öldürdüm-Şok”, “Travesti olduğunu öğrenince vurdum-Taraf”, “Travesti olduğunu öğrenince öldürdüm-Vatan”. Burada haber dilindeki cinsiyetçi ayrımların Türk medyasının genelinde kullanıldığı açıkça görülmektedir.

Yaygın medyanın cinsiyetçi bakışının hedeflerinden biri olan eşcinsellik, haber metinlerinde bir hastalık, tedavisi mümkün bir eksiklik olarak yansıtılmasının yanı sıra bazen sapıklık olarak da sunulmaktadır. Eşcinselliğin sapıklık olarak görülmesine şu örnek verilebilir: Cinsel tercihleri farklı olanların sesini duyurmak adına kurulan KAOS LG derneğinin 13-19 Mayıs 2008 yılında düzenlediği “3. Uluslararası Homofobi Karşıtı Buluşma”ya Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Mersin Milletvekili Zafer Üskül de katılmıştır. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Üskül, buluşmanın açılış konuşmasında “insanların cinsel yönelimlerinden dolayı ayrımcılığa uğramamaları gerektiğini” söylemiştir. Vakıf gazetesinin 21 Mayıs’ta Üskül’ün katılımını haberleştirirken “tercihi sapıklardan yana” ifadesini kullanması ve gazetenin köşe yazarlarından Arseven’in aynı tarihteki “‘Dönme’lere teminat veren bir ‘AK Partili!..’” başlıklı köşe yazısı dikkat çekmiştir.¹⁷⁵

Radikal gazetesinde 11 Temmuz 2008 tarihinde yayınlanan “Boğaz Köprüsü gay mi, travesti mi?” başlıklı köşe yazısıyla Nur Çintay da heteroseksüel olmayanların ‘küçük düşme’ sine yol açan bir dil kullandığı için eleştirilmiştir. Çintay, Kanadalı müzisyen Rufus Wainwright’ın Aya İrini’de verdiği konserle ilgili birkaç cümle yazdıktan sonra, konser sırasındaki konuşmasında ünlü müzisyenin Boğaz Köprüsü’nü ‘gay’e benzettiğini belirterek, “Rufus zarıftı tabii, köprünün bu yanardöner ışıklı, janjanlı, kitsch, rüküş, pavyon haline ‘gay’ demek iltifat sayılmaz mıydı? Gay kültürde daha üst düzey bir görsel beğeni ve tasarım kaygısı yok muydu?” diye devam etmiştir. Ancak bundan sonra yazdıklarıyla ‘homofobi’ye kapılmaktan kaçamadığı için eleştirilmiştir. Çintay şöyle demektedir: “Ben mesela gay’den ziyade, daha travesti gibi görüyorum Boğaz

¹⁷⁵ Arsan –Ünalan –Türkoğlu, a.g.m., s. 402.

Köprüsü'nün son halini. Üstünde akan makyajıyla, fazla cafcacflı cart renkleriyle, kendinden başka biri gibi görünmeye kalkmasıyla hüzünlü bir travesti.” Burada ‘kendinden başka biri gibi görünmek’ ifadesinin kullanıldığı köşe yazısı, travesti ve transseksüel bireylerin kendilerini ‘mutlu’ hissettikleri şekilde yaşama haklarının olduğunu görmezden gelen bir söylemin parçası olduğu için tepki çekmiştir.¹⁷⁶

Milliyet gazetesinin 4 Mart 2012 tarihli “Eşcinsel olmaktansa diktatör olmak daha iyi” başlığını taşıyan haberi de başka bir açıdan ele alınabilir. Şöyle ki burada okuyucular habere verilen başlıkla eşcinselliğin istenmeyen bir olgu olduğuna inandırılmak istense de, konu Belarus Devlet Başkanı Lukaşenko’nun kendisini ‘diktatör’ olmakla suçlayan Avrupalı siyasetçileri ‘eşcinsel’ olarak nitelendirmesidir. Avrupa Konseyi’nin Belarus’a yönelik yaptırımlarını eleştiren Lukaşenko, ‘kendi konumunu korumak ve yüceltmek adına’ Alman Dışişleri Bakanı’nın eşcinselliğini öne sürmektedir. Bu da toplumda var olan ayrımcı dilin haberde pekiştirilerek sunulmasına yol açmaktadır. Böylece haberin, sadece başlığa bakılıp değerlendirilmemesi, hem başlığın hem de haberin birbiriyle örtüşmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

31 Temmuz 2012 tarihinde “Avukatı öldürüp gecelik giydirdiler” başlığıyla verilen Milliyet gazetesi haberi, homofobi ve transfobinin haberin başlığına ve diline yansıdığını gösteren bir örnek teşkil etmektedir. 2 Ağustos’ta haberin devamı niteliğinde verilen “Avukat cinayetinde şok gelişme” haberi de etik açıdan yanlışlıkları çoğaltmaktadır. Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi ve Medya Gözlem Platformu’nun kurucu üyelerinden Prof. Dr. Yasemin İncoğlu’nun konu hakkındaki görüşleri ise şöyledir: “Bu haberde avukatın cinsel yöneliminin ön plana çıkarılmamasına rağmen, jartiyer ve gecelik türünden gereksiz ifadelerle maktulün LGBT bireyi olduğu imasının vurgulanması açısından sorunlu. Bu haberleştirme türü gerek avukatı bir cinsel obje gibi sunmakta, gerekse de kişilik haklarına bir saldırı niteliğini taşımakta. Avukatın kimliğinin ve mesleğinin ve konumunun en ince ayrıntılara kadar verilmesi, avukatın ilişkiye girdiği iddia edilen masörün kimliğinin de açıklanması yanlış. Ayrıca haber, ağırlıklı olarak masörün açıklamalarına dayanarak yapılmış, yetersiz ve tek kaynak kullanılması hatalı. Şüpheli bir ölüm haberi olarak verilmesine rağmen, ‘uyuşturucu, içki,

¹⁷⁶ Bawer Çakır, “Böyle Buyurdu Çintay: Boğaz Köprüsü Gey Değil Travesti”, 2008, <http://bianet.org/biamag/bianet/108277-boyle-buyurdu-cintay-bogaz-koprusu-gey-degil-travesti>, (11.04.2013).

para karşılığı seks’ unsurlarının da katılmasıyla birlikte, adeta haberde maktulün ölümünün ‘su testisi su yolunda kırılır’ söylemiyle örtüşen bir üslupta yazıldığını görüyoruz. Kaç kez ilişkiye girildiği, kaç zamandır ilişkileri olduğu ve ilişki için kaç para alındığına dair birçok gereksiz bilgi var. Ayrıca başlık da sorunlu. Başlık; ‘Avukat cinayetinde şok gelişme...’ Haber içeriğine baktığınızda ‘ölüm nedenini araştıran polis’ ifadesini görüyoruz. Halen ölüm nedeni belli değil, cinayet mi intihar mı, içki ve ilaç etkileşimi yüzünden kalp krizi mi? Bilinmiyor.”¹⁷⁷

¹⁷⁷ Derya Sazak, “Özel Hayatın İhlali”, Milliyet Gazetesi, <http://www.milliyet.com.tr/ozel-hayatin-ihlali/ombudsman/haberdetay/06.08.2012/1576701/default.htm> , (18.05.2013).

SONUÇ :

Yazılı basın toplumun kültürel ve sosyal yapısının belirlenmesinde, toplumsal yargıların olumlu yönde değişmesi işlevine sahip olabileceği gibi, haber ve yorumları aracılığıyla mevcut toplumsal yargıları yeniden de üretebilir. Bu açıdan basın, kadın ile erkeğin haberlerdeki sunumuna eşitlikçi bir anlayışla yer vererek, kadın erkek eşitliğinin ve kadınların ilerlemesinin sağlanmasında önemli potansiyele sahiptir. Son yıllarda çeşitli toplumsal sorumluluk projelerinin medya tarafından desteklendiği görülse de, tam anlamıyla bir dönüşümün gerçekleştiğini söylemek güçtür.

Gelişen feminist tartışmalarla birlikte kadının sadece kamusal alanda yer alması değil, bunu dönüştürebilmesinin gerekliliği ve yolları da gündeme gelmeye başlamıştır. Türkiye’de 1990'lara gelindiğinde feminist kadınların dile getirdiği en önemli noktanın sadece kadınlara kamusal alan içerisinde yer açmak değil, kamusal alanı kadın değerleri doğrultusunda dönüştürmek, erkek egemen yapıyı yıkmak ve kadınları kadınlık bilinciyle eğitmek olduğunu da görüyoruz. Alternatif bir siyasal kültürün yazılı medyadaki yansımaları, bunun toplum içerisinde varlığının görülmesi, düşünülmesi, yaygınlaşması ve üretilmesinin yolunu açacaktır. Bu nedenle feminist kadın hareketleri gibi yeni toplumsal hareketlerin, içeriklerinin nesnel olarak haber yapılması toplumsal yeniliklere ve dönüşüme giden yolda önemli bir basamaktır.

Öte yandan, Türkiye’de toplumsal cinsiyet ve beden sosyoloji alanında yapılan akademik çalışmalar oldukça yenidir. Habercilik ve gazeteciliğin cinsiyetçiliğine ilişkin araştırmaların sayısı, cinsiyetçi haberleri okumak istemeyenlerin örgütlü mücadeleleri ve kadın gazetecilerin basın sektöründe erkeklere nazaran yönetici, yazı işleri müdürü veya editör olma yüzdesi arttıkça haber metinlerindeki toplumsal cinsiyetin belirleyiciliği de azalmaya başlayacaktır. Burada, önemli olan yazılı basının mevcut eşitsizlikleri yeniden üreten bir araç olduğunun akıllardan çıkarılmamasıdır. Medyanın önyargı ve ayrımcılıkla yaklaştığı bazı haberler, toplumsal cinsiyet konusundaki ‘eril olanın kazandığı’ yolundaki egemen söylemin meşrulaştırılmasına zemin hazırlamaktadır. Böylelikle haberi eleştirel bir okumayla ele almanın bu alandaki sorunların çözümünü kolaylaştıracağını kabul etmek gerekmektedir.

Yazılı basın haberciliğinin toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yapacağı katkı habercinin bakış açısıyla, farkındalığı ve duyarlılığı ile sınırlı kalmaktadır. Haber kapsamında karşılaşılan bu sınırlılıkların yanı sıra editör, gazete patronu, başat siyasi erkler gibi karar verici mekanizmalar haber üretiminde devreye girerek, toplumsal ‘beden’ algısının taraflı bir şekilde oluşturulmasına yol açmaktadır. Böylelikle, kadın bedenine yönelik görsel sunumlarla her gün daha fazla okuyucunun gazete satın alması hedeflenmektedir. İnternet gazeteciliğinin ortaya çıkmasının da gazete satış rakamlarında önemli düşüşler meydana getirdiği bilinmektedir. Gerçi internet gazeteciliğinde de yine kadınlar bir meta olarak yer alırken, bu görsellik açısından bir farklılık yaratmamakta ve bedenin sunumuna ilişkin yapılan hataları tekrarlamaktan öteye gidememektedir.

Bununla birlikte eşcinsellik Türkiye’de yasadışı olmasa da, Türk toplumundaki kültürel yapı nedeniyle kamusal söylem içinde bir tabu olmaya devam etmektedir. Haberlerde karşılaşılan kadınların dışlanması ve küçük düşürülmesi olgusu eşcinsellerin de sık başına gelir olmuştur. Bu durum toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Bu şekilde verilen pek çok kadın ve eşcinsellere yönelik şiddet haberinin değişmesinin tek yolunun ise, muhabirinden genel yayın yönetmenine kadar haber üretiminde çalışanların toplumsal cinsiyet eğitime tabi tutulması olduğu söylenebilir.

Çalışmada, yazılı basın haberciliğinin gerçekleri ne ölçüde yansıttığı sorgulanırken, feminist araştırmacıların beden kavramına getirdikleri yorumlardan faydalanılarak haberlerin içeriği ve sunumu eleştirilmiştir. Bu eleştiriler bağlamında Türkiye’deki habercilik anlayışının kadın ve eşcinsel hakları yönünden eksik kaldığı ve bu alanı içeren haberler yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, haberde kadın resimlerinin büyütülerek verilmesine, kadına ya da eşcinselle yönelik hakaret içeren sözlerin yer almasına karşın, erkeğin suçlu olduğu halde ne fotoğrafının ne de onu ‘mağdur’ konumuna sokacak bir sözünün bulunmaması dikkat çekicidir. Ancak bu değerlendirmelerle birlikte habercilik alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabileceğine dair güven ortamı oluşacağı kanaatindeyiz.

Bu çerçevede medya çalışanlarının kadınlar ve cinsel yönelimi farklı olanların uğradıkları kötü muamele, baskı ve şiddetin haberleştirilmesinde özellikle şu noktalara dikkat etmelerinin önemli olduğu söylenebilir:

- Cinsiyet ayrımcılığına dayalı şiddet hiçbir biçimde meşru gösterilmemeli, şiddetin toplumsal düzlemdeki önemini azaltacak sansasyonel kullanımlardan ve mizah malzemesine dönüştürme eğilimlerinden uzak durulmalıdır.
- Mağdurun kimliği gizli tutulmalı, kimliğin teşhisine yarayacak diğer bilgiler de verilmemelidir (ad, fotoğraf, adres, yerel odaklı haberler için yerleşim birimi vb).
- Konuşulacak kişinin rızası önceden alınarak, kişi konuşması sonrasında karşılaşılabileceği olası riskler konusunda bilgilendirilmelidir. Bu bilgilendirme çerçevesinde mağdura teşhis edilip edilmemeye karar verme hakkı tanınmalıdır.
- Cinsiyetleri ve cinsel yönelimleri nedeniyle şiddete uğrayanlarla ilgili haberlerde mağdurların onurunun korunmasına gereken özen gösterilmelidir. Bu ilke özellikle şiddet sonucu yaşamını yitirenlerle ilgili haberlerde daha büyük önem taşımaktadır.
- Mağduru küçük düşürücü durumlarda gösteren fotoğrafların kullanılmasından kaçınılmalıdır.
- Taciz ve tecavüz gibi cinsel suçların haberleştirilmesinde kullanılan dile özen gösterilmelidir. Saldırganın ifadesinden yararlanılarak hazırlanan metinlerin mağdur açısından yaralayıcı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu haberlerde kullanılan görsel malzeme ile anlatım biçiminin pornografik ve özendirici çağrışımlar yaratmamasına dikkat edilmelidir.
- Sorumlu bir anlayış benimsenerek şiddete uğrayan ya da risk altında olanlar, çözüm yolları ve yöntemleri konusunda bilgilendirilmeli, var olan kuruluş ve yardım hatlarının erişim bilgileri haberde yer almalıdır.¹⁷⁸

Son olarak cinsel kimliklere ilişkin kalıp yargıların yeniden üretilmesi ve yaygınlaşmasında medyanın, özellikle haberciliğin öneminin yadsınamayacağını söylemek gerekmektedir. Bu nedenle, gazete haberciliğine yönelik incelemeler cinsel kimliklerin nasıl yanlış inşa edildiğini gözler önüne sermek açısından çoğalarak devam etmelidir.

¹⁷⁸ Gencil Bek, “Ataerkillik, Piyasa ve Mesleki Değerler: Medyada Aile İçi Şiddetin Temsili ve Üretim Pratikleri”, a.g.m., s. 670.

KAYNAKLAR:

- ALANKUŞ KURAL Sevda, “Türkiye’de Medya, Hegemonya ve Ötekinin Temsili”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:67, İstanbul, 1995, ss. 76-110.
- ALANKUŞ Sevda(der.), **Gazetecilik ve Habercilik**, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.
- ALANKUŞ Sevda(der.), **Medya ve Toplum**, IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.
- ARSAN Esra – ÜNALAN Ezgi – TÜRKOĞLU Seda, “Cinsiyetçilik ve Medya: ‘Güzin Abla’ Köşesinde Yeniden Üretilen Ataerkil Cins Kimlikleri”, **Cogito Dergisi**, Sayı: 58, İstanbul, 2009, ss. 385-402.
- BAUMAN Zygmunt, **Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları**, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.
- BAYHAN Vehbi, “Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet”, **Doğu Batı Dergisi**, Sayı: 63, Ankara, 2012-2013, ss.147-165.
- BELSEY Andrew – CHADWICK Ruth, **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, çev. Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.
- BENHABİB Şeyla, **Modernizm, Evrensellik ve Birey: Çağdaş Ahlak Felsefesine Katkıları**, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- BENHABİB Şeyla – BUTLER Judith - CORNELL Drucilla - FRACER Nancy, **Çatışan Feminizmler**, çev. Feride Evren Sezer, Metis Yayınları, İstanbul, 2008.
- BERNAUER James W., **Foucault’nun Özgürlük Serüveni**, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.
- BORA Aksu, **Kadınların Sınıfı – Ücretli Ev Emeği ve Kadın Öznelliğinin İnşası**, 4.b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- BOYNE Roy, **Foucault ve Derrida: Aklın Öteki Yüzü**, çev. İsmail Yılmaz, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2009.
- BUTLER Judith, “Merely Cultural”, **New Left Review** 1/227, January – February 1998, ss. 33-44.
- BUTLER Judith – SALİH Sara (ed.), **The Judith Butler Reader**, Blackwell Publishing, Massachusetts, 2004.
- BUTLER Judith, **İktidarın Psikik Yaşamı**, çev. Fatma Tütüncü, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.

- BUTLER Judith, **Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi**, çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, İstanbul, 2008.
- BUTLER Judith - LACLAU Ernesto - ZIZEK Slavoj, **Olumsuzluk, Hegemonya, Evrensellik**, çev. Ahmet Fethi, Hil Yayınları, İstanbul, 2009.
- BUTLER Judith, “Bedenler ve İktidar, Tekrar”, çev. Şeyda Öztürk, **Cogito Dergisi**, Sayı: 70-71, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 275-288.
- CİNMEN Işıl, “Bir Kadını İkinci Kez de Medya Öldürdü”, 2011, <http://www.bianet.org/biamag/toplumsal-cinsiyet/132659-bir-kadini-ikinci-kez-de-medya-oldurdu> , (02.06.2013).
- CURRAN J. – GUREVITCH M. – WOOLLACOTT J., “İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar”, çev. Meral Özbek, **Ankara Üniversitesi Basın–Yayın Yüksekokulu Yıllık 1989/1990**, Ankara, 1990, ss. 229-245.
- ÇAKIR Bawer, “Böyle Buyurdu Çintay: Boğaz Köprüsü Gey Değil Travesti”, 2008, <http://bianet.org/biamag/bianet/108277-boyle-buyurdu-cintay-bogaz-koprusu-gey-degil-travesti> , (11.04.2013).
- ÇAPLI Bülent – TUNCEL Hakan, **Televizyon Haberciliğinde Etik**, Fersa Matbaacılık, Ankara, 2010.
- ÇİĞDEM Ahmet, **Akıl ve Toplumun Özgürleşimi**, çev. Yasin Aktay, Vadi Yayınları, Ankara, 1992.
- DAĞDAŞ Erdal, “Magazin Eklerinde Tüketim Kültürünün İzdüşümleri”, **İletişim Dergisi**, Sayı:21, İstanbul, 2005.
- DAĞLI Nevzat, **Gazete Yayımlama Teknikleri**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 1995.
- DEDEOĞLU Saniye, “Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Aile ve Kadın Emeği”, **Toplum ve Bilim**, 86. Sayı, Birikim Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 139-171.
- DÖKMEN Zehra Y., **Toplumsal Cinsiyet**, 2.b., Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- DURSUN Çiler (der.), **Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi**, Elips Kitap, Ankara, 2004.
- DURSUN Çiler, “Haklar Haberciliğinin Doğası ve Olanacağı”, **Felsefelogos**, Sayı: 33-34, Bulut Yayınevi, İstanbul, 2007, ss. 129-139.
- DURSUN Çiler, **Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik**, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008.
- DURSUN Çiler, “Kadına Yönelik Şiddet Karşısında Haber Etiği”, **Fe Dergi**, Sayı: 1, Ankara, 2010, <http://cins.ankara.edu.tr/20101.html> , (03.05.2013).

- DURUDOĞAN Hülya – GÖKŞEN Fatoş – ODER Bertil Emrah – YÜKSEKER Deniz (der.), **Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları**, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- ECEVİT Yıldız –KARKINER Nadide (der.), **Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2307, Eskişehir, 2011.
- ERDOĞAN İrfan – ALEMDAR Korkmaz, **İletişim ve Toplum**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1990.
- EROL Ali, “Eşcinsel Kurtuluş Hareketinin Türkiye Seyri”, **Cogito Dergisi**, Sayı: 65-66, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 431-463.
- FEATHERSTONE Mike – HEPWORTH Mike - TURNER Bryan S., **The Body: Social Process and Cultural Theory**, Sage Publications, London, 1991.
- FOUCAULT Michel, **Bilginin Arkeolojisi**, çev. Veli Urhan, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- FOUCAULT Michel, **İktidarın Gözü**, çev. Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.
- FRASER Nancy, “From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a ‘Post-Socialist’ Age”, **New Left Review** 1/212, July-August 1995, ss. 69-95.
- GENCEL BEK Mine – BİNARK Mutlu, **Medya ve Cinsiyetçilik**, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara, 2000.
- GENCEL BEK Mine, “Medya ve Toplumsal Katılım Araştırması İçerik Analizi Sonuçları Raporu”, <http://www.britishcouncil.org/turkey-society-media-and-social-inclusion-report-turkish.doc> , (23.05.2013).
- GIDDENS Anthony, **Sosyoloji**, çev. Hüseyin Özel, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000.
- GÖKULU Gökhan – HOSTA Nilay, “Basında Kadına Yönelik Şiddet Haberleri Analizi: Hürriyet, Sabah ve Posta Gazeteleri Örneği (2005-2008)”, **The Journal Of Academic Social Science Studies (JASSS)**, Vol:6, Issue:2, 2013, ss. 1829-1850.
- HERMAN Edward S. – CHOMSKY Noam, **Medya Halka Nasıl Evet Dedirtir**, çev. Berfu Akyoldaş – İsmail Kaplan – Tamara Han, 2.b., Minerva Yayınları, Adana, 1999.
- HOŞCAN Özlem, “The Media Portrayal of Homosexuality in the Turkish Press Between 1998 and 2006”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ODTÜ, Ankara, 2006.
- IRIGARAY Luce, **Ben Sen Biz: Farklılık Kültürüne Doğru**, çev. Sabri Büyükdüvenci – Nilgün Tatal, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.

- IŞIK Gülcan – ÖZER Ömer, “İşçi ve Memur Toplu İş Bırakma Eylemlerinin Türk Basınında Sunumu”, **Selçuk İletişim Dergisi**, Cilt:1, Sayı:3, Konya, 2000, ss. 68-81.
- İNAL Ayşe, “Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım”, **İLEF Yıllık**, Ankara, 1993, ss. 155-177.
- İNAL Ayşe, “Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar”, **İLEF Yıllık**, Ankara, 1994, ss. 135-161.
- İNAL Ayşe, “Bir İzleyici Gözüyle Siyaset Meydanı”, **Birikim Dergisi**, Sayı:68-69, İstanbul, 1995, ss. 65-75.
- İNAL Ayşe, “Yazılı Basın Haberlerinde Yapısal Yanlılık Sorunu”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:67, İstanbul, 1995, ss.111-135.
- İNAL M. Ayşe, **Haberi Okumak**, Temuçin Yayınları, İstanbul, 1996.
- İNCEOĞLU Yasemin – KAR Altan, **Dişillik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010.
- İRVAN Süleyman (der.), **Medya Kültür Siyaset**, 2.b., AlpYayınevi, Ankara, 2002.
- KILIÇ Deniz, “Bir Ötekileştirme Pratiği Olarak Basında Eşcinselliğin Sunumu: Hürriyet ve Sabah Örneği (2008-2009)”, **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, Sayı:1, 2011, <http://egifder.gumushane.edu.tr/dergi/cilt-1-sayi-1>, (12.01.2013), ss. 143-169.
- KÖKER Eser, **Politikanın İletişimi İletişimin Politikası**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.
- LACLAU Ernesto – MOUFFE Chantal, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji**, çev. A. Kardam – D. Şahiner, Birikim Yayınları, İstanbul, 1992.
- MAIGRET Eric, **Medya ve İletişim Sosyolojisi**, çev. Halime Yücel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.
- MERGUIOR Jose G., **Foucault**, çev. Nurettin Elhüseyni, Afa Yayınları, İstanbul, 1986.
- MOI Toril, **What Is a Woman?**, Oxford University Press, New York, 1999.
- MUTLU Erol, **İletişim Sözlüğü**, 2.b., Ark Yayınevi, Ankara, 1995.
- NEWMAN Saul, **Bakunin'den Lacan'a**, çev. Kürşad Kızıltuğ, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006.
- ODABAŞ Sevim, “Güzelliğin On Para Etmez Şu Estetik Cerrahlar Olmasa: Medyada Beden Politikalarının Temsili”, **Kültür ve İletişim Dergisi**, Ankara, 2008, ss. 53-73.

- ÖZER Ömer, **Eleştirel Haber Çözümlemeleri**, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2009.
- PHILLIPS Anne, **Demokrasinin Cinsiyeti**, çev. Alev Türker, Metis Yayınları, 2.b., İstanbul, 2012.
- SANCAR ÜŞÜR Serpil, **İdeolojinin Serüveni**, İmge Kitabevi, Ankara, 1997.
- SANCAR Serpil (der.), **Birkaç Arpa Boyu... 21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar**, Koç Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2011.
- SANCAR Serpil, **Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti – Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- SARIBAY Ali Yaşar – ÖĞÜN Süleyman Seyfi, **Politikbilim**, 2.b., Alfa – Aktüel Kitabevi, Bursa, 1999.
- SARIBAY Ali Yaşar, **Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi Sivil İtiraz**, Alfa, İstanbul, 2000.
- SARUP Madan, **Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm: Eleştirel Bir Giriş**, çev. Abdülbaki Güçlü, Kırk Gece Yayınları, İstanbul, 2010.
- SAZAK Derya, “Özel Hayatın İhlali”, Milliyet Gazetesi, <http://www.milliyet.com.tr/ozel-hayatin-ihlali/ombudsman/haberdetay/06.08.2012/1576701/default.htm> , (18.05.2013).
- SCHUDSON Michael, “Haber Üretiminin Sosyolojisi”, çev. Abdülrezak Altun – Meltem Ağduk Gevrek, **İLEF Yıllık**, Ankara, 1994, ss. 307-325.
- SHILLING Chris, **The Body and Social Theory**, Sage Publications, London, 1996.
- SÖZEN Edibe, **Medyatik Hafıza**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1997.
- TANRIÖVER Hülya Uğur – VİTRİNEL Ece – SÖZERİ Ceren, “Gözlemlerden Eylemlere: Türkiye’de Cinsiyetçi Olmayan Bir Medyaya Doğru...”, **Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, İstanbul, 2009, ss. 33-51.
- TEKELİOĞLU Orhan, **Foucault Sosyolojisi**, Alfa-Aktüel Kitabevi, Bursa, 2003.
- TİMİSİ Nilüfer, “Medyada Hak Haberciliği”, <http://bianet.org/biamag/biamag/124294-medyada-hak-haberciligi> , (04.09.2012).
- TOKER ERDOĞAN Müge, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanmasında Medya Okuryazarlığının Rolü”, Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara, 2010.
- VAN DIJK A. Teun, “Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları”, çev./der. Mehmet Küçük, **Medya İktidar İdeoloji**, 2.b., Ark Yayınları, Ankara, 1999, ss.331-395.

WALLACE Ruth A. – WOLF Alison, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, çev. Leyla Elburuz – M. Rami Ayas, Punto Yayıncılık, İzmir, 2004.

YOUNG Iris Marion, **On Female Body Experience: “Throwing Like a Girl” and Other Essays**, Oxford University Press, New York, 2005.

YOUNG Iris Marion, “Yaşanan Bedene Karşı Toplumsal Cinsiyet: Toplumsal Yapı ve Öznellik Üzerine Düşünceler”, **Cogito Dergisi**, Sayı: 58, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 39-57.

ZENGİN Nilüfer, “Bir Kadın Öldürüldü, Medya ‘Türkler’ İyi İnsan Derdine Düştü”, 2008, <http://bianet.org/bianet/bianet/106292-bir-kadin-olduruldu-medya-turkler-iyi-insan-derdine-dustu>, (27.05.2013).

ZIZEK Slavoj, **Gıdıklanan Özne: Politik Ontolojinin Yok Merkezi**, çev. Şamil Can, Epos Yayınları, Ankara, 2005.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Elif		KUMOVA
Doğum Yeri ve Yılı	Bursa		04.08.1978
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi	Orta		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1993	1996	Bursa Cumhuriyet Lisesi
Lisans	1996	2001	Ankara Üniversitesi - İletişim Fakültesi - Gazetecilik Bölümü
Yüksek Lisans	2003	2013	Uludağ Üniversitesi – İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi – Kamu Yönetimi Bl.
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2002	2003	Bursa Haber Gazetesi
2.	2004	2005	Bursa Olay Gazetesi
3.	2006	2007	BUSMEK(Bursa Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Meslek Eğitimi Kursları)
İletişim (e-posta):	elf_a@hotmail.com		
Tarih İmza Adı Soyadı			29.07.2013 Elif KUMOVA

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10011693
Yazar Adı / Soyadı	ELİF KUMOVA
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 21298600772
Telefon	5356859564
E-Posta	elf_a@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	YAZILI BASIN HABERCİLİĞİNDE TOPLUMSAL CİNSİYETİN 'BEDEN'SEL TEMSİLİ
Tezin Tercümesi	BODILY REPRESENTATION OF GENDER IN PRINT MEDIA NEWS
Konu	Gazetecilik
Üniversite	Uludağ Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	
Anabilim Dalı	Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2013
Sayfa	86
Tez Danışmanları	DOÇ. DR. DERDA KÜÇÜKALP 11606205652
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	Yok

Yukarıda başlığı yazılı olan tezinin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

05.08.2013

İmza: